

**Управління освіти і науки
Чернігівської обласної державної адміністрації
Ніжинський обласний педагогічний ліцей
Чернігівської обласної ради**

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІСНИК

**НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

ВИПУСК № 1 (19)

2021 р.

Науково-методичний збірник

Ніжин – 2021

УДК 371:378(06)
ББК 74я43
Н 34

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 17 вересня 2012 р. (серія ЧГ № 526-175 Р)

Рекомендовано до друку: методичною радою Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради (протокол № 2 від 04 березня 2021 р.)

Засновник: Ніжинський обласний педагогічний ліцей Чернігівської обласної ради

Редакційна колегія:

Т. М. Шевчук (голова), директор Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

С. М. Сліпак (заступник голови), заступник директора з навчально-виховної роботи Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Т. М. Вантух, заступник директора з виховної роботи Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Н. І. Бойко, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та методики її навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Ю. І. Бондаренко, доктор педагогічних наук, професор кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

О. С. Дудченко, кандидат юридичних наук, доцент кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Л. М. Павлюк, вчитель англійської мови, голова науково-методичної ради Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Т. М. Шмаглій, вчитель математики Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради.

Видано в авторській редакції

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

- За точність викладеного матеріалу, достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.
- Матеріали друкуються в авторській редакції.
- Рукописи не рецензуються й не повертаються.
- Листування з авторами ведеться на сторінках збірника.
- При передруку матеріалів посилання на «Науково-методичний вісник Ніжинського обласного ліцею Чернігівської обласної ради» обов'язкове.

Н 34 Науково-методичний вісник Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради: [науково-методичний збірник]. – 2021. – Випуск № 1 (19). – Ніжин: ПП Лисенко, 2021. – 128 с.

Науково-методичний збірник розрахований на вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів та студентів закладів вищої освіти, а також усіх тих, хто цікавиться проблемами сучасної освіти та школи.

ББК 74я43
© Ніжинський обласний педагогічний ліцей
Чернігівської обласної ради, 2021 р.,
© Автори статей, 2021 р..

ЗМІСТ

1. ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Равлиук Л. М. Creativity in the 21st century learning classroom	4
Боровик В. В., Оленченко С. О. Самостійна робота з фізичної культури як фактор оптимізації фізичної підготовленості учнівської та студентської молоді.....	7
Диченко В. В. «Війна пішла, а горе залишилось...»: повсякденне життя повоєнних років» (практичне заняття, 11 клас, історія України)	10
Дяконенко Т. В. Методичні принципи Генріха Нейгауза	20
Заплішний І. І. Особливості методики викладання волейболу в старшій школі.....	23
Івахно Н.О. Поглиблене вивчення власних назв у рамках жанрового та стильового напрямів дослідження літературного твору.....	28
Капленко О. М. Художня творчість Віктора Домонтовича у контексті літературознавчих інтерпретацій	31
Масловська Л. Г. Християнські морально-етичні ідеали Г. С. Сковороди. Ідея «сродної праці» в байці «Бджола і Шершень». Повчальний характер та художні особливості збірки «Байки Харківські»	35
Мусієнко В. А. До питання кодифікації ідіостилю Юрія Іздрика.....	54
Мухінська С. О. Вплив сучасних засобів навчання на мотиваційну сферу учня на уроках англійської мови	57
Нерослик О.В. Орлиний злет духу.....	61
Петренко Л. І. Соціалізація особистості старшокласників через рольові ігри на уроках англійської мови	64
Савченко М. П. Освіта в радянській Україні в 30-ті роки. Школа та іспанські діти в Святошині (методична розробка уроку з історії України з теми «Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні» розділу 4 «Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні», 10 клас)	66

2. ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Дерід Ю. Ю. Розв'язування задач як ефективний метод підготовки до ЗНО.....	77
Журба Т. А. Способи доведення теореми Піфагора.....	78
Позній Г. І. Методичні рекомендації щодо вивчення теми: «Види деревинних матеріалів та їх застосування у 5 класі»	86
Проценко В. П. Числові і буквені вирази. Формули (урок математики в 5 класі)	89
Савченко М. П. Рік математичної освіти у Київській гімназії східних мов № 1 (план заходів).....	92

3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТА ВИХОВНА РОБОТА

Вантух Т. М. «Моя Україна» (інтелектуально-пізнавальна вікторина)	102
Савченко М. П. Клуб юних дипломатів Київської гімназії східних мов № 1	106
Шевчук Т. М. Звіт директора Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради за 2019–2020 н.р.	122

1. ГYMAHITAPHI HAYKI

L. M. PAVLIUK

CREATIVITY IN THE 21ST CENTURY LEARNING CLASSROOM

Modern schools need to develop learners` 21st century skills for them to succeed in the information age. Education faces a central dilemma: how and what to teach in the context of continuing change, with facts and ideas that become obsolete, new careers and work areas that appear with high demands to employees. Change is a part of life and humans have a unique ability to thrive in conditions of changes, which require new behaviour, new ways of perceiving and thinking, novel approaches, innovation, creativity. We perceive the world actively through our senses, creating meaning and adapting to its demands in inventive ways. Today, a new vision of arts and creativity is emerging. Life skills, perseverance, practice, resilience and collaboration have become equal partners with more traditional ideas of arts education, such as: talent, uniqueness, vision and spontaneity.

Creative thinking and habits of mind, creative problem solving, collaboration and relationships – all can be acquired, practiced, refined and learned. In successful schools the goal of education in the arts is to prepare students for all kinds of work, life experiences, and social challenges, not “simply” for a career in an arts-related area. The creative mind is one that is prepared for the future, in all its challenging dimensions.

What is creativity?

Creativity is the ability to see new opportunities, produce original ideas, adapt flexibly to changing situations, and apply one's imagination to solve complex problems by effective creative thinking.

Creative thinking is the ability to consider something in a new way. It includes analysis, open-mindedness, problem-solving, organization, and communication. Ken Robinson defines creativity as “the process of having original ideas that have value”. Originality is seen as the most important aspect of creativity because something must be novel or unique in some way to be considered creative. If originality is not present then the process, product, or idea in question is common. K. Robinson states that “the very future of our civilization hinges upon the creative capabilities of young people and that one of the most important things we can do in schools is foster creativity”. The idea that creativity adds value is also included in most definitions. This value could come in the form of developing effective product design, innovation or stirring an emotional response. The value can also mean different things to different people. Robinson suggests that creativity is something that anyone can cultivate.

The researcher Dr. Carol Dweck supports this position in coining the terms ‘fixed mindset’ and ‘growth mindset’. She suggests that when students have a growth mindset that allows them to believe they are creative, and practice creativity, they can be creative. Dweck states “It turns out, if you believe your brain can grow, you behave differently and with practice, neural networks grow new connections and strengthen existing ones”. Hence, a growth mindset cultivates a culture of creativity where ideas are valued and mistakes can be celebrated. Consequently, our teaching and learning environment seeks to foster collaboration where learners are allowed to take sensible risks, can make mistakes and adopt a growth mindset.

Creativity requires a learning environment that fosters a sense of community, which values influence the behavior of its members. Teachers and students influence each other towards the support or constraint of creativity. Students in creativity-supporting atmosphere have “stronger

senses of personal success, reasoning ability, increased levels of confidence, resilience, motivation and engagement, enhanced critical thinking and problem-solving skills”. One of the key roles of a teacher is fostering the creative potential of students by enabling them, not just instructing them.

Creativity in the classroom

Nowadays, the benefit of developing creativity in classrooms is widely recognized in teaching which brings benefits, such as: developing pupils` imagination, increase the probability for major discoveries and economic development for the future. In fact, creativity in a classroom context may develop curiosity, openness, and communicational abilities. Teaching in the 21st century is developing at a huge rate and teachers have a vast range of skills to learn. We ask students to be more in tune with the world around them and provide opportunities for their development. Creativity, as a 21st-century skill, has become one of the key competencies to be implemented in classrooms. However, some studies highlight teachers` difficulties to integrate it in a classroom context. For instance, introducing creativity in overloaded school curricula may be a hindrance to developing it. Teachers implement other 21st-century competencies (the 4Cs) at the same time as well. These educational objectives can be considerable in terms of time and means for teachers. If creativity shares some characteristics with other competencies, it can be possible that, by applying only a teaching-for-creativity approach in the classroom, we can also contribute to developing the other “C” as well. So choosing only creativity can be the way for teachers to develop their pupils` skills without falling behind in their curriculum. Creativity in the classroom is the method of teaching which helps learners think out of the box. Creative thinking turns the student into a problem solver and gives a “tool box” with which to approach problems. The creative teacher should nurture these skills and instil in students the potential which is inside.

Collaboration in the classroom between learners, no matter what their abilities are, with the teacher`s guidance can enhance the creative needs of the class. The ideas of creativity can be presented in the following principles of creativity:

- A belief that creativity can change things and improve things
- A belief that creative potential is inside everyone and can be found everywhere
- An attitude of positivity towards surprising and unexpected events
- An attitude of openness to new ideas and experiences when they appear
- An attitude of ‘smart risk-taking’
- An ability to seek actively out new ideas and experiences
- An attitude of non-judgement
- An ability to use both analytic and holistic thinking
- An ability to see familiar things in new and different ways
- An ability to make, think or do things that haven`t been made, thought or done before

Teachers Role in Promoting Creativity

For promoting creativity, the role of teachers is crucial. Indeed, teachers` beliefs towards creativity of students abilities may affect the development of their creativity. In fact, curriculum and assessment goals or time pressurized teachers create a climate to introduce creative practices in classrooms. Creative thinking cannot be taught by “showing slides and talking about theory”. It needs specific activities that develop creativity. Considering the classroom context, Blamires and Peterson present various ways of assessing creativity. In the assessment for learning techniques some strategies help teachers implement creativity in the classroom involving “questioning, exploring ideas or having various options of reflecting critically on ideas, actions, and outcomes. Craft also recommends techniques for developing creativity in the classroom. One of them refers to

the need for teachers to establish link between concepts, make children reflect on possibilities and solutions for one problem, and explore or think critically over their ideas.

So, considering these researchers, we can state that creativity and critical thinking are needed and these two skills are linked.

Tools for creativity

Being able to encourage and foster creativity in classrooms depends very much on teachers` attitude, the atmosphere and dynamic they are able to develop with students. Here is a range of teaching techniques from my teaching experience that can be used in any lesson to help students express personal creativity in the classroom.

- Read and sing aloud stories and songs;
- workshops on illustrating a book;
- creative writing;
- workshops on comics productions;
- theatrical performances, puppet shows;
- creating children`s videos;
- open expression for prose and poetry;
- linking to people (imagine a link or association between any object and another object, person, piece of music or sound);
- image connections;
- creating a rainbow of emotions;
- building a story using different objects;
- creating sketch notes of a listening text or a written text;
- creating a vision board of places learners want to go;
- creating a motivating quote snowball;
- creative writing “If I were the character of the story ...”

More than anything, being able to encourage and foster creativity in the classroom we expose some sensitive elements of pupils` psyche, so it`s important to make the classroom a safe environment. For that and teachers need to:

- Be willing to take the risk with learners trying to be partners in the process of creation;
- encourage and not dismiss any ideas or suggestions;
- accept students sense of humour and try to share your own;
- build a positive dynamic among students and encourage them to appreciate each others` works.
- assess and help improve the level of their language during creative activities;

Conclusion.

The use of creative teaching in the classroom is a massive step forward in the ways teachers work now and in the future. The ability to be able to face problems, not worry if the ideas fail at first and be able to have a creative approach to any issue will be an outstanding achievement. This will help students go out in to the world much better ready to meet any challenges. Actually, I do believe in this course of action. My concept is “Inspire. Educate. Activate. Celebrate.” The needs of today`s students will be greatly enhanced by possessing creative skills to approach solutions of problems and issues head on and not to be shy dealing with them. Encouraging learners to adopt this way of creative thinking will prepare them for successful moving on after leaving school.

References:

1. R. J. Sternberg, "Teaching for creativity: The sounds of silence," *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, vol. 9, no. 2, pp. 115–117, 2015.
2. B. Barbot, T. I. Lubart, and M. Besançon, "Peaks, slumps, and bumps': individual differences in the development of creativity in children and adolescents," *New Directions for Child and Adolescent Development*, vol. 2016, no. 151, pp. 33–45, 2016.
3. T. M. Amabile, "A model of creativity and innovation in organizations," *Research in Organizational Behavior*, vol. 10, pp. 123–167, 1988.
4. R. A. Beghetto and J. C. Kaufman, "Classroom contexts for creativity," *High Ability Studies*, vol. 25, no. 1, pp. 53–69, 2014.
5. M. Binkley, O. Erstad, J. Herman et al., "Defining twenty-first century skills," in *Assessment and Teaching of 21st Century Skills*, B. McGaw and E. Care, Eds., pp. 17–66, Springer, New York, NY, USA, 2012.
6. J. A. Plucker, R. A. Beghetto, and G. T. Dow, "Why isn't creativity more important to educational psychologists? Potentials, pitfalls, and future directions in creativity research," *Educational Psychologist*, vol. 39, no. 2, pp. 83–96, 2004.
7. A. Craft, *Creativity in Schools: Tensions and Dilemmas*, Routledge, Abingdon, UK, 2005.

В. В. БОРОВИК, С. О. ОЛЕНЧЕНКО

САМОСТІЙНА РОБОТА З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Фізична культура як складова частина загальної культури особистості формується в шкільному віці. Тому методика її викладання повинна не тільки впливати на рівень розвитку рухових умінь і навичок, але і виховувати в школярів потребу самостійно займатися фізичними вправами, осмислювати навчальний матеріал як систему, спрямовану на їхнє фізичне удосконалення. Спеціальні дослідження показали, що більшість учнів через слабку фізичну підготовленість не освоюють у повному обсязі державні програми. Для того, щоб уникнути такого негативного явища, необхідний новий методичний підхід в організації і проведення фізичного виховання. Одним із таких підходів і є планування і реалізація самостійної роботи з школярами. На нашу думку, розроблена методика самостійних занять фізичними вправами для школярів, побудована на принципі системного підходу, буде сприяти випереджальній фізичній підготовці і тим самим створювати умови для більш ефективного освоєння шкільної програми, виховувати наполегливу звичку постійно піклуватися про своє здоров'я і фізичне вдосконалення.

Фахівці в області фізичного виховання, гігієни і медицини М. В. Антропова, Л. Н. Кузнецова відзначають, що цілеспрямована рухова активність значної частини учнів обмежується уроками фізичної культури, що компенсують лише 11% необхідного добового у рухів. Середньодобовий обсяг рухової активності більшості учнів на 35 – 45 % нижчий гігієнічних норм, а в зв'язку з карантинними заходами останнього часу він ще знизився, що у свою чергу призводить до ряду негативних станів здоров'я підростаючого покоління. Такий стан речей є наслідком того, що в учнів не вихована потреба до систематичних занять

фізичними вправами, відсутня науково обґрунтована методика самостійних занять фізичними вправами, а також відсутність у багатьох школах достатньої навчально-матеріальної бази.

Удосконалення методики фізичного виховання учнів стало предметом дослідження багатьох авторів: В. К. Бальсевич, Г. Л. Богданов, Л. В. Волкова інші. Однак ці дослідження в основному присвячені підвищенню ефективності уроків фізичної культури, в той час як науково-методичні основи самостійної роботи школярів розроблені ще не достатньо. Комплексна програма з фізичної культури для учнівської молоді націлює на зростання самостійних занять фізичними вправами. Представляється, що подібна організаційно-методична форма занять буде сприяти значному поліпшенню фізичного розвитку, рухової підготовленості, функціонального стану організму учнів і зміцненню їхнього здоров'я. Тому особливо актуальною є задача підвищення ефективності самостійних занять фізичними вправами.

Організація самостійних занять учнів передбачає: підвищення рівня теоретичних знань з фізичної культури і спорту; підготовку до виконання навчальних нормативів з програми фізичної культури, професійну підготовленість, удосконалення рухових умінь та навичок, що були засвоєні на уроці. Під час проведення самостійних занять підвищується не тільки рівень фізичної підготовленості учнів, але й розвиваються такі моральні якості, як працьовитість та самодисциплінованість.

Результати аналізу спеціальної літератури, педагогічні спостереження, узагальнення практичної роботи вчителів фізичної культури дозволили розробити модель самостійних занять з фізичної культури учнівської молоді, яка включала в себе замкнутий річний цикл, що дозволив оптимізувати засоби і методи фізичної підготовки і досягти необхідного рівня їх рухової підготовленості.

Отримані дані про закономірності зміни фізичної працездатності і процесу відновлення показників серцево-судинної системи учнів при багаторазовому виконанні дозованих фізичних навантажень різного характеру:

- експериментально визначені припустимі нормативи фізичних навантажень при самостійних заняттях;
- обґрунтований зміст і методика самостійних занять фізичними вправами;
- освітлена характеристика динаміки показників фізичного розвитку, рухової підготовленості і функціональної працездатності учнівської молоді під впливом самостійних занять за розробленою методикою.

Результати теоретичних і експериментальних досліджень дозволили розробити такі педагогічні умови і рекомендації до проведення самостійної роботи з фізичного виховання серед учнів:

1. Учителю фізичної культури необхідно проводити агітаційно роз'яснювальну роботу серед учнів і їх батьків, спрямовану на:

- формування зацікавленості в зміцненні здоров'я і самовдосконалення у формі самостійних занять;
- виховання позитивного ставлення до самостійних занять фізичними вправами і переконливості в їх необхідності;
- озброєння необхідними природно-науковими знаннями (анатомія, гігієна, фізіологія), що забезпечують успіх самостійних занять фізичними вправами;
- здійснення контролю за станом здоров'я дітей.

2. На уроках фізичної культури взаємозалежно поглиблювати теоретичні знання учнів (загальноосвітні і біологічні) і формувати в них уміння і навички самостійно займатися фізичними вправами, для цього:

- навчити техніці вправ і методиці їх виконання;
- навчити основним прийомам самоконтролю (фіксація ЧСС, визначення рівня розвитку рухових якостей):
- озброїти знаннями правил безпеки при самостійних заняттях фізичними вправами в домашніх і природних умовах.

3. Визначити оптимальні індивідуальні фізичні навантаження у вправах різного характеру і спрямованості, для цього:

- відібрати групу вправ, подібних в енергетичних і біомеханічних ознаках (на витривалість, швидкість, силові, швидкісно-силові);
- визначити вихідний рівень функціональних показників у відносному спокої (ЧСС, АТ та інше) після розминки;
- визначити час одноразового фізичного навантаження (максимальний тест) і зафіксувати параметри функціональних зрушень;
- визначити час відновлення після фізичного навантаження;
- результат одноразового фізичного навантаження розподілити за тривалістю на 90, 80, 70% і тд.

4. З метою коригування програми, оцінки знань, умінь та навичок, здоров'я і рухової підготовленості використовувати терміновий, поточний, підсумковий контроль.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. У спеціальній літературі питання впровадження самостійних занять у повсякденне життя учнівської молоді представлені недостатньо. Відсутні концептуальні основи організації, планування і моделювання самостійних занять фізичними вправами. Все це призвело до того, що навіть найбільш ефективні засоби і методи не можуть повною мірою впливати на оптимальний рівень фізичного розвитку і рухової підготовленості учнів.

2. Самостійні заняття фізичними вправами у вигляді домашніх завдань практикуються, однак вони малоефективні. Даються взнаки відсутність спеціальної методичної літератури, освіченість учнів та батьків в галузі фізичної культури, відсутності ведення щоденника самоконтролю. У юнацькому віці темпи розвитку різних рухових якостей неоднакові. Так у швидкісно-силових якостях приріст складає – 8 – 10 %, у вправах на силу – 10 – 12 %, пружкість – 12 %, гнучкість становить 4 – 5 %.

3. Для самостійних занять учнівської молоді припустимі наступні величини м'язових навантажень:

- при розвитку витривалості з 60% інтенсивністю і 90%-ю тривалістю від максимальної пробіжки – 2 повторення з інтервалом відпочинку 3 – 4 хвилини, 80 % тривалості - 3 повторення з інтервалом відпочинку 3 – 4 хвилини (ЧСС 140 – 160 уд/хв.);
- при розвитку швидкості – 3 – 5 повторень вправи з інтервалом відпочинку 60 – 90 с (ЧСС – 150 – 170 уд/хв.);
- при розвитку швидкісно-силових якостей – 18 – 20 стрибків, 3 серії з інтервалом відпочинку 60 – 90 с. (ЧСС – 160 – 170 уд/хв.): у метанні – 10 – 14 повторень, 2 – 3 серії з інтервалом відпочинку 60 – 90 с (ЧСС 130 – 140 уд/хв.);
- при розвитку силової витривалості - 5 – 10 повторень, 3 – 5 серій з інтервалом 60 с (ЧСС 140 – 150 уд/хв.).

4. Модель самостійних занять фізичними вправами повинна мати замкнутий річний цикл, що складається з п'яти етапів. Це дозволяє оптимізувати засоби і методи фізичної

підготовки з урахуванням сезонних занять. У зміст самостійних занять необхідно включати вправи, що сприяють випереджальній фізичній підготовленості учнів, а також закріплюють уже сформовані в них рухові уміння і навички.

5. Ефективність розробленої методики самостійних занять фізичними вправами учнівської молоді юнацького віку підтверджується позитивними зрушеннями показників їхнього фізичного розвитку, що відображається на результатах складання тестів з фізичної підготовленості.

6. Після літніх канікул, як правило, учні, що займалися самостійно фізичними вправами, результати фізичної підготовленості показували значно кращі.

Список використаних джерел:

1. Антропова М.В. Розпорядок дня, працездатність і стан здоров'я. К., 2005, - 130 с.
2. Іващенко Л.Я. Самостійні заняття фізичними вправами – К.: Здоров'є 2010 – 160 с.
3. Боровик В.В., Заплішний І.І. Фізичні вправи з обтяженнями – Ніжин НДУ, 2006 – 52 с.
4. Сотнікова М.П. Біг заради здоров'я - К.: ФІС – 2014 – 52 с.

В. В. ДИЧЕНКО

«ВІЙНА ПІШЛА, А ГОРЕ ЗАЛИШИЛОСЬ...»: ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ПОВОЄННИХ РОКІВ» (практичне заняття, 11 клас, історія України)

Мета практичного заняття:

- Поглибити, закріпити знання учнів, сформувати уявлення в учнів про особливості післявоєнного життя в УРСР;
- розвивати вміння та навички працювати з різними джерелами інформації, вільно орієнтуватись у медіапросторі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити логічні висновки, вміння вільно висловлювати та відстоювати власну позицію, працювати в групах;
- формувати соціальну компетентність, активну громадянську позицію, патріотизм, інтерес до історії, об'єктивність у оцінці фактів та явищ, відразу до всякого роду дискримінації, гуманізм.

Очікувані результати: у кінці заняття учні зможуть:

- визначати хронологічну послідовність подій післявоєнної історії УРСР;
- знати та застосовувати терміни «голод», «післявоєнна відбудова», «депортація», «трудодень», «карткова система», «репатріанти»;
- характеризувати рівень життя жителів міст та сіл;
- порівнювати вплив заходів післявоєнної відбудови УРСР та країн «західної демократії» на рівень життя населення цих країн;
- показувати на карті регіони активних демографічних змін післявоєнного періоду розвитку УРСР;
- висловлювати власну точку зору стосовно подій післявоєнної історії, зіставляти з подіями сучасності.

Обладнання: підручник, мультимедійна дошка, мультимедіапроектор, роздатковий матеріал, смартфони.

Навчально-методичне забезпечення:

1. Бойко О.Д. Історія України: Навч. посіб. 3-тє вид., вип., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 688 с
2. Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту, академ. рівень / С. В. Кульчицький, Ю. Г. Лебедева. – К.: Генеза, 2019. – 256 с.
3. Земерова Т. Історія України. Таблиці та схеми. Посібник, 2018. – 448 с.
4. Джерела інтернета:
  - <https://uamoderna.com/md/bodnar-postwar-lviv>
  - https://histj.oa.edu.ua/assets/files/full/n25_16/18.pdf
  - <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2464-02-3/63.pdf>
  - https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/22.07.2019/pdf/VIM_24_2018-99-112.pdf
  - http://www.ndu.edu.ua/storage/2016/2016_06_14_Gavyr.pdf
  - <https://uamoderna.com/md/bodnar-postwar-lviv>
  - <https://kg.ua/news/vidbudova-povoiennogo-kremenchuka-pershi-kroki-vidbudovi-kremenchuka>
    - <http://ukrmap.su/uk-uh11/1074.html>
    - <https://bookster.com.ua/radyanski-groshovi-reformy-1947-1961-rr-ta-rozvytok-monetnoyi-systemy/>
      - <https://history.vn.ua/compendium/11klas/48.html>

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

I. Вступна частина (5 хв.):

1. Актуалізація знань:

- Спираючись на попередньо отримані знання, визначте основні труднощі, з якими зіткнулась радянська людина після Другої світової війни?
- Чи можна стверджувати, що демографічні втрати СРСР у Другій світовій війні були одними з наймасштабніших у світі?
- У 1946 р. на екрани вийшов радянський фільм „Кубанські козаки”. У цьому фільмі показано ярмарок з великою кількістю овочів та фруктів, начебто привезених із сусідніх колгоспів-мільйонерів. Звичайно, всі фрукти – муляжі, а артисти знімались напівголодними. Як ви вважаєте, з якою метою було знято цей фільм?

2. Проблемне питання: Низькій рівень життя українців у післявоєнний період – вина влади чи сувора об’єктивність поствоєнної реальності?

3. Мотивація. „Правда історії залежить від мужності людей подивитись їй чесно в очі”. Цей вислів київського публіциста Олеса Волі є досить актуальним у наш час. Сьогодні ми спробуємо подивитись в очі історії УРСР післявоєнного періоду, коли сп’янілі від перемоги люди мали право вимагати не лише достойних умов життя, але і дотримання своїх прав і свобод.

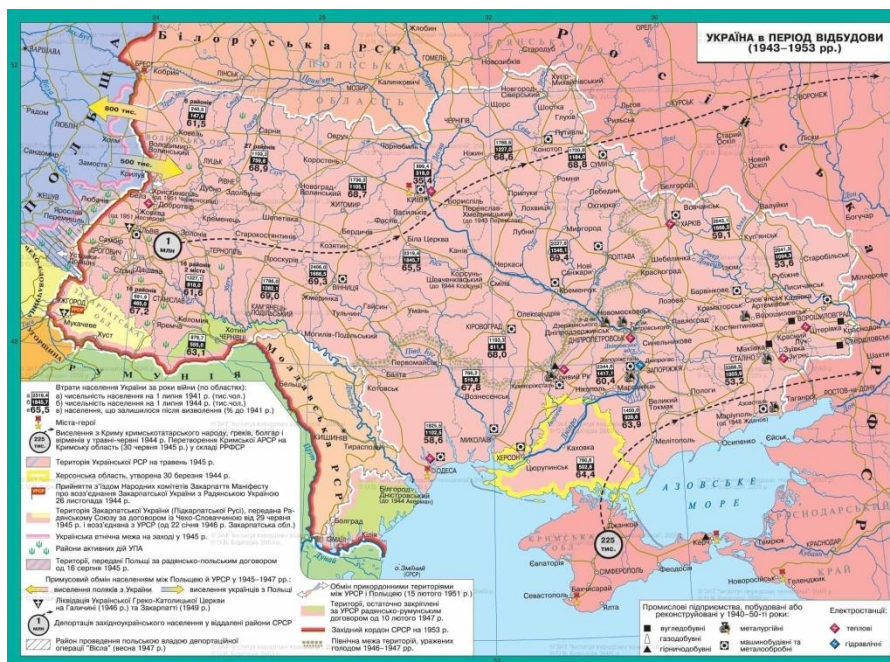
4. Оголошення теми та очікуваних результатів.

II. Основна частина (30 хв):

Клас умовно об’єднується у групи експертів: «Соціологів-дослідників рівня життя містян», «Соціологів-дослідників рівня життя селян», «Фінансистів», «Дипломатів». Кожна група отримує завдання та джерела для їх виконання. Посилання на джерела інтернету для кожної групи розміщуються у Google класі. Час роботи груп – 15 хв. – виконання завдань, 15 хв. – представлення результатів.

Завдання для «Соціологів-дослідників рівня життя містян»

Розгляньте карту. 1. Як демографічна ситуація повоєнного періоду в УРСР відобразилася на подальших змінах кількості і структури українського населення? **2.** Чи існують причинно-наслідкові зв'язки між демографічною картиною в УРСР 1940–1950-х рр. та у сучасній Україні?

Опрацюйте фото, документи, додаткові матеріали. Дайте відповіді на питання:

- Чому на фото того часу зображені переважно жінки?
- Які події відображають фото? Які враження вони справили на Вас?
- Що ви можете сказати про одяг жителів міст післявоєнного періоду?
- Про які деталі повсякденного життя робітників ви довідалися? Наведіть 4–5 фактів, що вразили найбільше.
- Які покращення життя робітників можна виділити? З чим вони пов'язані?
- Чи мала ліквідація карток суттєвий вплив на рівень життя містян?

Із враження американського туриста:

«... продовольчі магазини... ми бачили розкішні продукти Радянського Союзу: великі банки з ікрою, гори ковбас з України, сири, риба і навіть дичина... Жінки дуже мало або й зовсім не користувалися косметикою ... їх одяг акуратний, але не нарядний. Більшість чоловіків носили військову форму, хоча вони вже не служили в армії. Форма була єдиним одягом, який вони мали».

Повоєнний Кременчук

Львів'янин у повоєнні роки

Жінки на відбудові Дніпрогесу. Запоріжжя,

Опрацюйте документ: «...У злиднях скніли дорослі працівники, що їх мобілізували на заводи і фабрики. Проте у звітах парткомів важко знайти бодай-які негативні відомості. Так, Харківський обком звітував ЦК ВКП(б) про належні умови, створені на заводах для робітників. Але вилучена цензурою НКДБ УРСР кореспонденція робітників заводів області свідчила зовсім про інше: “Працюю на 75-му заводі, жити нам тут важко. У гуртожитку холодно, світло буває рідко, прати білизну ніде. Харчуємося в їдальні – один раз на день, грошей отримуємо 70–80 рублів на місяць”; “...25 днів пройшло, як мене мобілізували з дому, до сьогоднішнього дня я ще ні разу не роздягався, не роззувався, білизна брудна, з’явилася вошивість від тривалого носіння брудного одягу. У лазні були ще в Дніпропетровську... Переносиш і голод, і холод. Якщо я витримаю, то ще поживу, а в таких умовах можна ні за що загинути...” (ХЕМЗ, РЗС); “...живу погано, декаду буду жити без хліба, купувала чоботи і продала картку за декаду. Зараз без хліба і без грошей. Носити нічого немає, ні взуття, ні одягу...” (завод № 75). На будівництві Каховської ГЕС десятки

тисяч людей, переважно з села, використовували як звичайну тяглову силу, частину з них нашвидкуруч навчали на теслярів, штукатурів, котельничих тощо. Селянам на будівництві виплачували мінімальні гроші, лише на харчі, остаточні розрахунки з ними начебто мали проводити їхні колгоспи, хоча гідровузол будувала держава. Багатьох працівників привозили із Західної України. Там також при мобілізації не покладалися на добровільність. Неймовірно важкі умови праці та жалюгідний рівень життя були характерними для Донбасу. Про це свідчать, приміром, листи шахтарів, вилучені цензурою. "...Життя моє дуже важке, у магазині продукти за картками не дають, хліб теж іноді по 2–3 дні не дають. Є вже пухлі люди, місцеві жителі виїжджають хто куди. Багато хлопці наші поїхали, але їх ловлять і віддають під суд. Я не знаю, що мені робити, кожного дня недоїдаю, а норму виробки потребують. Якщо норму не виконав, весь день не входить в заробіток, і я вирішив краще не жити на білому світі, ніж так мучитися" (Горлівський р-н, шахта "Кондратьєвська"). Становище робітників ілюструє лист українця з Шепетівки, який у 1951 р. перебрався з України на Захід: "Звичайний робітник в СРСР заробляє тепер коло 900 рублів. Цифра велика, а користі мало, бо ціни в Україні тепер дуже високі. Фунт масла коштує 40 рублів, фунт ковбаси – 38 рублів, фунт солонини – до 50 рублів, фунт м'яса з худоби – 23 рублі, а свиняче, овече, куряче і т. п. – 28 рублів. Фунт крупи – 20½ рублів, фунт гарної муки – 18 рублів і вище, фунт капусти – 3 рублі. М'ясо їдять тільки партійні комуністи і всякі начальники та директори, які заробляють багато грошей (начальник магазину, наприклад, 5000 рублів). Звичайні робітники в комуністичнім раю їдять тільки картоплю з сухим хлібом, а працюють дуже тяжко. Інтелігенція одержує місячно 2000–3000 рублів і також не опливає в гараздах. Совецькі газети пишуть багато, що в західних країнах панує нерівність між людьми і експлуатація людини людиною. Та ледве чи є ще де в світі більше нерівність, ніж в совецькім раю. Також ніде певно нема такого пригнічення людини, як тут"» (*Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)*. – Київ: Інститут історії України НАН України).

Про який психологічний стан жителів міст свідчать анекдоти тих часів?

***

Зустрічаються два приятелі: „Як живеш?” – „Як картопля” – „Як це?” – „Як восени не з'їдять, то весною посадять”.

***

„Як ви живете? – „Як в автобусі: одні сидять, інші трясуться”.

Додаткова інформація до опрацювання: У післявоєнні роки широко використовувалась праця в'язнів по всій країні, в тому числі в'язнів таборів ГУЛАГу. Військовополонених направляли на поновлення і будівництво промислових підприємств металургії, машинобудування, хімічної промисловості, транспортного машинобудування, авіапромисловості на Уралі, в Центральній Росії, на Україні, в Білорусі, в Прибалтиці. Але продуктивність праці на таких підприємствах була нижчою, бо працівники були не кваліфіковані, і темпи з часом почали знижуватись.

Але головним джерелом відбудови була праця народу, що прагнув якнайшвидше відбудувати країну.

Поступово життя країни перебудовувалось на мирний лад. Робітників та службовців почали переводити на нормальний трудовий режим, скасували обов'язкові понаднормові роботи, поновлювались вихідні дні та відпустки, але ще довго залишались введені під час війни заборони на самовільну зміну місця роботи (кримінальна відповідальність – до 8 років таборів). В серпні 1945 р. були дещо знижені ціни в великих містах, але карткова система ще

зберігалась (замість зарплати часто робітники мали картки, за якими отримували незначну кількість основних продуктів харчування та товарів споживання).

Уже з червня 1945 р. почалась поступова демобілізація військовослужбовців, а до 1948 р. до мирної праці повернулось близько 8,5 млн. осіб. Житлове будівництво в післявоєнні роки склало 100 млн. кв. м. В 1946 р. сільському населенню 22 областей, що пережили окупацію, був наданий кредит 107, 3 млрд. руб. для відбудови житла. Зарплата робітника та службовця в середньому становила 500 крб., а колгоспника – 170 крб. на місяць (після грошової реформи), тоді як ціни зросли втричі порівняно з 1940 р.

Ліквідація карткової системи істотно не вплинула на життєвий рівень трудящих. Лиш невелика частина суспільства – партійно державна еліта, яка обслуговувалась цілою системою спец магазинів, – мала високий рівень достатку. Скасування карток не було економічно обґрунтованим, бо, якщо у великих містах рівень товарних запасів вдавалося підтримувати, то в регіонах їх дефіцит призводив до нормованої видачі продуктів, а це ті ж картки та спецперепустки.

Завдання для «Соціологів-дослідників рівня життя селян»

- Що зображено на карикатурі?
- Як би ви її назвали?
- Якими, як на вас, повинні бути засоби стимулювання трудового ентузіазму?

Розгляньте фото.

- Про що свідчить використання молочної худоби під час сільськогосподарських робіт?
- Які негативні наслідки це могло мати?

Селяни з колгоспу «Жовтень» Кам'янець-Подільської області, 1946 р.

- Яку проблему розкриває зображена на фото трагедія? Як її вирішували селяни?

Колгоспниця із села Високого Харківської області з дітьми біля зруйнованого німцями будинку.

Робота з документом:

- З'ясуйте, що визначало побут сільських мешканців УРСР у повоєнні часи.
- Чи змінилися умови та спосіб життя селянства, якщо порівнювати їх з довоєнними часами? Чи доводилося чути спогади про життя в ті роки від старших родичів?
- Які факти свідчать про дисбаланс економічного розвитку? Як це позначалося на правах селян? Чому молодь прагнула «втекти» із села?

• Зі спогадів Валентини Борисенко: «У 1950-х вже майже усі були в колгоспі. Колгоспники мали 60–80 соток присадибної землі. У селі велику площу, як переважно на Вінниччині, займали посіви цукрового буряка. Це була основна технічна культура. Пам'ятаю, як мама, не в силі вправитися зі своєю нормою, брала і нас з братом на копання тих буряків. Лопата загрузала в мокрій землі, руки мерзли, а у мами вони були такі порепані і чорні, що вже не схожі були на руки. Ввечері вона тихенько постогнувала, бо дуже боліли. За те пізно восени вона отримувала неповний мішок цукру. Колгоспникам важко було залишитися вдома, щоб обробити свою присадибну ділянку. Ґрунти тут переважно сірі родючі, де добре родять плодові дерева. Люди вирощували чимало полуниць, малини, але особливо багато фруктів. У домашньому господарстві були свині (одна або двоє на рік), корова, кури та різна дрібна живність. Рідше розводили гусей, качок, індиків. У кількох родинх була ще й пасіка... Сухофрукти становили основну статтю прибутку майже кожного селянина. Цей промисел, досить трудомісткий, був основним ще в 19 ст., але він продовжувався і за колгоспного часу. Оскільки на трудодні майже нічого не платили, то колгоспники мали додатковий прибуток із садівництва. Тому вони вціліли навіть тоді, коли кожне дерево обкладалося податками. Осінньо-зимовий одяг був однаковим для чоловіків і жінок – ватяна куфайка. Жінки на свято мали короткі пальта “сачки” з сукна. Поверх них одягали великі картаті вовняні хустки ще довоєнних запасів. Кожухи, хоч у декого ще були у скринях, майже не носили. Їжа повсякденна і святкова подолян була переважно традиційною, хоч з'являлися і нові страви. У раціоні харчування селянської родини переважала борошняна та молочна їжа. М'яса і риби споживали мало, переважно на свята. Готували їжу в печі, але вже використовували керосиновий примус, який був далеко не в кожній родині. Готували також вареники, найчастіше з підсоленим сиром, які заправляли підсмаженим з цибулею салом. Не часто подавали на снідання “смаженю” на салі (яечню). З продуктів купляли переважно хліб. Рибні консерви купляли у випадках різних okazji. У селян на куповані продукти не було грошей».

(В. Борисенко «Повсякдення мешканців подільського села 1950–1960-х років (на прикладі села Хижинець Вінницької області)». Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2015).

Опрацюйте нижчеподаний текст. Дайте відповіді на питання:

- Як нестача землі могла руйнувати сім'ї селян?
- Чи можна стверджувати, що сільське керівництво було «цапами-відбувайлами» для

центральної влади?

- Як на вас, чи могла оплата за трудовні стимулювала розвиток господарства?
- Які права селян не були гарантовані державою?

В Західній Україні ще в січні 1948 р. лише трохи більше за 10 % селянських дворів вступили до колгоспів. Селяни працювали за відмітки про робочий день – трудовні, за якими отримували зерно, буряки, продукти тільки восени після збирання врожаю.

З пісні того часу:

„Сидить баба на рядні

Вибиває трудовні.

Трудодень, трудовень...

Дайте хліба хоч на день”.

Щоб якимось вижити, селяни змушені були самочинно захоплювати вільні колгоспні землі, здійснювати самовільні сінокоси та фіктивно розлучатися, бо земельна ділянка виділялась на сім'ю, а не на їдока.

19 вересня 1946 р. вийшла постанова „Про міри по ліквідації порушень Статуту сільськогосподарської артілі в колгоспах”, відповідно до якого у селян відрізали „лишки”, відбирали худобу, зерно, фураж і повертали до колгоспів. За порушення статуту десятки тисяч були притягнені до відповідальності. Селянська верхівка (голови, бригадири, зав фермами) мали владу, льготи, можливість розпоряджатися суспільними коштами, які часто використовувались в особистих цілях. Ціленаправлено формуючи колгоспну еліту, влада час від часу карала їх, створюючи ілюзії вищої справедливості, щоб люди побачили „винних” в складностах післявоєнного села. (Лише за 1945 –1947 рр. було засуджено 17 769 голів колгоспів, близько 6 тис. сільських керівників нижчої ланки). Влада взяла курс на екстенсивний розвиток сільського господарства: збільшуючи посівні площі та нещадно експлуатуючи селян.

Сільськогосподарської техніки було дуже мало: в 1945 р. в більшості регіонів країни посівні роботи були механізовані лиш на 3 – 16 %, а уборка зернових – на 1 – 6%. До 1946 р. вдалося поновити 75 % посівної площі та більше половини об'єму тваринництва.

План четвертої п'ятирічки не було виконано. Рівня 1940 р. не було досягнуто.

Відбувались організовані набори сільської молоді на відбудову міст і промисловості. Відбувалось постачання села сільгоспмашинами.

В кінці 40-х років на селян зросли податки: державні (подохідний, на холостяків, риболовний, на коней...) та місцеві (з власних будівель, земельний, з володарів транспортних засобів (навіть велосипедів), на плодові дерева, які селяни знищували.

Селяни не мали паспортів і фактично були прикріплені до села, хоч правдами та неправдами прагнули в більш ситі міста, не було пенсійного забезпечення, діти колгоспників автоматично ставали членами колгоспу.

Завдання для «Фінансистів»

- Охарактеризуйте перетворення в фінансовій галузі.
- Хто, на вашу думку, найбільше постраждав від грошової реформи: селяни чи містани? Чому?
- Які соціальні верстви зуміли уникнути тяжких наслідків грошової реформи? Чому?
- Які фактори ускладнювали грошову реформу?
- Доведіть, що грошова реформа 1947 року була конфіскаційною.

• **Опрацюйте документ:** Чи грошова реформа 1947 р. вплинула на рівень життя населення, чи зросла їх купівельна спроможність?

«Середня заробітна плата становила в 1948 р. – 480 руб., в 1950 р. – 640 руб. в місті, 164 руб. у селі.

Ціни на продовольчі товари після грошової реформи 1947 р. (1 кг): хліб пшеничний – 4-8 руб.; крупа гречана – 11-13 руб.; макарони – 9-11 руб.; м'ясо – 28-32 руб.; вершкове масло – 62-66 руб.; свіжа риба – 10,5 руб.; молоко (1 л) – 2,5-5 руб.; яйця (1 дес.) – 10-18 руб.; чай грузинський – 160 руб.; цукор – 13,5-16,5 руб.

Ціни на промислові товари після грошової реформи 1947 р.: ситець – 10-11 руб.; вовняна байка – 108-120 руб.; сукня з вовняного крепу – 500-600 ру.; чоловічий костюм (вовна 50%) – 430-450 руб.; чоловічі туфлі вищого гатунку – 250-280 руб.; жіночі туфлі – 260-280 руб.; мило – 4 руб.; книжка (200 стор.) – 8-10 руб.» *Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: колективна монографія / відп. ред. В. М. Даниленко; ред.-упоряд. Н. О. Лаас. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. – С. 573–574*

Опрацювати матеріал за посиланням: <https://bookster.com.ua/radyanski-groshovi-reformu-1947-1961-rr-ta-rozvytok-monetnoyi-systemy/>

Проаналізуйте дані таблиці.

Порядок обміну грошей за реформою 1947 р.

Сума грошей, що мала людина напередодні обміну	Порядок обміну грошей, що отримувала людина
В Ощадбанку до 3 тис. крб.	1:1
В Ощадбанку від 3 тис. крб. до 10 тис. крб.	3:2
В Ощадбанку понад 10 тис. крб.	3:1
Зберігалися вдома	10:1

Додатковий матеріал для опрацювання:

У фінансовій галузі передбачались такі заходи: проведення регулярних державних позик у населення; здійснення грошової реформи 1947 р., за якою провадився обмін старих грошей на нові за курсом: 10 старих крб. до 1 крб. нового; на ощадних книжках: з трьох тисяч один до одного, більше 10 тисяч – два до одного. Обмін проводився за місцем роботи, тому в умовах репресій та підозрливості населення побоювалось обмінювати всі наявні гроші; як наслідок, маса грошей лишилася без обміну на руках. Фінансова реформа супроводжувалась багаточисельними грошовими махінаціями, дробленням вкладів і не торкалась номенклатури і організованої злочинності, які знали про все зараніше та змогли уникнути удару.

Завдання для «Дипломатів»:

Опрацюйте матеріал за посиланням: <https://history.vn.ua/compendium/11klas/48.html>

• Використовуючи набуті знання з всесвітньої історії та запропонований матеріал, порівняйте процес відбудови господарства в післявоєнний період в західноєвропейських країнах (на прикладі Великобританії та Франції) та в СРСР (УРСР) за такими критеріями: спільне та відмінне в методах та джерелах відбудови, роль соціального фактора у відбудові.

• До яких держав можна застосувати принцип „держава для людини”, а до яких – „людина для держави”, зважаючи на умови та методи відбудови?

Відбудова у Великобританії:

При владі в післявоєнний період був лейбористський уряд Еттли (1945 – 1951 рр.), який почав здійснювати політику „демократичного соціалізму”:

- було проведено націоналізацію Англійського банку, газової та вугільної промисловості, частини сталеливарних заводів, електростанцій, внутрішнього транспорту, телеграфного та радіозв'язку. У цих галузях було зайнято 20 % робітників країни.

- При відновленні важкої промисловості враховувались права колишніх власників (компенсація за націоналізовану власність перевищувала її дійсну вартість).

- Великобританія отримала 2,8 млрд. дол. у вигляді позик та поставок від США за „планом Маршалла”.

- Велика увага приділялась соціальній сфері: виплачувались пенсії за старістю, допомога по вагітності, хворобі, безробіттю... Встановлювалось безкоштовне медичне обслуговування.

- Але неоднаково оплачувалась чоловіча та жіноча праця, зросли податки та квартплата, збереглося безробіття.

Відбудова у Франції:

При владі в післявоєнний період знаходились коаліційні уряди. Їх політика:

- Було націоналізовано ряд вугільних шахт, заводи авіаційних компаній, автомобільної фірми „Рено”, підприємства енергетики, морський транспорт, Французький банк.

- В соціальній сфері збільшувались зарплата робітникам і службовцям, пенсії ветеранам війни, скасовувались податки на зарплату малооплачуваних робітників.

- Франція отримала 12 млрд. дол. у вигляді позик та поставок від США за „планом Маршалла”.

Відбудова у СРСР:

- СРСР розраховував тільки на власні сили, а не на зовнішню допомогу (були тільки незначні для СРСР репарації від колишніх держав фашистського блоку), до того ж масштаби відбудовчих робіт були більшими, ніж у будь-якій країні Західної Європи.

- Під час відбудови ставка робилась на важку промисловість та енергетику.

- Відбудова велась адміністративними методами, централізовано, за чітким державним планом, з великою роллю ідеології.

- Ускладнення процесу відбудови посухою та голодом 1946–1947 рр.

- Відбудова відбувалась за рахунок населення, тобто шляхом збільшення податків, економії на зарплатах та соціальних виплатах. На легку промисловість, соціальну сферу, сільське господарство відводилось лише 7 % капіталовкладень.

III. Заключна частина (9 хв.). Підсумок уроку:

Розгляд проблемного питання.

Рольова гра. Учні отримують у довільному порядку картки і уявляють себе селянами, представниками інтелігенції, робітниками, ветеранами війни. З позиції цих ролей учні дають відповідь на питання: Які сподівання ви мали по закінченню війни, чи справдились ваші надії до початку 1950-х рр.?

IV. Домашнє завдання (1 хв.): опрацювати §6 підручника; клас умовно ділиться на дві частини:

- для першої половини: написати лист від імені ровесника, який живе у післявоєнному місті про своє життя другу, що живе у селі;

- для другої половини: написати лист від імені ровесника, який живе у післявоєнному селі про своє життя другу, що живе у місті.

МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ ГЕНРІХА НЕЙГАУЗА

З глибини віків, з найдавніших часів люди принесли в сьогодення разом з матеріальними засобами існування дорогоцінний скарб духовності. У чарівній сфері культури духовності особливе місце займає музика: її хвилюючі мелодії доходять до наших сердець, збуджують, надихають, спонукають до творчих звершень.

Одне з чільних місць займає видатний музикант-педагог Генріх Густавович Нейгауз (1888–1969 рр.) – геніальний піаніст, якого подарувала світові Україна. Як виконавець та педагог Генріх Нейгауз є засновником однієї з найяскравіших за художнім рівнем школи фортепіанного мистецтва.

У наш час у своїй педагогічній роботі хочеться сповідувати наслідування виконавських традицій та педагогічних ідей Г. Нейгауза.

Узагальнюючи основні аспекти педагогічної діяльності великого педагога-піаніста на основі аналізу його художніх поглядів та педагогічних ідей, визначимо вплив виконавських традицій Г. Нейгауза на сучасне фортепіанне виконавство.

Велике значення в галузі методики фортепіанного виконання мають творчі принципи Г. Нейгауза в роботі над художнім змістом музичного твору.

У педагогічній діяльності Генріх Нейгауз був «учителем музики» в повному розумінні цього слова. Він не сприймав методику і педагогіку, які походять від прийому, від руху, а не від музики. «Головне – бути музикантом, а все інше прикладеться», – говорив він учням (Із записів, зроблених О. Холодною на уроках Г. Нейгауза). Його виконавське мистецтво позначене широтою філософських та естетичних поглядів.

У своїй педагогічній роботі з учнями Ніжинської дитячої хореографічної школи з предмету «Музичний інструмент фортепіано» я прагну до кінця розкрити зміст виконуваної музики, що визначило особливості виконавської майстерності в його мистецтві. У моєму наполегливому переконанні головної ролі музики в процесі навчання не може бути ніякого зневажливого ставлення до техніки. Роботі над технікою виконання Г. Нейгауз також надавав величезного значення. Якщо у грі учнів є технічна недосконалість, то я пропоную їм регулярно працювати над видами техніки, щоб тримати базу в порядку. Я згодна з висловлюванням Г. Нейгауза: «Чим більше художник працював, тим більше йому не вистачає техніки».

На практиці, в роботі з учнями, я застосовую педагогічні методи Генріха Нейгауза. Наприклад:

– щоб гравець якомога раніше з'ясував для себе те, що ми називаємо «художнім чином», тобто зміст, сенс, поетичну суть музики, і досконально зумів розібратися з музично-теоретичних позицій в тому, з чим він має справу;

– потрібно уміти розкрити характер музики, втілений музичним засобами – в композиційній побудові, в особливостях мелодії, гармонії, ритму, звукових фарб, які у кожного композитора, в кожному окремому творі виявляються по-різному;

– чим виразніше і ясніше мета, тим більше вона підпорядковує собі технічну роботу піаніста, тим більше техніка стає для виконавця необхідністю;

– щоб передати всю різноманітність фортепіанної музики, виконавець повинен зрозуміти, відчувати і почути. Зрозуміти суть музичних образів, розкрити всю виразність музичної мови – ось перше і головне завдання, яке стоїть перед піаністом у його роботі над музичним твором. Пізнання змісту музики стає вирішальною умовою виконавської майстерності;

– для піаніста розуміння музики є дуже важливим, як у музикознавському, так і в історичному аспекті. Розуміння музики – це знання епохи, змішаних мистецтв, всієї тієї атмосфери, в якій народжувалася творчість композитора;

– кажучи про форму, гармонійний розвиток, Генріх Нейгауз підкреслював величезну виконавську користь творчих експериментів, спроб творити музику, імпровізувати, щоб самому відчувати, як народилася музика;

– пізнання музики – це оволодіння широким і різноманітним репертуаром, прагнення до універсалізму. Сюди ж потрібно віднести музичні вправи, гру в чотири руки, які так любив Г. Нейгауз, і всяке слухання музики. Це сприяє розвитку поглядів на кожне явище мистецтва;

– дуже важливою в розумінні розвитку в учневі здатності самостійно розуміти музику Г. Нейгауз вважав глибоку, кропітку роботу з ним над одним значним твором, роботу, яка може навчити його «з будь-якої крапки провести перпендикуляр і нескінченність». Здатність узагальнювати набувається на основі поглибленої роботи;

– в освоєнні музики і в створенні художнього образу повною мірою брали участь серце і розум, інтуїція і культура, руки і слух. («Орган душі – це слух» – улюблений його рядок з Пастернака);

– я пропоную учням вивчати фортепіанний твір, його нотний запис як диригент вивчає партитуру – не тільки в цілому (це перш за все, інакше не вийде цілісного враження, цілісного образу), але й у деталях, розкладаючи твір на його складові частини – гармонійну структуру, поліфонічну; окремо переглянути головне – наприклад, мелодійну лінію, «другорядне» – наприклад (якщо соната), на переході до другої теми (побічною), або до репризи, або до коди, на основних віхах формальної структури і т.д.;

– дуже важливим Г. Нейгауз вважав прагнення виконавця грати фортепіанну літературу так, щоб вона подобалася слухачеві, щоб вона примушувала сильніше любити життя, сильніше відчувати, сильніше бажати, глибше розуміти;

– кажучи про художню необхідність конкретного виконавського прийому, необхідно звертатися до логіки композиторського задуму, тобто у визначенні характеру виразу грає важливу роль аналіз внутрішніх закономірностей твору;

– підпорядкувати виразність логіці розвитку образу, вимагання внутрішнього виправдання тому чи іншому емоційному забарвленню. Іншими словами, необхідно вчити не сприймати форму «формально». «Коли учень неправильно виконує яке-небудь місце в п'єсі, – писав Г. Нейгауз, – потрібно йому вказати, в чому полягають його помилки по відношенню до характеру, виразу сенсу цього місця, і відразу показати, що конкретними носіями цього змісту є такий-то хід мелодії, такий-то гармонійний поворот, таке голосоведіння, ліга, ритм, тембр, звук, педаль і т.д.;

– вчити учня «бути хорошим філологом», тобто самостійно, без перекладача, увійти до змісту нотного тексту;

– виховувати в учнів уяву, відчуття, творчу волю. «Художникові не достатньо знати, потрібно мати уяву», – говорив Г. Нейгауз, підкреслюючи роль уяви і фантазії як необхідної, можливо, головної рушійної сили художньої дії;

– емоційна сторона виконавської творчості, художнє переживання, уява грали в мистецтві Г. Нейгауза величезну роль. Він завжди застерігав від сухості виконання, від тієї,

як він виражався, «протокольної діловитості, яка позбавляє музику найголовнішого і сіє нудьгу». Г. Нейгауз говорив про те, як важливо «глибоко відчути твір і потім оберігати його, щоб не було ніякого «приплюснення», тобто, щоб сила і безпосередність переживання не зникли в роботі і не перетворилися на штамп». Прекрасним є вислів Г. Нейгауза: «Все знати і все забути». У цих словах, власне, втілений його погляд на співвідношення раціонального і емоційного в роботі виконавця.

Уважне вивчення багатогранної діяльності Г. Нейгауза дає нам чимало цікавої інформації і спонукає до важливих і серйозних висновків.

Великий інтерес мають погляди Генріха Нейгауза на деякі художні компоненти виконавця, які залежать від змісту та стилю твору, а саме: втілення художнього образу в музичному творі та питання інтерпретації. Від своїх учнів він теж вимагав широти кругозору, загальної культури, знання музики, літератури, поезії. Характерною рисою всього творчого образу Г. Нейгауза було вміння поставити на перше місце поетичний зміст, художнє наповнення музики. У першу чергу, він цінував в учнях індивідуальність, прищеплював їм самостійність мислення, самопізнання, уміння досягати мети, за якою знаходяться художня зрілість та майстерність. Особливого значення Нейгауз-педагог надавав безпосередньому спілкуванню та пізнанню музики, а саме: оволодінню широким та різноманітним репертуаром. Педагогіка Генріха Нейгауза становить цілісну систему виховання музиканта-виконавця. Результативність цієї системи – в нерозривній єдності мети, методів, змісту і форм роботи.

Музикант, піаніст, педагог – цей була його робота, професія, покликання, життєва мета. Своєю діяльністю Г. Нейгауз довів, що не лише музикант, а й педагогіка – велике мистецтво. І він цим мистецтвом володів досконало: терпляче, зацікавлено, натхненно навчав молодих музикантів, передавав їм свої знання, уміння, досвід. Він хотів подарувати колегам ключі від безсмертя. Адже справжнє мистецтво не вмирає. Воно переживає своїх творців і не відчуває часового виміру.

Список використаних джерел:

1. Баренбойм Л. Музыкальная педагогика и исполнительство. – Л., 1976. – 206 с.
2. Гофман И. Фортепианная игра. Ответы на вопросы о фортепианной игре. – М., 1961. – 395 с.
3. Коган Г. Вопросы пианизма. – М., 1968. – 173 с.
4. Кременштейн Б. Педагогика Г.Г. Нейгауза. – М., 1984. – 88 с.
5. Наумов Л. Под знаком Нейгауза. – М., 202. – 148 с.
6. Нейгауз Г. Вопросы фортепианного исполнительства. – Вып. 2. – М., 1968. – 146 с.
7. Щапов А. Фортепианная педагогика. – М., 1960. – 171 с.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ВОЛЕЙБОЛУ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Волейбол – один із найпоширеніших і захоплюючих масових видів спорту. Він є універсальним засобом зміцнення й примноження здоров'я школярів. У них краще розвивається сила і витривалість. Вони доволі швидко навчаються володіти своїм тілом у просторі, вільно управляти рухами, стають спритними, координованими, точними у своїх діях. Ефективне використання волейболу в роботі з учнями старшої школи вимагає чіткого й об'єктивного розуміння цього багаторічного педагогічного процесу, який реалізується насамперед через функціонування системи фізичного виховання. Навчальною програмою закладу загальної середньої освіти передбачено впровадження цієї гри, починаючи із молодшого шкільного віку. Методика викладання волейболу на уроках фізичної культури має свої особливості й складності, які викликають у вчителів труднощі як організаційного, так і змістового характеру.

Метою статті є розкриття особливостей методики викладання волейболу на уроках фізичної культури в старшій школі.

Висвітленню методики викладання волейболу в школі присвячені праці багатьох науковців. У них розкриті окремі аспекти організації й методики проведення навчально-тренувального процесу з волейболу [2, 3, 4] та ін.

На основі вивчення педагогічної та спеціальної літератури із зазначеної проблеми, на підставі досвіду нашої роботи на посаді вчителя фізичної культури ми висвітлили особливості методики викладання волейболу на уроках фізичної культури і пропонуємо наступний порядок вивчення матеріалу.

Виходячи з того, що навчальна програма для учнів 10-11 класів побудована за модульною системою й складається з двох інваріативних, або обов'язкових модулів: теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка і варіативних модулів. Обов'язковим є включення засобів теоретичної і загально фізичної підготовки, передбачених програмою для цього класу.

Основна мета модуля – формування фізичного та соціального здоров'я школярів, розвиток основних фізичних якостей, навчання техніки рухових дій, підвищення рівня фізичної підготовленості учнів, опанування волейболом як базовим модулем. Поглиблене вивчення волейболу має сприяти формуванню стійкого інтересу до предмета фізична культура в цілому та ігри у волейбол зокрема.

Зміст теоретичного курсу при викладанні волейболу на уроках фізичної культури в старшій школі передбачає такі питання: досягнення Українських волейболістів; волейбол у сучасному олімпійському русі; волейбол як засіб фізичного виховання, вдосконалення фізичних і психологічних якостей; роль та місце спортивних ігор у вихованні морально-вольових якостей особистості; основні поняття та правила гри у волейбол; суддівство змагань; фактори та чинники, які визначають ефективність змагальної діяльності гравців; попередження спортивного травматизму; правила домедичної допомоги в разі травмування; прийоми самоконтролю за фізичним навантаженням; поняття про втому та перевтому та ін.

Теоретичний курс може викладатися як на окремих спеціально відведених уроках фізичної культури, так і на кожному уроці впродовж декількох хвилин (до 5-ти хв.).

Практичний курс викладання волейболу в школі проводиться як на уроках фізичної культури, так і в процесі позакласної спортивно-масової роботи (заняття в шкільних спортивних секціях, фізкультурних гуртках, командах, змаганнях тощо). Зміст цих занять

визначений відповідними програмами, які передбачають вивчення основ гри у волейбол і методику навчання.

У старшій школі продовжується поглиблене розучування технічних прийомів, тактики гри у захисті й нападі. Основу всіх вправ, які утворюють методику викладання волейболу на уроках фізичної культури, складають такі рухові дії: верхня пряма та бокова подачі, націлена, силова, скорочена та планеруюча подачі; подача в ліву та праву половину майданчика, вибіркоче виконання подачі: на гравця, слабшого у прийомі м'яча, на гравця, що вийшов після заміни; прийом м'яча після подачі, взаємодія гравців, що приймають м'яч із гравцем, що перебуває в зоні 4, 3, 2, передачі м'яча для нападаючого удару, для зв'язуючого; скорочені передачі; передачі в стрибку; передача м'яча із задньої лінії, передача м'яча для нападаючого удару з другої лінії; прямий нападаючий удар; одиночне та групове блокування та ін.

З учнями старших класів урок фізичної культури з елементами волейболу найкраще проводити у формі тренування. При цьому важливе значення має диференційований підхід, в основу якого покладено правило, згідно з яким при виконанні різних навчально-тренувальних завдань учні показують стосовно один одного різні результати (низькі, середні, достатні, високі). За цими показниками старшокласників можна розподілити на три групи – сильну, середню і слабку. Це дозволить учителю давати кожній групі одне за об'ємом і навантаженням навчальне завдання. Групи повинні бути мобільними, тобто їх склад можна змінювати в ході вивчення окремих елементів техніки і технічних прийомів.

Учитель повинен забезпечити на уроці максимальну занятість усіх учнів, високу продуктивність їх роботи, безпеку, порядок і дисципліну. В 10-11-х класах навчають основ техніки і тактики гри. Виконання різнобічних вправ, участь у двосторонніх іграх сприяють розвитку рухових здібностей і вихованню волевих якостей учнів. Протягом усього періоду навчання важливу увагу приділяють розвитку фізичних якостей специфічних для гри у волейбол: сили кистей рук, стрибучості, спритності, швидкості реакції, швидкості переміщень тощо.

Навчальний матеріал для юнаків і дівчат є спільним. Принципових відмінностей у послідовності вивчення технічних прийомів і тактичних дій немає. Однак у юнаків дещо ширша програма, тому що їх руховий досвід більший і їм доступні складніші завдання.

Отже, з вищезазначеного можна зробити висновок, що урок фізичної культури – основна форма організації навчальної діяльності вчителя та учнів, у рамках якої здійснюється їх взаємоузгоджена діяльність, спрямована на оволодіння знаннями, вміннями і навичками, підвищення рівня розвитку фізичних якостей школярів. Під методикою його проведення слід розуміти багатоконпонентну впорядковану систему управління навчально-виховним процесом, що включає зміст, засоби, методи і методичні прийоми навчання та форми організації навчальної і виховної діяльності дітей [1, с. 15].

Урок фізичної культури з викладання волейболу, як й інші традиційні, складаються з підготовчої, основної та заключної частин. Основне призначення підготовчої частини – забезпечення найкращих умов реалізації загальних завдань уроку через організаційні, психологічні та функціональні впливи на учнів. З точки зору змістового наповнення до підготовчої частини рекомендується включати, окрім організаційних питань, вправи загальнорозвивального характеру на місці й у русі. Велика увага приділяється розігріву м'язів і зв'язок (плечових, ліктьових, кистьових, тазостегнових, колінних, гомілковостопних суглобів), характерних для виконання специфічних вправ з навчання волейболу. Для цього виконуються спеціальні загальнорозвивальні вправи. Значне місце в підготовчій частині приділяється біговим і стрибковим вправам, а також вправам на розвиток швидкості, спритності, координації рухів тощо. Крім того, в підготовчу частину уроку з викладання

волейболу слід включати спеціальну розминку, суть якої полягає у забезпеченні оптимального впрацювання систем організму в напрямі, адекватному особливостям наступної діяльності.

Основними вимогами до організації та проведення основної частини уроку є вміння вчителя застосовувати найбільш раціональні форми організації навчального процесу, методів і прийомів, які він використовує для цього. При навчанні волейболу використовують індивідуальний, груповий і фронтальний способи організації діяльності школярів. Найбільш економним є фронтальний спосіб, який застосовується на етапі закріплення та вдосконалення.

Для підвищення ефективності навчання на уроці в основній його частині застосовують груповий спосіб, де кожна група отримує своє завдання. Після його виконання учні переходять до іншого місця заняття і т.д. Групи міняються місцями, поки не будуть виконані всі завдання уроку.

Індивідуальний спосіб вчитель, як правило, застосовує на початкових стадіях вивчення модуля або ж при роботі з учнями, які відстають у технічній підготовці чи після хвороби.

Для підвищення щільності уроку й ефективного засвоєння технічних прийомів на заняттях з дітьми рекомендується індивідуальна робота з м'ячем, вправи в парах і трійках. Розучування ігрового прийому починають з імітації, після чого з метою закріплення техніки рекомендується багаторазове повторення вправи чи завдання. У міру оволодіння простими ігровими прийомами їх включають у навчальні ігри. Одночасно вчитель розповідає про розміщення гравців на майданчику, про елементи тактики й правила гри.

Основними методичними рекомендаціями щодо проведення заключної частини уроку з волейболу є використання імітаційних вправ, вправ на виховання уваги та координації рухів, дихальних вправ та вправ на розслаблення, мало інтенсивних рухливих ігор тощо. Заключну частину уроку вчитель використовує головним чином для того, щоб поступово знизити рівень фізичного навантаження й емоційно-психологічного збудження школярів. При цьому важливо коротко підбити підсумки уроку і в обов'язковому порядку дати учням домашні завдання для самостійних занять.

Для того, щоб формувати інтерес дітей до гри у волейбол, пробудити їх свідомість і активність, учитель повинен ставити за мету покращити результат у засвоєнні елементів техніки і підвести учнів до усвідомлення істини, що оволодіння технічними прийомами гри є необхідна умова для досягнення високих навчальних результатів. Тому особливої уваги потребує освоєння основних технічних прийомів гри.

Техніка гри – комплекс спеціальних прийомів і способів, необхідних для успішного розв'язання конкретних ситуативних завдань.

Техніка гри волейболіста поділяється на техніку гри у нападі і техніку гри у захисті. У свою чергу кожна з цих розділів складається із двох груп: техніки переміщень і техніки дій з м'ячем.

Техніка гри у нападі. Учні старших класів володіють основами техніки гри у волейбол. Тому ми будемо звертати головну увагу на навчання та удосконалення технічних прийомів.

Методика навчання та вдосконалення техніки переміщення. Характер переміщень у гри направлений на розв'язання техніко-тактичних завдань у різних ігрових ситуаціях, які виникають раптово. Наводимо підвідні вправи для удосконалення переміщення гравців на майданчику: переміщення гравців вздовж сітки приставним кроком з виконанням завдань вчителя; переміщення вздовж сітки учні імітують блокування в трьох зонах; гравець переміщається до сітки для нападаючого удару; те саме, але замість імітації нападаючого

удару учень повертається боком до сітки і виконує імітацію передачі м'яча двома руками в стрибку та ін. Особливу увагу слід приділити виробленню вмінь поєднувати способи переміщень і зупинок з прийомами техніки, які виконуються з м'ячем.

Методика навчання та удосконалення подачі. Учні старших класів продовжують навчати верхньої прямої подачі. Розрізняють силові, націлені і планеруючі подачі. Їх застосування підвищує ефективність атаки за рахунок швидкості м'яча, що летить (силова подача), точності (націлена), зміни траєкторії польоту (планеруюча). Під час виконання верхньої прямої подачі учень стає обличчям до сітки, розділивши вагу тіла на обидві ноги. Можна поставити одну ногу на півкроку вперед. М'яч підкидається лівою рукою угору перед собою на висоту до 1,5 м, правою рукою робить замах вгору-назад, вагу тіла переносить на праву ногу, яку згинає у колінному суглобі й прогинає тулуб. Ударний рух починається сильним розгинанням правої ноги, поворотом тулуба вліво, перенесенням ваги на ліву ногу. Власне удар виконується майже одночасно з рухами ніг і тулуба. Права рука швидко рухається до м'яча і виконує удар долонею. Після удару кисть рухається за м'ячем, згинається, рука опускається вниз.

Із такого вихідного положення виконується націлена подача, яка за структурою подібна до описаної. Від верхньої прямої подачі вона відрізняється меншими параметрами окремих рухів волейболіста. Особливістю планеруючої подачі полягає в тому, що вона виконується в невеликому замахові, удар здійснюється чітко по центру м'яча твердою основою кисті. Після правильного виконання м'яч летить не обертається, а планерує, змінюючи вмить траєкторію.

Техніку подачі необхідно вдосконалювати на всіх етапах тренування. Наводимо орієнтовані вправи: багаторазове виконання верхньої прямої подачі на точність; те саме «на силу», подача в найбільш уразливе місце майданчика (уздовж бокових ліній, на передню лінію, на 1 – 1,5 м від лицьової лінії); один гравець виконує подачу на точність у зону 5, де другий приймає і спрямовує м'яч партнерові біля сітки. Виконавши 8 – 10 подач, гравці міняються місцями.

Основні помилки техніки виконання подач наступні: неправильне вихідне положення (прямі ноги, тулуб сильно нахилений уперед, попереду – однойменні нога й ударна рука); неправильне підкидання м'яча вгору (м'яч підкидається за голову, у бік або далеко від себе); неточне попадання рукою по м'ячу; удар по м'ячу виконується розслабленою рукою.

Методика навчання та удосконалення передач. Основним прийомом техніки є передача м'яча, за допомогою якої волейболіст забезпечує процес організації атакуючих і захисних дій. Розрізняють верхні і нижні передачі, їх виконують двома та однією рукою. Атакуючими, як правило, є верхні передачі. Пропонуємо орієнтовні вправи для вдосконалення передачі м'яча в поєднанні з тактичними комбінаціями: передача в зону 3 після переміщення гравця вперед із зони 1; те саме, гравці розміщуються в зоні 5 або 6; передача гравцеві передньої лінії після переміщення гравців у бік приставними кроками із зони 6; те саме, в зоні 1 або 5; передача в зону 4 після переміщення гравця із зони 1 або 6; передача із зони 6 у зону 3, друга передача із зони 3 у зону 4, третя із зони 4 в зону 6 і т.д.; передача м'яча в трійках («трикутник») праворуч, ліворуч; передача м'яча в колонах; передача із виходом уперед; зустрічна передача в колонах вздовж сітки; передача м'яча із зони 6 в зону 3, друга – в зону 4, третя – в зону 6 (гравці міняються місцями за переміщенням м'яча) та ін.

Методика навчання та удосконалення нападаючого удару. Нападаючий удар відноситься до складних технічних прийомів. Нападаючий гравець тісно взаємодіє з партнером, виконуючим передачу. Для вивчення учнями техніки нападаючого удару

застосовують спеціальні вправи для розвитку стрибучості і спритності, підвідні вправи імітаційного характеру та спеціальні вправи, які виконують в умовах зростаючої складності завдань. Для вивчення і вдосконалення нападаючого удару можна використовувати такі орієнтовні вправи: нападаючі удари з передачі партнера (учні шикуються в колону по одному в 4 зоні. З протилежного боку розміщення гравців аналогічне. Після нападаючого удару гравець переміщується у протилежну колону, і вправа продовжується; кожен гравець виконує нападаючий удар, після чого переходить у зону 3 для виконання другої передачі; учні виконують нападаючі удари серіями по 15-20 раз з кожної зони та ін.

Навчання техніки захисту. Як ми вже й говорили, що техніка захисту складається техніки переміщень, приймання м'яча і протидії (блокування). Техніка переміщень у захисті аналогічна переміщенням у нападі, тому немає резону їх повторювати.

Методика навчання та удосконалення прийому м'яча. Подачу і нападаючий удар можна приймати двома руками зверху або двома руками знизу. Під час прийому м'яча знизу прямі руки виставляють вперед-униз, лікті максимально наближені один до одного, кисті разом. Ноги зігнуті в колінних суглобах, одну – ставлять уперед, тулуб злегка нахилений уперед. Руки працюють лише у плечових суглобах, м'яч приймається на передпліччя, ближче до кистей. Орієнтовані вправи для вивчення техніки прийому м'яча двома руками знизу: учні виконують передачу знизу двома руками, переміщуючись по майданчику; гравець двома руками підкидає м'яча на висоту 2-3 м, після чого приймає його двома руками знизу. Умови виконання вправи ускладнюють, змінюючи висоту підкидання і напрям польоту м'яча; чергування високих і середніх передач; прийом і передача м'яча двома руками знизу біля сітки. Можна полегшувати або ускладнювати виконання вправи, змінюючи відстань від сітки й сили удару.

Методика навчання та вдосконалення техніки блокування. Блок – це технічний прийом захисту, за допомогою якого стараються зупинити атаку суперника. Блокування складається з переміщення, стрибка, винесення і постановки рук над сіткою, приземлення. Блокування виконується одним гравцем, - це одиночне блокування, двома або трьома гравцями – групове. Для навчання блокування можна використовувати підвідні й спеціальні вправи: імітація блокування біля сітки (гравець імітує блокування після переміщення з прискоренням на 3-6 м уздовж сітки у правий (лівий) бік; гравці розміщуються в парах з двох боків сітки: один імітує нападаючий удар, другий – блокування; розміщення гравців те саме. Гравці виконують стрибок і торкаються долонями один одного над сіткою, після приземлення переміщуються праворуч чи ліворуч і повторюють вправу; розміщення те саме, один із гравців, розбігається підкидає м'яч угору і виконує нападаючий удар, у цей час блокуючий гравець, закриває блоком напрям нападаючого удару; гравець виконує блокування нападаючого удару, виконаного в зоні 4(2) з передачі, яка спрямована із зони 3; та саме з груповим блокуванням нападаючих ударів.

Тактика гри. Сучасний волейбол стає все більш швидкісним. Під час гри волейболісти відчувають дефіцит часу на вирішення ігрових завдань. У таких умовах головне значення має ефективна організація діяльності гравців.

Тактика – це доцільно погоджені технічні прийоми і дії гравців команди, спрямовані на досягнення високого спортивного результату в змаганнях. Тактичне ведення гри є вибором оптимальних дій декількох гравців, спрямованих на створення сприятливих умов для завершення дії команди у нападі і захисті. Вони тісно пов'язані з технікою гри і залежать від рівня технічної підготовки школярів. Тактику, як і техніку гри, розділяють на тактику нападу і тактику захисту. Тактика гри складається з індивідуальних, групових і командних тактичних дій.

Тактика нападу. Індивідуальна тактика характеризується як основа групових і командних дій. Вона визначає особисті дії волейболіста, що спрямовані на вирішення завдань, які йому поставлені вчителем у даній ігровій ситуації. Для їх же реалізації треба володіти різноманітними нападаючими ударами, технікою прийому і передачі м'яча, а також уміннями застосовувати їх у залежно від конкурентної ігрової ситуації.

Групові тактичні дії – це підготовка і завершення атаки зусиллями кількох волейболістів. Групові тактичні дії застосовують гравці передньої лінії. Якщо перша передача надходить із зон 3 (2, 4), та після взаємодії гравців передньої й задньої ліній, коли другу передачу виконано із зони 1 (5, 6). Виконання передачі волейболістом, який виходить із задньої лінії, дає змогу всім гравцям передньої лінії брати активну участь у нападі.

Список використаних джерел:

1. Ареф'єв В.Г. Фізична культура в школі / В.Г.Ареф'єв, Г.А.Єднак. – 2-е вид., доп. і перероб. - Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – 384 с.
2. Демчишин А.А. Волейбол – гра для всіх. – К.: Здоров'я, 1986. – 104 с.
3. Демчишин А.П. та інші. Підготовка юних волейболістів/А.П.Демчишин, Р.С.Мозола, Ю.М.Панишко. – К.: Рад. школа, 1982 с.
4. Демчишин А.П., Пилипчук Б.С. Підготовка волейболістів. – К.: Здоров'я, 1979. – 104 с.

Н.О. ІВАХНО

ПОГЛИБЛЕНЕ ВИВЧЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У РАМКАХ ЖАНРОВОГО ТА СТИЛЬОВОГО НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

Жанровий та структурно-стильовий шляхи аналізу художнього тексту безпосередньо пов'язані із його жанровою та стильовою домінантами. Якщо аналіз жанру може відбувати й у середній школі, то стильове дослідження літератури певною мірою залежить від вікових особливостей. Вивчення літературних стилів починається з 9 класу та є провідним у старшокласників, які доповнюють аналіз твору фактами історико-літературного процесу доби.

Відповідно поглиблена робота із власними назвами крізь призму жанрового та стильового аналізів здебільшого характерна для творів, рекомендованих програмою для вивчення в 10-11 класах.

Серед власних найменувань, які варто залучати до роботи в рамках дослідження жанрових чи стильових ознак художніх текстів, виділяємо насамперед антропоніми та міфоніми. Ці групи літературних онімів найтісніше пов'язані із описаною у творі епохою або ж обраним письменником жанром.

Наприклад, антропоніми повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», роману Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», комедії Івана Карпенка-Карого «Мартин Боруля» повністю відповідають стилю, у якому написані ці твори. Письменники-реалісти беруть героїв із простого народу, називаючи їх реальними іменами. Характерним у цьому плані може бути епізод повісті «Кайдашева сім'я», у якому Лаврін пропонує Карпові обрати собі дружину. За допомогою діалогу між братами автор показує цілий ряд жіночих імен (Палажка, Хівря, Вівдя, Химка, Олена, Одарка, Хотина, Ганна, Мотря), характерних для тієї епохи та притаманних сільському антропонімікону. Під час вивчення цього твору, зокрема аналізу його реалістичних ознак, вчителю варто звернути

увагу учнів на цей сюжетний відрізок, присвятивши йому окрему навчальну ситуацію, виходячи з того, що ім'я може бути однією із стильових ознак.

Давні імена особливо популярні серед персонажів текстів, написаних на засадах реалізму. Антропоніми Мотря, Мелашка, Палажка, Омелько, Чіпка, Грицько та інші в уяві учнів-читачів одразу асоціюються із сільською місцевістю. Найменування часто вживаються в просторічній формі, що характеризує просте соціальне становище образів-носії цих назв, а відповідно вказує на ще одну ознаку реалізму – змалювання типового героя із соціальних низів.

Інша характерна реалізові риса – українська мовна традиція у творенні жіночих прізвищ та прізвиस्क. Українці здавна заміжніх жінок називали за чоловіком, а дівчат – за батьком. Ці антропоніми – теж своєрідні маркери для поглибленої роботи в рамках структурно-стильового аналізу. Дослідниця Л. Масенко переконана, що «до найпоширенішого загальноукраїнського типу іменування заміжніх жінок належали назви з суфіксом -иха. Вони могли утворюватись і від прізвища або прізвиська чоловіка, і від його імені, і від назви професії, посади, національної приналежності тощо» [2, с. 40].

На такі прізвиська, як Кайдашиха, Гришиха, Солов'їха, Довбишівна, Балашівна, Голозівна, Корчаківна, Хомаківна («Кайдашева сім'я»), Гудзівна, Жуківна («Хіба режуть воли, як ясла повні?»), Сидоровичка («Мартин Боруля») варто звертати увагу під час аналізу творів, адже у текстах жодного іншого стильового напрямку такі найменування не трапляються. До речі, подібні прізвиська притаманні й чоловікам. Досить згадати головного героя роману «Хіба режуть воли, як ясла повні?» Чіпку Варениченка та його друга дитинства Грицька Чупруненка. Старшокласникам не важко буде навіть самостійно простежити, що власна назва Варениченка утворилася від прізвища батька персонажа – Івана Вареника.

Звичайно, що поглиблена робота з названими вище літературно-художніми онімами відбуватиметься лише як вкраплення до основної діяльності, присвяченої аналізу твору крізь призму наявних у ньому стильових ознак реалізму, проте дослідження власних найменувань саме реалістичного тексту може стати окремою навчальною ситуацією, адже зображення реальних героїв з реальними народними іменами в реальних життєвих ситуаціях – це провідна риса реалізму як напряму другої половини XIX століття.

Елементи реалістичності вносять у твори модернізму такі найменування, як Сірчиха (роман Івана Багряного «Тигролови»), Стоячиха (оповідання Олександра Довженка «Мати»), Чураївна, Вишняківна, Чураїха, Бобренчиха, Демиха (роман у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай»).

Здебільшого в модерних творах стильова функція власних назв реалізується через поглиблену роботу із міфонімами. Міфотворчість, використання міфологізованих категорій характерне для літератури модернізму, зокрема неоромантизму. У старших класах виділяємо два твори, насичені міфонімами, – повість Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» та драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня». Наявність міфонімів як ознаки модернізму може слугувати окремою навчальною ситуацією під час аналізу цих текстів у рамках структурно-стильового шляху.

Власні назви міфологізованих істот, які живуть поряд із людьми, виступають і як показник світоглядних орієнтирів героїв: указують на космоцентризм мислення західних українців.

Міфоніми Лесі Українки пов'язані не тільки із стилем, але й із жанром твору. Оскільки «Лісова пісня» драма-феєрія, то в ній повинні діяти фантастичні, міфічні персонажі. У такому випадку поглиблена робота з міфонімами має відбуватися на тлі одночасного комплексного аналізу жанрової та стильової природи твору.

Ще одна риса неоромантизму – використання екзотичних власних назв. Так само жанрову й стильову функції відіграють антропоніми в романі Юрія Яновського «Майстер корабля». Автор використовує незвичні для українського антропонімікону власні назви (То-Ма-Кі, Сев, Тайах). «У романі немає прізвищ, а всі імена – безваріантні, незмінні, що відповідає поетиці романтичного напрямку. Антропонім Богдан – єдине українське найменування в романі: ...за всіма його розповідями прихована велика туга за Батьківщиною, не дарма його ім'я суто українське» [3, с. 125].

Стильовий аналіз художнього твору тісно пов'язаний із ідеологічною складовою. На вибір літературно-художнього найменування впливає панівна ідеологія або світоглядні настанови автора. Наприклад, у пригодницькому романі Івана Багряного «Тигролови» стильову та ідеологічну функцію виконують антропоніми Йосип Сталін та Фелікс Дзержинський. «Всупереч традиціям соцреалізму, коли імена й прізвища керівників радянської влади прирівнювалися до теонімів, Іван Багряний уживає такі назви винятково з пейоративною семантикою, для називання напівреального, напівміфічного поїзда-дракона. Цей образ-символ із назвою «Й.С. – Ф.Д.» – уособлення зла і смерті, він символізує нищення українського народу, агресію диктаторів проти людства» [1, с. 29-30]. Отже, стильова функція власної назви може підсилюватися ідеологічною.

Досліджуючи твір крізь призму його жанрових ознак, серед власних назв варто звертати увагу в першу чергу на топоніми й антропоніми. Виразними в цьому плані вважаємо два романи, які вивчаються в 11 класі, – «Маруся Чурай» Ліни Костенко та «Місто» Валер'яна Підмогильного. Перший за жанром – історичний роман у віршах. Жанрову функцію виконують імена історичних осіб, зокрема гетьмана Богдана Хмельницького.

«Місто» – перший в українській літературі урбаністичний роман, звідси й така кількість урбанонімів (Лавра, Володимирський собор, Аскольдова могила, Дарниця, Поділ, Палац праці, Державне видавництво України, Національна бібліотека, театр ім. Тараса Григоровича Шевченка, Нижній вал, Золоті Ворота, Історичний музей, музей Ханенка та інші), які виконують жанрову функцію. Розмаїття топонімів створює враження присутності читача в описаному просторі, дає широкую панораму міста Києва – тодішнього культурного й освітнього центру. Поглиблена робота з такими назвами – це окрема навчальна ситуація в рамках аналізу тексту на основі його жанрових ознак.

Отже, поглиблене вивчення літературних найменувань на прикладі творів української літератури старшокласники можуть здійснювати в рамках стильового та жанрового напрямів дослідження тексту, виділяючи цілі навчальні ситуації для аналізу онімів як ознак певних стилів чи жанрів.

Список використаних джерел

1. Лавер О. Символічна функція літературно-художніх антропонімів у романі Івана Багряного «Тигролови». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2014. Вип. 2. С. 28 – 32.
2. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища. К.: Знання, 1990. 48 с.
3. Шотова-Ніколенко Г. Функції антропонімів у романі Ю. І. Яновського «Майстер корабля». *Записки з ономастики: Зб. наукових праць*. Одеса: Астропринт, 2002. Вип. 6. С. 123 – 128.

ХУДОЖНЯ ТВОРЧИСТЬ ВІКТОРА ДОМОНТОВИЧА У КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

Літературознавець, етнограф, фольклорист, мовознавець, філософ, історик, археолог і водночас – оригінальний прозаїк. Все це належить до характеристик людини виняткових здібностей і талантів – Віктора Домонтовича (як письменника) – Віктора Петрова (як науковця) – Віктора Бера (як дослідника) – яскравої, інтелектуальної постаті в українському науковому й літературному світі. В. Домонтович ще й досі залишається загадкою, ребусом, «своєрідним сфінксом чи навіть Мефістофелем» [3, с. 10] української культури. Його твори ще не прочитані в повному обсязі, і їх суть недостатньо осягнута. Такі твори Віктора Домонтовича як «Дівчина з ведмедиком» (1928), «Доктор Серафікус» (1928–1929) є важливими складовими процесу доби «українського відродження».

Творчість Домонтовича у сучасному літературознавстві розглядається під призмою кількох концепцій. Одні дослідники розглядають його як неокласика, інші – як письменника-авангардиста, ще одні відносять його до когорти екзистенціалістів, і нарешті – як прихильника психологічної прози. Спробуємо оприятити логіку цих аргументів, адже сукупно всі ці погляди наближають нас до справжнього В. Домонтовича.

Варіант Юрія Шереха-Шевельова [4]. Юрій Шерех-Шевельов відносить Домонтовича до неокласиків. Зазвичай до неокласиків зараховують групу поетів – Максима Рильського, Миколу Зерова, Павла Филиповича, Освальда Бургардта (пізніше Юрія Клена) і Михайла Драй-Хмара. Рядки із сонета Михайла Драй-Хмари «Лебеді» (1928 р.) стали ніби маніфестом неокласиків:

*О, гроно п'ятірне нездоланих співців,
Крізь бурю і сніг гримить твоїй переможний спів.*

Віктор Домонтович у своїй «Болотяній Лукрозі», спогадах про Київ на межі другого і третього десятиріч минулого сторіччя пише про початки «неокласичної» групи: «Ще в Києві почалась співпраця й приятелювання Зерова й Филиповича. Року 1923 я, волею долі, опинився в Баришівці. З поворотом до Києва року 1923 і з переїздом восени того ж року Рильського з Романівки зав'язалася наша дружба з ним. Дещо пізніше приїхав з Кам'янця Михайло Драй-Хмара. З цим коло було завершено» [1]. Отже, хронологія формування групи; як говорить Шевельов: «Зеров – Филипович – Клен – Домонтович – Рильський – Драй-Хмара» [4, с. 8]. Тож сума не п'ять, а шість. І В. Домонтович стоїть ближче до початку групи, ніж М. Рильський і М. Драй-Хмара. «П'ять у сонеті Драй-Хмари окреслює кількість поетів, а не склад групи. Гроно було шестірне» [4, с. 9].

У примітці до «Розмов Екегартових з Карлом Гоцці» Домонтович подає, що це оповідання було написано для вміщення в збірнику прози неокласиків, проєктованому Павлом Филиповичем десь 1925–1926 рр. «Це була ще одна заявка на приналежність до київської групи. Поза творчістю Домонтовича неокласичної прози не існує. Клен ішов до прози від поезії, Домонтович був прозаїк *rig sand*» [4, с. 9].

Як зазначає Юрій Шевельов, у «Болотяній Лукрозі» Домонтович підкреслює, що Гроно неокласиків «ніколи не було організацією і членів гуртка об'єднувала тільки дружба» [4, с. 18]. До того ж не було у творах гронівців і стилістичної єдності. Між вимірною пластичністю М. Зерова і «розбуялим імажизмом» [4, с. 19] М. Драй-Хмари віддаль непереступна, експресіоністичні нахили О. Бургардта-Клена ставлять його осторонь від П. Филиповича або М. Рильського.

Неокласиків об'єднувало те, що вони були вдома у світовій культурі і що вони не вірили в осяйне майбутнє. Вони любили свою «темну батьківщину», любили ірраціонально, але це була любов абстрактна, чужа сьогоднішній людині. «Вони були наскрізь урбаністичні, але їхній *urbus* їх не приймав, бо він був російський; вони писали мовою села, якого вони не могли прийняти» [4, с. 20].

«Гронівці» ніколи не вдавалися до патріотичних закликів, до чогось на зразок «яка краса відродження країни» [4, с. 20], вони «ніколи не кликали маси» [4, с. 20], вони «тих мас ані трохи не знали й не хотіли знати», вони часто були ближчі до російської культури, ніж до традиційної української, але вони вперто, безнадійно, героїчно трималися української літератури, і вони «були патріотичні не в декламації поетичної творчості, а в своїй інтелектуальній поведінці» [4, с. 21].

Характеристика грона була б неповна, якби ми не згадали ще однієї спільної риси його членів. Вони схильні до іронії, скептицизму, своєрідного фаталізму, почуття відносності явищ життя і, зрештою, просто песимізму. Вони знають надто багато, щоб вірити, і, хоч людські почуття їм аж ніяк не чужі, вони, переживаючи те чи те почуття, водночас спостерігають і аналізують його. Тут повторюється в іншій формі парадокс національної вірності. Вони є «оптимістичними у своїх вчинках» [4, с. 28], тобто у своїх творах, але й песимістичними в своїх програмах, поглядах, світовідчутті. Їхній творчий акт передусім не просто натхнення, а свідомо праця, «уперте вигладжування й вирівнювання, коротше – творче ремесло» [4, с. 35].

За всіма цими критеріями В. Домонтович з повним правом і цілковито й беззастережно належав до грона неокласиків.

Варіант Мирослава Шкандрія [5]. На думку Мирослава Шкандрія, «Домонтовича можна віднести до письменників авангардистів» [5, с. 52]. Письменники авангарду бачили себе предтечами й передвісниками нової революційної культури, активно залученими до руйнування старої та плекання нової. Це були спроби писати всупереч усталеним звичаям, аж до загибелі всіх антитрадиційних напрямків і вимушеного конформізму 30-х років. Найвидатніші революційні письменники «кидалися у вир експерименту» [5, с. 52]. Три взаємопов'язані проблеми хвилювали представників авангарду в тих суперечках, які виникали всередині напрямку: можливий і бажаний ступінь формального експериментаторства в літературі, політичний радикалізм та національна складова культури.

Якщо розглядати три згадані вище поділи як автономні, але щільно взаємопов'язані течії, то авангард може бути потрактований як прагнення до зміни та деканонізації класики й визнаних авторитетів. Проте авангардисти були не зовсім вільними у своїй творчості, вони змушені були так чи інакше йти на компроміс із загальноприйнятими штампами. Відтак, своєї популярності авангард досягнув не лише через «наскоки на традиційні погляди» [5, с. 54], а й через формальний експеримент – такий, як змішування й впровадження нових жанрів (наприклад, сценарію) – що був частиною змагання за новизну.

«У повість “Дівчина з ведмедиком”, – як вважає М. Шкандрій, – навмисне був включений уривок з Макіавеллі, якому критика не надала важливого значення, щоб утвердити ірраціональну природу людини і неможливість встановлення царства розуму» [5, с. 54]. Обговорюючи терор у Макіавеллі, Домонтович пише у повісті: «не завжди любов буває м'яка і лагідна: іноді вона буває жорстока й сувора. І часто у вчинкові на перший погляд дикому і потворному, проявляється високий порив душі, відданої коханням» [2]. Це, як зауважив дослідник, «ключ до головної ідеї книжки: не контрольованість поведінки людини і суперечність між наміром і дією» [5, с. 55].

У цьому творі, надрукованому у 1928 р., письменник передбачив терор 30-х років, запроваджений під гаслом майбутнього щастя всього людства. Він також захищав естетичний підхід у часи, коли це вважалося легковажністю або шкідництвом: у творі є зашифрований коментар до вигнання митців з ідеальної держави Платона (під яким розуміємо Сталінську державу).

Також, так як це помітив і Шевельов, у повісті поданий іронізований збірний образ героя виробничого роману типу «Цементу» Федора Гладкова. Образ поета-авангардиста також є пародійним монтажем рис кількох сучасників Домонтовича, і серед них – Велимира Хлебникова, Тодося Осьмачки та Михайля Семенка.

Варіант Соломії Павличко [3]. Цікаво також відзначити певну спорідненість ідей В. Домонтовича з ідеями екзистенціалізму. Екзистенціалізм – течія у філософії, а згодом і в літературі, що особливого розвитку набула в 30–50-х роках ХХ ст. Її засновником вважається данський філософ С. К'єркегор (1813–1855). В її основі лежить питання про суб'єктивність, тобто про місце індивіда в якості одиничного суб'єкта. Головна тема екзистенціалізму – не глобальні філософські проблеми, відірвані від життя абстракції, а людина та її існування. Екзистенційність – це частка «я» (суб'єкта) у світі (об'єкті), їхні взаємини і співвідношення. Тому екзистенціалізм – це, перш за все, суб'єктивна філософія. Мислителям цього напрямку *існування* уявляється як постійне страждання, низка екзистенційних станів – нудьги (А. Камю), нудоти (Ж.-П. Сартр), страху (С. К'єркегор, К. Ясперс), тривоги (М. Гайдеггер). Власне, у цей перелік дослідниця небезпідставно вписує і стан непевності, як основне екзистенційне переживання героїв Домонтовича. Особливе значення екзистенціалісти надають пафосу смерті, «zum-tod-sei» – «буттю-зради-смерті» (у термінах Мартіна Гайдеггера). Світ абсуртний і людина в ньому зайва, «закинута в нього», «стороння». Звідси випливають ідеї бунту, спротиву безглузду і жорстокості буття, що особливо посилилось після Другої Світової війни, оскільки більшість екзистенціалістів були французами і брали участь у Русі Опору. Звідси також походять ідеї відповідальності людини за своє існування і за свою епоху. Також одне з чільних місць у системі уявлень екзистенціалізму посідає специфічний екзистенціальний гуманізм, «чесний і трагічний аналіз людських почуттів» [3, с. 215].

Все це значною мірою притаманне творам В. Домонтовича. Вже центральна його проблема – «конфлікт раціонального та ірраціонального начал у нашій свідомості – є проблемою нашого існування, відтак – екзистенціальною проблемою. Його герої переживають цілий спектр екзистенціальних станів, серед яких тривога, нудьга, непевність, навіть невроз» [3, с. 215]. Персонажі В. Домонтовича закинуті в безглуздий раціоналізований світ, якого вони не розуміють і не хочуть розуміти, вони розгублені і страждають, бояться його і не знають, що з ним робити (як Комаха) або тікають від нього – як Варецький. Зрештою, вже те, що «вони є героями-конструкціями, носіями ідей, вказує на екзистенціалізм в прозі В. Домонтовича» [3, с. 216], адже це теж є однією з ознак даної течії в літературі. «Для них щастя, – пише С. Павличко, – є не можливістю, як і кохання, шлюб, батьківство, насолода від праці... це глобальна філософська неможливість, що дозволяє зарахувати Домонтовича до європейських письменників-екзистенціалістів. Як екзистенціаліст Домонтович міркує про сутність людини, поставленої поза історією і суспільним буттям, про множиність її ідентичності, про плинність часу та релятивність істини, про абсурдність життя та нездійсненність свободи» [3, с. 216]. Герої В. Домонтовича є частиною його самого, голосами його свідомості втіленими в літературні персонажі, адже, за словами самого письменника, «пишучи про інших, ми завжди пишемо тільки про самих себе». А. Бергсон, засновник інтуїтивізму, вважав, що пізнати світ можна, лише пізнавши себе; необхідно йти від самопізнання до світопізнання. Доречно також буде згадати і про

«літературу абсурду» (Беккет, Йонеско, Адамов, Пінтер та ін.), яка близько стоїть до екзистенціалізму і «елементи якої простежуються у творчості Домонтовича; як приклад можна навести блискучу вставну новелу з “Доктора Серафікуса”, в якій Комаха, вирушивши до Кам’янця потрапляє до Могилева, де цілий день розшукує неіснуючу вулицю і врешті повертається до Києва» [3, с. 216]. Крім того, С. Павлчко проводить аналогії між романами «Доктор Серафікус» і «Нудота» Ж.-П.Сартра, зокрема, відзначає «деяку схожість між героїнями Вер та Анні і їх стосунками відповідно з Комахою й Антуаном Рокантенем, головними героями романів» [3, с. 217].

Варіант Ю. Загоруйко [2]. Дослідниця Ю. Загоруйко акцентує увагу на психологізації романів В. Домонтовича. Так, майже всі нечисленні дослідники творчості В. Домонтовича погоджуються з тим, що однією з визначальних прикмет його прози є її проблематика, а саме «зображення й аналіз стосунків і конфлікту раціональних, себто розумових, логічних, усвідомлюваних, та ірраціональних (інстинктивних, алогічних, підсвідомих, навіть абсурдних) факторів людської свідомості» [2, с. 12].

Роман «Дівчина з ведмедиком» чітко показує різницю між двома групами персонажів: «раціоналістами» та «ірраціоналістами», велетенську прірву між ними і нездатність порозумітися, що завдає усім тільки страждань. Для раціоналіста Варецького найсильнішим є прагнення до ірраціонального, уособленням якого є Зина, яку він кохає, власне, «саме за таку її алогічність, екстравагантність, непередбачуваність» [2, с. 12].

У творах В. Домонтовича помічається вплив фрейдизму. Оскільки всі його романи є любовними чи стилізованими під такі, то природною видається їх відкритість до сексуальності, а отже, і до психоаналізу: «тінь забороненого, але докладно прочитаного Фрейда, падає на окремі ситуації цих романів» [2, с. 13]. «Бажання, сховані й притлумлені вдень, прокидаються вночі, – пише автор в “Докторі Серафікусі”. – У нічних снах вони набувають реальності, й людина пізнає на решті те, що поза цим, може, назавжди лишилися б для неї не відомим і неуявленим. Коли б люди не бачили снів, може вони ніколи не довідались би про те, що існує. Тільки у снах розкривається справжній сенс наших бажань» [1]. І далі: «Сон розбуркав те, що досі було притлумлене, сховане в глибинах його істоти! Сон підказав бажання, перетворивши його уже на заздалегідь завершене переживання» [1].

Цей та інші епізоди творів виконані у дусі фрейдівського «Глумачення сновидінь». Сни повторюються. Вони лейтмотивні, й мотиви снів заступають зміни й подробиці любовних пригод». У романі «Дівчина з ведмедиком» автор застосовує термін «сублімація», але в переносному значенні й з іронічним відтінком. Пасаж про культуру в розділі 5 «Доктора Серафікуса» перегукується з працею Фрейда «Незадоволення культурою». Нагадаємо, що в цій праці розвивається думка про культуру, як про явище, що виникло як засіб придушення тваринних інстинктів людини і, частково, як наслідок цього придушення. Взагалі, конфлікт між культурним, цивілізацією як такою і тваринним, низьким є не чим іншим, як варіацією конфлікту між раціональним та ірраціональним; його розробленість в працях Фрейда зайвий раз доводить актуальність цієї теми та рівень викликаного нею інтересу. Слова Фрейда «... в житті сьогоднішньої культурної людини не залишилося місця для простого і природного кохання двох людей» можуть вичерпно пояснити загальний пафос прози В. Домонтовича.

Відтак, всі заявлені інтерпретаційні локуси сукупно допомагають відкрити «завісу» справжнього В. Домонтовича. Але глибше пізнати митця і знайти свого Домонтовича допоможе лише власна рецепція.

Список використаних джерел:

1. Домонтович В. Повні тексти творів. Бібліотека української літератури: веб-сайт. URL: // <https://www.ukrlib.com.ua/books/author.php?id=287> (дата звернення: 25.02.2021).
2. Загоруйко Ю. Митець незвичайної долі (Віктор Петров-Домонтович). Слово і час. 1992. № 7. С.10–16.
3. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: монографія. Київ: Либідь, 1997. 447 с.
4. Шевельов Ю. Шостий у гроні: В. Домонтович в історії української прози. Пороги і запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеології: у 2-х т. Харків: Фоліо, 1998. Том 2. С. 98–135.
5. Шкандрій М. Український прозовий авангард 20-х років. Слово і час. 1993. №8. С. 52–59.

Л. Г. МАСЛОВСЬКА

ХРИСТИЯНСЬКІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ІДЕАЛИ Г. С. СКОВОРОДИ. ІДЕЯ «СРОДНОЇ ПРАЦІ» В БАЙЦІ «БДЖОЛА І ШЕРШЕНЬ». ПОВЧАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБІРКИ «БАЙКИ ХАРКІВСЬКІ

Мета: ознайомити школярів з життєвим і творчим шляхом Г. Сковороди – філософа, просвітителя, поета, висвітлити яскраві сторінки життя, ідеї, пошуки та прагнення одного з найкращих синів України; формувати усвідомлене розуміння учнями поняття «життя», його унікальності, цінності, значущості для кожної особистості; визначити своє місце в ньому; спонукати їх до роздумів над важливими життєвими проблемами; ставлення до власного життя, праці та життя інших людей як до найвищої цінності; розвивати вміння коментувати зміст афоризмів, уміння грамотно висловлювати власні думки; спонукати до пошукової та дослідницької діяльності; усвідомлювати, що пошуки та правильний вибір «сродної праці», праці за покликанням, є дійсним вираженням людини, її життєдіяльності і самоутвердження; виховувати моральні якості, громадянськість, формувати культуру почуттів, любов до культурної спадщини свого народу.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь

Форма роботи: урок-дослідження

Обладнання: портрети Г. Сковороди, книжкова виставка «Григорій Савич Сковорода – найвидатніший мудрець Людства», тексти творів, дидактичний матеріал (таблиці, тестові завдання).

Перебіг уроку

I. Організаційно – мотиваційний етап.

1. З'ясування емоційної готовності до уроку.

- Охарактеризуйте свій настрій, внутрішній стан за допомогою одного слова (дієслова або прикметника).

- Обміняйтеся побажаннями на урок зі своїм сусідом по парті.

II. Цілевизначення та планування роботи. Оголошення теми і мети уроку.

Тема нашого уроку: Г. С. Сковорода. Християнські морально-етичні ідеали Г. С. Сковороди. Збірка "Байки Харківські". Повчальний характер і художні особливості байки "Бджола та Шершень"

- Наші завдання: 1) ознайомлення із життям та діяльністю Сковороди як філософа, байкаря (вікторина, відео про Сковороду);
- 2) дати загальну характеристику розвитку жанру байки;
- 2) з'ясувати особливості байки Г.Сковороди;
- 3) проаналізувати байку «Бджола і Шершень» (створити сенкан, асоціативний портрет та інформаційне гроно про працю)
- 4) висновки

ОЧКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

◎ Учень уміє:

- співвідносити нову інформацію із набутим досвідом;
- ділитися своїми знаннями, навичками;
- пояснювати свій вибір;
- демонструвати іншим результати своєї діяльності;
- висловлювати судження про філософські ідеї Г.Сковороди та їх актуальність.

◎ Учень знає:

- життєвий та творчий шлях Г.Сковороди;
- філософські погляди видатного педагога;
- що таке «сродна праця»;
- особливості байок Г.Сковороди;
- ідейно-художній аналіз байки

- На партах перед вами план та завдання уроку, таблиця «Погляди Сковороди-мислителя», працюючи, ви скористаєтесь цим матеріалом на уроці.

IV. Основний зміст уроку

Розповідь учителя.

Мало можна вказати таких народних постатей, якою був Сковорода і які б так пам'ятав і поважав народ.

М. Костомаров

Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але які гарні й твори.

Л. Толстой

1. Вступне слово вчителя

Минуло багато часу, як самотній письменник Григорій Сковорода ходив по землі. Проте голос його не стихає, а все дужчає. Його заповіді справедливості, добра, людяності, працьовитості знаходять відгук і в наших серцях.

Ще за життя Сковороду називали «українським Сократом», «українським Горацієм». Чому, діти?

Так, бо він значно розвинув на Україні філософію, літературу, педагогіку. Ідею «пізнай себе самого» (перед вами схема «Погляди Сковороди», зачитаймо їх), висунуту давньогрецькими філософами (Сократом, Платоном та ін.) ще за п'ятсот років до нашої ери, Сковорода підніс і розвинув далі. Пізнати себе людині потрібно для того, щоб виявити здібності, закладені в неї самою природою, усвідомити свої фізичні й розумові можливості та особливості характеру. Це дасть змогу обрати відповідний рід трудової діяльності — «сродну працю». Трудитися слід для того, щоб забезпечити свої духовні й тілесні потреби і приносити користь суспільству. Григорій Савович проголосив людину та її волю найвищою цінністю.

На жаль, за його життя не було надруковано жодного твору. Проте сквородинські поезії швидко поширювалися на Україні вустами народу. Гостре невідкупне слово Сковороди в моторошній темряві кріпосницької сваволі спалахувало чистим вогнем і

торувало стежку народному щастю. Митець цілком справедливо вважав, що щасливим може бути тільки той народ, в якого щаслива кожна особа.

Ще з часів давніх римлян вважається, що в істинного мудреця завершення земного шляху має бути таким же гідним, піднесеним і гордим, як і все його життя загалом. «Час скінчити мандрівку,» - мовив Григорій Сковорода похмурого жовтня року 1794 в с.Іванівка (нині Сковородинівка, що під Харковом). Останні дні його життя майже хрестоматійно відомі. І все-таки в цій історії стільки мудрості, мужності й повчальної простоти, що її варто пригадати знову.

Учень Сковороди Михайло Ковалинський згадував: «До нашої садиби з'їхалося багато гостей. Сковорода був напрочуд говіркий, дотепний, цікаво розповідав. Потім непомітно вийшов до саду, взяв лопату та викопав яму під липою. На здивовані питання хазяїна відповів: «Час скінчити мандрівку». Надів чисту білизну, поклав під голову рукописи, ліг і відійшов у Вічність, заповівши написати на могилі: «Світ ловив мене, але не спіймав».

- Як розумієте, діти, вислів «Світ ловив мене, та не впіймав»?

Учень 1

Світ ловив Сковороду принадами імператорського палацу з його придворною капелою, куди направили молодого хориста. Після нетопленої сирої бурси Зимовий палац на березі Неви засліпив його своєю майже казковою розкішшю. Блискуче майбутнє відкривалося Григорію. У нього був прекрасний голос, яскравий музичний талант, виняткова освіченість, глибокий інтелект. З юнака міг вийти і дипломат, і вчений, і державний діяч. У такому разі за титулами діло не стане. Але в свої двадцять років Сковорода обирає скарби значно цінніші за посади й маєтки – скарби духу. Він повертається до Києва і продовжує навчання в Могилянській академії.

Учень 2

Світ ловив його стрімкою церковною кар'єрою, заради якої треба було прийняти чернечий постриг, на що Сковорода відповів: «Хіба ви хочете, щоб і я помножив число фарисеїв? Їжте жирно, пийте солодко, одягайтесь м'яко й будьте ченцями!».

Учень 3

Через кілька років у Києво-Печерській лаврі філософ зустрів своїх учнів і знайомих, які стали ченцями, і почув від них: «Годі бродити по світу! Час пристати у гавань, нам відомі твої таланти, свята лавра прийме тебе, як мати своє дитя, ти будеш стовпом церкви й окрасою обителі». На це Сковорода знову терпко мовив: «Ах, преподобні! Я стовпотворіння примножувати собою не хочу, досить і вас, стовпів неотесаних у храмі Божому». За цим привітанням старці замовкли, а любомудр, дивлячись на них продовжував: «Ризо, ризо! Як небагатьох ти опреподобила! Як багатьох зробила нечестивими, зчарувала. Світ ловить людей різними сітями, прикриваючи їх багатствами, почестями, славою, друзями, знайомствами, протекціями, вигодами, втіхами і святинею, та найбільш нещасна остання. Блаженний, хто святість серця, тобто щастя своє, закрив не ризою, а волею Господньою!»

Учень 4

Світ марно ловив його. Та хіба можна зловити у тенета багатства і почестей людину, яка вважала, що «коли найголовніше у світі є вічність, тоді й щастя мусимо засновувати не на тлінному, а на вічному, значить не на ба-гатстві, не на здоров'ї, не на чинах, а на тім, що вічно існує...»

Учень 5

І наостанок така історія. Однокласником Григорія Савича був С.Миславський, також хлопець із великими здібностями. Студентами вони змагались у розумі й талантах, але один

пішов тим шляхом, на який добродієцями справляли Г.Сковороду, і таки став київським митрополитом, а інший обрав супротивну стежу. І дивно розсудила історія: про С.Миславського нині мало хто скаже добре слово, а ім'я Григорія Сковороди стало символом мудрості українського народу.

3. Чи є актуальною на сьогодні для вас проблема щастя і проблема життєвого вибору?

4. Як знайомство з життям і творчістю Г. Сковороди допомогло вам зрозуміти поняття «щастя»?

5. Яке визначення поняття щастя Г. Сковородою вам імпонує?

«Коли дух у людині веселий, думки спокійні, серце мирне, тоді все світле, щасливе блаженне. Це і є філософія», - твердив Сковорода. І дякував за все блаженному Богові, що «потрібне зробив нетрудним, а трудне непотрібним».

Учитель. Кажуть щасливими не народжуються, а стають.

6. Як ви вважаєте, чи був щасливим філософ? Що ж треба робити, щоб стати щасливим?

7. Зверніть увагу на вислів про щастя Г. Сковороди на дошці. Як ви його розумієте?

«Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного сяйва — відхилили лише вхід у душу свою.» (Г. Сковорода)

Учитель. Чистота, совість, чесність, здоров'я душевне, здоров'я фізичне, родина, діти, любов, шлюб, достаток, самопізнання, «сродна» праця, єднання з природою, свобода-це і є щастя для кожного із нас!

Тепер через кілька століть ми запитуємо себе: чому до постаті Г.Сковороди прикуто увагу вчених і простих людей? «А тому, - впевнений відомий літературознавець і письменник Валерій Шевчук, – що зумів сказати щось таке сокровенне, що залишається в міжчасі не старіючи і не бліднучи. Так, справді, Г.Сковорода сказав про світ та людину таке, чого не сказали інші, хоч в його словах нічого по-особливому невідомого не було. А найголовніше – сам жив так, як учив...» Постать Сковороди у давній українській літературі – одна з найпомітніших, письменник, філософ, композитор, співак, знавець багатьох мов, Сковорода дивував сучасників різностороннім талантом, енциклопедичними знаннями. У нього вчилися Котляревський і Шевченко. Доброта, чуйність, любов Сковороди до людей передавалися з покоління в покоління. Життя поета було взірцем не тільки для його сучасників. Багато чого можемо повчитися й ми. Бо ж такі риси його, як сміливість думки, несхитність ідеалів, вірність інтересам простих людей, душевна щедрість завжди спонукають людину до самовдосконалення.

Щоб краще усвідомити і зрозуміти світ Григорія Савича, потрібно заглибитись у світ його життєвих пригод, перегляньмо відео про життєвий шлях письменника «Обличчя української історії».

III Актуалізація опорних знань. Перевірка домашнього завдання.

- Яким було домашнє завдання?

1. Перевірка домашнього завдання

- Вашим завданням було підготувати розповідь про Г.С. Сковороду, скласти сенкан, асоціативний ряд рис характеру письменника та створити квітку багатогранності образу. Отож, як підсумок переглянутого, відповімо на запитання вікторини та розглянемо Д/з:

Бесіда:

- Яке обдарування мав Сковорода?

- Де здобував освіту, в яких закладах навчався?

-Яка його професійна діяльність?

-Якими мовами володів?
(Виступи учнів)

ОСВІТА

- ◉ Перша школа - у дяка-скрипаля
- ◉ Спудей Києво-Могилянської академії
- ◉ Лекції відомих учених, праця в бібліотеках, опрацювання філософських праць в університетах під час перебування за кордоном

ОБДАРУВАННЯ

- ◉ Музичне
- ◉ Красивий голос
- ◉ Співав у придворній капелі
- ◉ Грав на сопілці, скрипці, бандурі та інших музичних інструментах
- ◉ Композиторський хист
- ◉ Знав багато мов
- ◉ Поет
- ◉ Байкар
- ◉ Філософ

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

- ◉ Викладав у Переяславському колегіумі
- ◉ Домашній учитель у поміщика Степана Томари в селі Ковряях
- ◉ Викладач стародавніх мов та етики в Харківському колегіумі
- ◉ Мандрівний спосіб життя

2.Робота по рядах

1 ряд – Створити асоціативний ряд «*Риси характеру письменника Сковороди*»

(**Г.Сковорода** – прямий, правдивий, щедрий, справедливий, безкорисливий, допитливий, вдумливий, стриманий і аскетичний в побуті, добродушний, терплячий, працелюбний, простий...)

2 ряд. «*Доміно*»

Намалюйте квітку і на її пелюстках відтворіть багатогранність образу

Г. С. Сковорода

За допомогою прийому «Доміно» скласти ряд, який визначив би сутність Г. Сковорода, хто він є. (Г. Сковорода — філософ — просвітитель — поет — педагог — науковець — перекладач — музикант — естет).

(**Г. Сковорода** – філософ – просвітитель – поет – педагог – науковець – перекладач – музикант – естет-гуманіст – мандрівний вчитель – демократ)

3. Складання сенкану. Робота в групах

Сковорода Мандрівний учитель

Щирий, чесний Непокірливий, добродушний

Спостерігав, боровся, творив Шукав, знаходив, допомагав

Захищав інтереси народу Переможець у життєвій боротьбі

Філософ Гуманіст – демократ

Або Створення «асоціативного куща».

Спробуймо створити «психологічний» портрет Г.С. Сковорода.

- С-..... (скромний, серйозний)
- К-.....(кмітливий)
- О-.....(освічений)
- В-.....(вільнолюбний, вчитель)
- О-.....(обачний)
- Р-.....(розумний)
- О-.....(об'єктивний)
- Д-.....(допитливий)
- А-.....(активний, аскетичний)

4. Хвилинка релаксації

(Перегляд відеокліпу Д. Науменко

«Цінуй життя!»)

5.«Квітка життя»

Учитель: Життя — це шанс кожного. Доля прихильна до тих, хто здатний триматися на плаву, навіть потрапляючи у вир. Г. Сковорода цінувач кожну мить свого життя.

Життя — це шанс. Скористайся ним.

Життя — це краса. Милуйся нею...

Життя — це мрія. Здійсни її.

Життя — це виклик. Прийми його.

Життя — це обов'язок. Виконай його.

Життя — це цінність. Цінуй його.

Життя — це любов. Насолоджуйся нею.

Життя — це тайна. Пізнай її.

Життя — це удача. Шукай цю мить.

Життя таке чудове. Не марнуй його.

Це твоє життя. Борони його.

6. Робота з висловами «Мої улюблені афоризми Г. Сковороди»

(Пояснити значення висловів)

Любов. Любов виникає з любові, коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.

Все минає, а любов після всього застається.

Час. З усіх утрат утрата часу найтяжча.

Тоді лише пізнається цінність часу, коли він утрачений.

Праця. Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись – значить не жити, а бути мертвим, адже турбота – рух душі, а життя – це рух.

Щастя. Щастя твоє в тобі самому: пізнавши себе, пізнаєш усе, а не пізнаєш себе – ходитимеш у темряві і боятимешся там, де страху й не було.

Шукаймо щастя на своїй землі, а не за морями.

7. Рефлексія. «Мікрофон»

1. Чим зацікавив вас життєвий приклад Сковороди?

За планом спробуймо пригадати життєвий і творчий шлях письменника

1. Г. Сковорода – звичайна людина.

2. Дитинство. Роки навчання.

3. Останні роки навчання Сковороди в академії, його подальша діяльність.

4. Мандрівний спосіб життя.

5. Сковорода і музика.

6. Творча спадщина митця.

7. Сковорода – просвітитель, філософ.

Григорій Савич Сковорода (03.12.1722–09.11.1794). Життя і творчість видатного філософа, просвітителя, поета

Повідомлення № 1. Г. Сковорода — звичайна людина
(Звертається увага на портрет митця, фотоілюстрації.)

Про Г. С. Сковороду до наших днів дійшли з тих далеких часів дуже скупі, а часом неточні відомості. Архівних матеріалів залишилось зовсім мало. Майже всі дослідники користуються єдиним документом — короткою біографією Г. Сковороди, написаною найближчою до нього людиною, його улюбленим учнем і найпершим другом Михайлом Ковалинським.

Перед нами постає образ великого просвітителя-гуманіста, мандрівного вчителя, демократа, непримиренного борця з неправдою і несправедливістю в суспільстві. Г. Сковорода — це людина щира і чесна, трудолюбива і гуманна. У життєписі М. Ковалинський наводить дуже багато подробиць, які виразно змальовують просте і скромне життя мудреця: «Одевался пристойно, но просто; пищу имел состоящую из зелий, плодов и молочных приправ, употреблял оную ввечеру, по захождении солнца; мяса и рыбы не вкушал не по суеверию, ни по внутреннему своему расположению, для сна отделял от времени своего не более четырех часов в сутки; вставал до зари и, когда позволяла погода, всегда ходил пешком за город прогуливаться на чистой воздух и в сад, всегда весел, бодр, легок, подвижен, воздержан, целомудр, всем доволен, благодушествующ, словоохотен, где ни принужден говорить — из всего выводящий нравоучение, почтителен ко всякому состоянию людей, посещал больных, утешал печальных, разделял последнее с неимущими, выбирал и любил друзей по сердцу их...».

М. І. Костомаров у статті «Слово про Сковороду» зазначав про митця: «...в багатьох будинках висять його портрети, всякий письменний малоросіянин знає про нього; ім'я його відоме дуже багатьом із неписьменного люду; його мандрівне життя є предметом оповідань і анекдотів; по деяких місцях потомки від батьків і дідів знають про місця, які він відвідував, де любив перебувати, і указують на них з пошаною; приязнь Сковороди до деяких з його сучасників становить родинну гордість онуків; мандрівні співці засвоїли його пісні, на храмовому святі, на торжищі нерідко можна зустріти натовп народу, який оточує групу цих рапсодів і з сльозами зворушення слухає: “Всякому городу нрав і права”.

Деякі свої листи і твори Г. Сковорода підписував так: «Григорій Варшава Сковорода». Що це за «Варшава»? Послухаймо журналіста, який взяв інтерв'ю в самого Сковороди?

Оскільки діти вивчають східні мови, корейською та китайською мовами створили діалог про епізод із життя письменника.

Рис. 1. Діалог корейською мовою про листи Сковороди, які він підписував «Варшава»

그리고 리이 바르샤바 스코 보 로다 "와 같은 어떤 편지와 작품에 썼습니다. 바르샤바"는 무엇 있니까?. 저는이 6 러분에게 이야기를 "하겠습니다 .1773 (천 칠백 칠십 상) 년에는 스위스로 해외 여행을하는 고 발린 시키이 씨는 로잔시에서 철학자는 다니 일 매인 가르드라는 유명한 철학자를 만났습니다. 나와 비슷한 점으로 코 발린 시키이 씨를 감동 시켰습니다 저는 코 발린 시키 씨를 만났을 때 그는 저에게 이야기를했습니다 저는 그때 다니 일 씨를 본인없이 좋아하게 됐습니다. 그리고 리이 바로 사바 스모 보 로다"를 프 편지와 작품에 그 부터 저는 쓰기 시작했습니다

Журналіст:

– Деякі свої листи і твори Ви підписували так: «Григорій Варшава Сковорода». Чому саме Варшава?

Сковорода:

– Розповім Вам таку історію: у 1773 році М. Ковалинський, будучи в Швейцарії, у час закордонної подорожі, бачив у м. Лозанна відомого філософа Данила Мейнгарда, який вразив Ковалинського своєю схожістю зі мною. При зустрічі Ковалинський зі мною (Сковородою) поділився враженнями про неймовірну пригоду. Із того часу я (Сковорода) полюбив Данила заочно і почав підписувати листи, твори: «Григорій вар(еврейський син) Сава Сковорода, Данило Мейнгард».

Повідомлення № 2. Дитинство. Роки навчання

Народився Григорій Савич Сковорода 22 листопада (3 грудня за новим стилем) 1722 року в селі Чорнухи (тепер Чорнухинського району) на Полтавщині в бідній козацькій сім'ї.

Про дитячі роки майбутнього письменника і філософа відомо мало. Сковорода зростав серед трудового народу і чудової природи рідного краю. Його дитячу уяву вражали зелені простори і лісова тиша, густо порослі чагарником береги річки Многи, спів птахів, шелестіння трав. Змалку він виявляв нахил до музики і пісні. Від людей праці вчився шанувати труд і трудівника, виховувався на народних переказах, думках, піснях, що їх разносили тоді по Україні кобзарі і лірники. Не випадково письменник у своїх філософських творах не раз посилався на враження дитинства.

Де здобув Сковорода початкову освіту, точно невідомо. Очевидно, за тодішнім звичаєм, батьки віддавали його спочатку в науку до дяка, а потім у Чорнухинську церковно-парафіяльну школу, де він швидко виявив здібності до науки, співу і музики.

Після здобуття початкової освіти в рідному селі Сковорода у 1734 році стає студентом Києво-Могилянської академії, де навчався з перервами близько десяти років.

Г. С. Сковорода охоче навчався в академії і завдяки своїм здібностям робив великі успіхи в науках. Так, він здобув ґрунтовні знання з мов — грецької, латинської, польської, староєрейської, німецької.

У грудні 1741 р. згідно з царським указом Сковороду разом з іншими музично обдарованими студентами взяли до придворної хорової капели цариці Єлизавети, де він близько трьох років був співаком.

У 1744–1745 рр. Сковорода вчиться в класі філософії.

Повідомлення № 3. Останні роки навчання Г. Сковорода в академії, його подальша діяльність.

У серпні 1745 р. непосидючий Сковорода знову вирушив у світ. Як знавець музики та деяких іноземних мов у складі російської місії, котру очолював генерал Ф. Вишневський, Сковорода побував у Відні, Братиславі та деяких інших містах Угорщини, Австрії, Словаччини, познайомився з їхнім життям, побутом, культурою.

Восени 1750 року Сковорода повернувся на Україну. Тоді ж його призначили на посаду викладача пітики в Переяславський колегіум, де він одразу виявив себе педагогом-новатором. Йому так полюбилася його робота і учні, що він написав для них спеціальний курс під назвою «Разсужденіе о поезіи и руководство к искусству оной». Застосовані молодим педагогом нові методи викладання викликали заперечення єпископа Никодима Сребницького, якому підлягав колегіум, «По сему Сковорода выгнан был из училища Переяславскаго не с честію».

Після втрати місця викладача в Переяславському колегіумі Сковорода восени 1751 р. повертається до Києва і ще два роки навчається в академії, в богословському класі. Він не хотів іти в ченці, збільшувати ряди церковників, до яких завжди мав велику відразу. Тому митець залишає академію, не закінчивши її повного курсу, і в січні 1754 р. стає в с. Ковраї домашнім учителем у поміщика Степана Томари, навчаючи та виховуючи його сина Василя. У 1755 р. Сковорода повертається до Переяслава і там деякий час живе у свого приятеля. Прожиті на Переяславщині роки (1755–1759) були важливим періодом у діяльності мислителя. Тут він ближче зійшовся з народом, проїнявся його прагненнями і помислами.

З 1759 р. Григорій Савич викладав спочатку поетику, а потім етику в Харківському колегіумі, дотримуючись свого новаторського способу навчання студентів. І тут церковники та вельможні пани зводили на нього наклепи, доносили єпископові й губернатору, звинувачуючи в протиурядовій та антирелігійній діяльності. Через постійні переслідування і гоніння Сковорода змушений був двічі переривати на один рік викладання в Харківській колегії, а з 1769 року більш не займав жодної офіційної посади.

Повідомлення № 4. Мандрівний спосіб життя

Наступні двадцять п'ять років (аж до смерті) Григорій Савич вів мандрівний спосіб життя.

Послухаймо самого Сковороду, чому саме він обрав мандрівний спосіб життя?

Саме таке життя збагачувало його новими знаннями про становище трударів, посилювало демократичність світогляду. Особливе значення мали для нього зустрічі й розмови з учасниками гайдамацького руху під керівництвом Гонти й Залізняка, перекази про повстання в селі Турбаях та інших місцевостях України.

Не маючи сім'ї, власного пристанища й постійного прибутку, Григорій Савич перебував у самій гущі народу. Він жив то в одних, то в інших знайомих селян чи дрібних шляхтичів по селах, на пасіках, в лісах, степах. Тут писав він філософські праці та художні твори. Все його майно вміщалося в торбі: найпотрібніші речі, рукописи, книжки, за поясом — сопілка, в руках — посох, на плечах — селянська свита. Він обійшов майже всю Україну, Воронежчину, Курщину, Орловщину, побував під Москвою, в Приазов'ї та інших місцях. Багато разів світські й церковні чиновники, знаючи про його високу освіченість і різноманітні таланти, пропонували йому вигідні посади, чини, багатство, але Сковорода завжди відмовлявся.

У середині 1794 року, хворий і знесилений, Григорій Савич прибув у село Пан-Іванівка (тепер Сковородинівка) на Харківщині. Якось до господаря зібралися гості послухати повчань філософа. Він був веселий, цікаво розповідав про свої пригоди. А потім вийшов. Знайшли його тільки надвечір — на узвишині біля діброви копав глибоку й довгу яму. Закінчивши роботу, він виклав дно ями дубовим листям з рідних Чорнух. Потім він повернувся до своєї кімнати, умився, одягнув чисту сорочку, поклав у голови книжки та рукописи, ліг і вкрився свитиною. Заснувши, він більше не прокинувся. Сталося це 29 жовтня 1794 року. Згідно з його власним заповітом на надмогильному камені висічено: «Мір ловил меня, но не поймал».

Повідомлення № 5. Творча спадщина митця

Твори Сковороди – одна з визначних сторінок в історії української літератури XVIII ст. Глибоко ліричні, сповнені філософських роздумів, вони служили інтересам трудового народу. Перебуваючи на Херсонщині, Григорій Савич написав значну частину віршів збірки «Сад божественних пісень», учителюючи в Харкові, латинськими і українським віршами написав «Байки Езопові» (1760)

У 1766 р. філософ написав «Вхідні двері до християнської добродетності», наступного року філософські твори «Наркіс. Розмова про те: визнає себе» і «Симфонія, названа книга Асхань про пізнання самого себе».

Упродовж 1769–1774 рр. Сковорода написав збірку прозових байок «Байки харківські», «Бесіду, названу двоє, про те, що блаженним бути легко», і «Діалог, чи Розмова про стародавній світ», а також твори: «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті» («Розмова дружня про душевний світ»), «Кільце», «Розмова, звана алфавіт, чи Буквар світу». Збірник «Байки харківські» — перші 15 з них написані в 60-х роках, решта — в 1774 р.

У 1775–1776 рр. були написані твори «Книжечка, названа Silenus Alcibiadis, сиріч Ікона Алківіадська» («Ізраїльський зміст») та «Книжечка про читання Святого Письма, названа Дружина Лотова».

Твори «Суперечка архістратиґа Михайла з сатаною про те: легко бути благим», «Про Біса з Варсавою» були написані в 1783–1784 рр.

У 1785 р. Сковорода об'єднав тридцять віршів, написаних у різний час, у збірку «Сад божественних пісень».

У 1787 р. він написав «Вдячного Еродія» і «Убогого Жайворонка», а в 1791 р. завершив філософський твір «Діалог. Ім'я йому — Потоп зміїний».

Повідомлення № 6. Г. Сковорода — просвітитель

Григорій Савич замислювався над тим, як допомогти своєму народові. Тому він вирішує здійснювати просвітницьку діяльність серед народу: в дохідливій формі пояснював людям різні явища життя суспільства і природи, викладав свої філософські та педагогічні ідеї; у вільний час учив грамоти селянських дітей.

Філософ-просвітитель твердив, що навчання допоможе швидше й точніше виявити природні задатки кожної людини, сприятиме успішному оволодінню знаннями й уміннями, необхідними для продуктивної праці, корисної собі й суспільству.

У педагогічних поглядах Г. Сковороди було багато спільного з тими, які висловлювали інші просвітителі.

Повідомлення № 7. Григорій Савич — філософ

Як і всім просвітелям, філософії Сковороди був властивий пантеїзм (вчення, що отожднює Бога і природу, тобто стверджує, що світ є двоєдиним — органічним злиттям Духа і матерії). Основним предметом філософії, твердив Сковорода, є людина, її внутрішній світ і діяльність, інтереси й прагнення, здоров'я і щастя.

Сам процес виконання «сродної праці» та усвідомлення того, що результати її високоякісні, корисні суспільству й собі, роблять людину щасливою.

Г.Сковорода був співцем праці. Він бачив у ній основу і смисл життя. «Жизнь и дело есть одно и то же»,— твердив він.

Свої філософські твори Г. Сковорода писав так, щоб вони були зрозумілі не тільки освіченим людям, а й неосвіченим — будили їхню свідомість, учили думати, змушували замислюватися над різними явищами життя. Вважаючи, що пробудження народу відбудеться поступово — в міру підвищення рівня освіти й моральної досконалості, Г. Сковорода не дає

відповіді на запитання про те, хто керуватиме новим суспільством, якою може бути «його структура».

Перевіримо, як ви засвоїли біографію Г.Сковорода за допомогою вікторини:

1. Вікторина «12 запитань для найуважливіших»

1. Яку добу завершив своєю творчістю Г.Сковорода? (бароко)
2. Село, в якому народився філософ? (Чорнухи)
3. Де здобув початкову освіту? (У дяка, а потім у церковно-парафіяльній школі).
4. У якій академії навчався Г.Сковорода? (Києво-Могилянській)
5. З чим була пов'язана перша перерва у навчанні? (Г.Сковорода був запрошений співаком до придворної капели цариці Єлизавети Петрівни в Петербурзі)
6. Предмет, який викладав Г. Сковорода у Переяславському колегіумі? (поетику)
7. Кого найбільше полюбив і вважав своїм духовним спадкоємцем Г. Сковорода серед студентів Харківського колегіуму? (Михайла Ковалинського).
8. Чому твори Г. Сковорода поширювалися усно? (Через заборону книговидання в Україні твори Г. Сковорода не друкувалися, а поширювалися усно).
9. У якій період життя Г. С. Сковорода напише найбільше своїх творів? (мандрівний спосіб життя)
10. Назва збірки ліричних творів митця. («Сад божественних пісень»)
11. Де похований Г.С. Сковорода?(Великий філософ похований у селі Пан-Іванівка (тепер Сковородинівка) на Харківщині).
12. Які слова вибиті на надгробку могили Г. Сковорода? (Світ ловив мене, та не спіймав)

Підсумок

Взаємоперевірка робіт. Правильні відповіді ви бачите на слайді

IV. Сприйняття, засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу.

1. Слово вчителя.

– Не менш важливе місце у творчому доробку Григорія Сковорода посідають байки. Письменник ставився до них дуже серйозно, бо вони давали йому можливість узагальнювати свої спостереження над життям, висловлювати в найбільш дохідливій формі свої погляди, виносити вирок негативним явищам тогочасної дійсності.

Створивши славнозвісну збірку "Байки Харківські", Сковорода заклав міцні підвалини для розвитку української класичної байки як самостійного жанру. Хоча, звісно, як байкар, Сковорода мав своїх попередників.

2. Інформативне повідомлення «Від Езопа – до Сковорода» (випереджальне завдання)

Ознайомтесь у групах з питаннями до прослуховування виступу.

Матеріал для повідомлення.

До Сковорода літературна байка пройшла вже великий шлях свого розвитку і мала цінні традиції. Книга мудрості самого народу (М. Гоголь), байка своїм корінням сягає у фольклор, у казки, прислів'я і приказки, в яких найповніше відтворено життя трудящих мас, їхній побут та історію, психічний склад, невичерпний гумор, мудрість і дотепність.

У давнину байкою називали невеличке морально-повчальне оповідання, в якому дійовими особами виступали не люди, а звірі, наділені людськими рисами. Цей жанр виник у VI–V ст. до нашої ери в Греції; першим байкарем вважається легендарний Езоп. Його байки, написані прозою, а на початку нової ери переказані віршами римським поетом Федром, розійшлися по всій Європі. Суттєво оновив жанр байки Жан де Лафонтен, французький поет XVII ст. В Росії їх переклали ще в першій третині XVIII ст. Вони й пізніше користувалися

великою популярністю і стали багатющим джерелом, з якого черпали мотиви і сюжети наступні покоління байкарів. Але байка кожного народу набула своєрідного національного колориту.

Звертаючись до традиційних сюжетів і знайомих образів, байкар щоразу наповнює їх новим змістом, дає їм нове тлумачення, розкриває суспільні відносини, властиві даній історичній епосі. Езопівською мовою широко користувалися письменники, оратори і політичні діячі, коли хотіли висловити думку, яку не можна було в часи політичного гніту виголосити відкрито. Саме езопівською мовою байка засуджувала соціальну несправедливість. З часом вона набула сатиричного характеру. Одним із перших байкарів-сатириків був римський поет Горацій.

Форму байки широко використовували у своїх казаннях церковні оратори другої половини XVII ст. — Іоанікій Галятовський та Антоній Радивилівський. До цього їх спонукала й необхідність посилювати емоційний вплив своїх проповідей та збуджувати відповідний інтерес в аудиторії.

Варто відзначити, що творча обробка фабул, "перелицювання" їх на новий лад, а також створення байок за зразком уже існуючих були досить поширеним явищем у XVII-XVIII ст. Проте Сковорода, як побачимо далі, дещо інакше підходив до створення байки (За Ф. Поліщуком).

Бесіда

4. Хто є основоположником літературної (авторської) байки?

(Основоположником літературної (авторської) байки вважають давньогрецького байкаря Езопа).

5. Хто розвинув віршову байку, а хто суттєво оновив жанр байки?

(Віршову байку розвинув римлянин Федр, а суттєво оновив – Жан де Лафонтен, французький поет XVII ст.)

3. Назвіть ораторів другої половини XVII ст., які широко використовували форму байки у своїх казаннях. З якою метою вони це робили?(Іоанікій Галятовський та Антоній Радивилівський. До цього їх спонукала й необхідність посилювати емоційний вплив своїх проповідей та збуджувати відповідний інтерес в аудиторії).

Вчитель. Г. Сковорода. Збірка «Басни Харківські»

4.1. Загальна характеристика збірки.

Залишивши педагогічну працю і живучи в селах поблизу Харкова, Г. Сковорода написав знамениту збірку байок «Басни Харківські». Перша половина її (15 байок), очевидно, створена у 1769 р., бо сам автор повідомляє, що «полтора десятка басен» він написав «в седьмом десятке нынешняго века, отстав от учительской должности». Друга половина збірки написана 1774 р. в селі Бабаях, і тоді ж Г. Сковорода надіслав увесь збірник з 30 байок до свого приятеля П. Ф. Панкова з листом-посвятою, в якому висловив свої погляди на жанр байки.

У цих байках, з одного боку, автор продовжував традиційну тематику байок Антонія Радивилівського, байок з риторик і поетик, а з іншого — виступав як новатор, що розширює ідейно-тематичні обрії байки, виводить її на шлях самостійного розвитку.

Григорій Савич визначав байку як «мудрую іграшку, що в собі ховає силу». Ця розумна штука «сверху ничто, но в середке чтось, снаружи ложь, но внутрь истина... картинка, сверху смешна, но внутрь благолепна». Він добре розумів, що форма байки дає йому можливість висловлювати і пропагувати свої суспільно-політичні та філософсько-етичні погляди.

Ідейно-тематична спрямованість байок шкільного репертуару була досить обмеженою потребами практичної моралі. Як і його попередники на ниві байкарства, Г. Сковорода підносить у байках дружбу, любов, розум та позитивні людські риси, показує, що справжня цінність людини визначається не одягом, зовнішньою красою, багатством, походженням, титулами, чинами, посадами, тобто не зовнішніми, а внутрішніми якостями. Ці якості — розум, знання, працьовитість, чесність, справедливість — визначають учинки кожної людини.

Найбільший інтерес становлять байки, в яких Г. Сковорода викриває негативні явища тогочасного суспільства. Насамперед байкар таврує згубність честолюбства та сластолюбства, нестримного прагнення до багатства і маєтків, показує безглуздість багатства. Серед байок є також такі, які спрямовані проти ненаситного и зажерливого панства, його гонитви за славою і чинами.

Отже, філософ-байкар вважав, що відтворення істини є характерною рисою байки: «Басня тогда бывает скверная и бабья, когда в подлой и смешной своей шелухе не заключает зерно истины, похожа на орех свищ».

4.2. Ознаки байок Г. Сковороди:

писані прозою;

здебільшого побудовані на діалогах і контрастах;

розмова дійових осіб часто носить полемічний характер;

містить дві частини: фабулу (коротка розповідь, діють переважно алегоричні уособлення – звірі, птахи, комахи, явища природи, предмети, іноді люди) і сентенції;

стислість і динамічність;

сатирична спрямованість;

наявність моралі («сили») – народна приказка, прислів'я, стисла або влучна мораль.

Проте Сковорода, як побачимо далі, дещо інакше підходив до створення байки (За Ф. Поліщуком). Саме він ввів байку як окремий жанр в українську літературу.

3. Повторення основних відомостей про байку як жанр літератури.

1) Дайте визначення **байці** як жанру літератури. (Байка — невеликий, здебільшого віршований повчально- гумористичний чи сатиричний твір з алегоричним змістом, в якому людське життя відтворюється або в образах тварин, рослин і речей, або зведене до простих і умовних стосунків.)

2) Поясніть, що таке алегорія.

Алегорія (від грец. *allegoria*: від *allos* – інакший, *agoreo* – говорю) – один із видів інакомовлення, вираження абстрактного об'єкта (поняття) через конкретний образ.

3) **Притча** — невелике оповідання, яке містить повчання в іноказальній, алегоричній формі, яка є спорідненою з байкою. Але смисл притчі більш значний: вона ілюструє важливу ідею, розкриваючи проблеми моралі, загальнолюдські закони. Притча є одним із засобів вираження морально-філософських міркувань автора і почасти використовується з метою прямої настанови читачу у питаннях людської і суспільної поведінки).

4) Назвіть основні ознаки байки. (Основними ознаками байки є **алегоричність; сюжетність; повчальність; малий обсяг; наявність двох композиційних частин – фабули (оповідної частини) та моралі (повчальної частини)**).

4. Робота з текстом «Особливості байок Г.Сковороди».

Збірка «Байки Харківські» (1774р.) - перша в українській літературі збірка байок, яка включає 30 творів.

Завдання для роботи в групі

Прочитайте про особливості байок Г.Сковороди на слайді та на роздавальному матеріалі. Сформулюйте одне запитання за поданим матеріалом і поставте його будь-якому члену іншої групи.

Відомо, що збірка "Байки Харківські" складається з 30 творів. Перші 15 байок письменник написав у період 1769—1774 років, живучи "в лежачих около Харькова лесах, полях, садах, селах, деревнях и пчельниках". Другу половину (теж 15 байок) він створив у селі Бабаях поблизу Харкова. Всю збірку він подарував своєму приятелеві Опанасу Панкову, в супровідному листі до якого висловив, крім того, цікаві міркування про жанр байок і притч. Оригінал збірки, на жаль, не зберігся. З численних списків, які робилися різними людьми в останній чверті XVIII та в XIX ст., до нас дійшло тільки три.

"Басні Харківські" написані прозою. Вони складаються з двох частин: фабули і "сили", тобто висновку, моралі, яка в останніх п'ятнадцяти байках значно переважає за обсягом фабулу, перетворюючись на великий філософський трактат. В окремих байках "сила" є синтезом тематично споріднених прислів'їв і приказок. Посилається автор і на висловлювання видатних мислителів або тексти Біблії.

У перших п'ятнадцяти творах збірки "Басні Харківські" мораль ("сила") виражена дуже стисло — одним, двома афористичними реченнями. Дидактична частина наступних байок є розгорнутим міркуванням і становить ніби невеликий, але закінчений філософський трактат. По-різному дано й оповідну частину: у перших — це маленьке оповідання, в других — переважно короткий діалог. За давньою традицією, Сковорода писав байки прозою. В їх тексті чимало авторських афоризмів, народних прислів'їв та приказок. Дійовими особами виступають, як правило, тварини, птахи, предмети, зрідка люди.

А вперше надруковані "Байки Харківські" були у 1837 році в Москві. Основну групу байок Сковорода присвятив прославленню суспільно корисної, "сродної" праці, розвинувши таким чином своє філософське вчення.

Підсумок. Чому байки Г. Сковороди можна поділити на два види?

І які їх будуть тоді особливості?

– *"Сила" перших 15-ти байок складається з 1-2-х афористичних речень, а "сила" інших 15-ти байок велика за обсягом, наближається до філософського трактату.*

5. Робота над змістом байки «Бджола та Шершень».

1. Прослуховування аудіозапису байки, діалог між Бджолою та Шершнем «Бджола та Шершень» (тексти на партах).

2. Ідейно-художній аналіз твору.

- Стисло перекажіть зміст байки. Як ви його зрозуміли?

- У формі чого побудована байка?

- Хто є головними героями твору?

- Риси якої людини втілено в образі Бджоли? (працьовитої, мудрої, досвідченої людини).

- Розкрийте алегоричний образ Шершня. (образ людини лінивої, яка звикла користуватися результатами чужої праці).

- Що приносить радість Бджолі, а що – Шершню?

- Визначте тему байки.

(Тема байки – розкриття важливої ролі праці за покликанням).

- Знайдіть у "силі" витлумачення алегоричного змісту образів байки. ("Шершень – се образ людей, котрі живуть крадіжками чужого і народжені на те тільки, щоб їсти, пити і таке інше. А Бджола – се символ мудрої людини, яка у природженому ділі трудиться")

- Розкрийте ідейний зміст твору. (Ідея байки- уславлення улюбленої праці, яка є стимулом життя; засудження паразитичного способу існування).

**ТВОРЧЕ ЗАВДАННЯ. СКЛАСТИ
СЕНКАН З КЛЮЧОВИМ СЛОВОМ
«ПРАЦЯ».**

- Праця.
- Корисна, цікава.
- Виконую, стараюся, захоплююся
- Улюблена справа - еліксир для душі.
- Результативність.

5.1. Ідейно-художній аналіз байки.

5.2. «Бджола та Шершень».

5.3 Виразне читання у ролях.

5.4. Тема: розповідь про призначення праці в житті кожної людини на прикладі діалогу Бджоли і Шершня.

5.5. Ідея: возвеличення праці, яка є смислом щасливого життя; засудження ліні, ледарства, крадіжки.

5.6 Основна думка:

а) Шершень – се образ людей, котрі живуть крадіжкою чужого і народжені на те тільки, щоб їсти, пити і т. ін.;

б) Бджола – це символ мудрої людини, яка у природженому ділі трудиться;

в) «Подяка блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним».

5.7. Жанр: літературна байка.

5.8. Особливість байки.

Сюжет цієї байки був поширений у творчості російських байкарів XVIII ст. (наприклад, байка Сумарокова «Жуки и Пчелы»).

Написана в дусі ідей прогресивного просвітительства кінця XVIII ст., вона досить повно виражає погляди Сковороди на життєву необхідність трудитися за природним нахилом.

5.9. Композиція.

Твір складається з двох частин: сюжетної і дидактичної («сили»). Сюжетна частина побудована у формі діалогу між Шершнем, який сміється над працелюбністю Бджоли і над бджолою, яка отримує від праці задоволення. Друга частина («сила») містить тлумачення прихованого змісту першої.

6. Зміст твору.

Паразит Шершень насміхається з Бджоли, що вона працює не так на себе, як на інших: «Скажи мне, Бджоло, чого ти така дурна? Чи знаєш ти, що плоди твоєї праці не стільки тобі самій, як людям користь, а тобі часто і шкодять, приносячи замість нагороди смерть; одначе не перестаєш через дурість свою збирати мед. Багато у вас голів, але всі безмозкі».

Називаючи дурнем «пана радника», Бджола засуджує тих, хто «крадіжкою добуває» мед. Для неї праця найсолодша річ: «нам незрівнянно більша радість збирати мед, аніж споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помremo».

Мораль байки проста: праця повинна стати для людини природною потребою, «найсолодшою поживою». Тільки тоді життя матиме зміст і красу. У праці людина відчуває радість буття, а в безділлі деградує.

«Сила» у байкаря тут вийшла значно більшою, ніж сама фабула. Вона переросла в цілий трактат, пересипаний багатьма фактами з життя, посиланнями на Цицерона, Епікура, біблійними висловами. Тут наявні й автобіографічні елементи: в особі «студента» не важко впізнати самого Сковороду. «Немає більшої радості, аніж жити за покликанням»,— проголошує він.

На підтвердження своєї думки Григорій Савич наводить цілий ряд цікавих прикладів, посилаючись на мисливську собаку, найвеселішу тоді, коли полює на зайця, на домашнього kota, який, зловивши мишу, не їсть її, нарешті, на замкнену в достатку бджолу, яка вмирає з нудьги, бо не може літати по цвітоносних луках. Байкар переконує, що нема гірше, як купатися в достатку і смертельно мучитися без природного діла, і нема більшої радості, як жити за натурою.

6.1. Проблематики байки: людина і суспільство; смисл життя кожного; людське покликання; праця і безділля.

6.2. Філософська мудрість у творі.

«Немає гіршої муки, як хворіти думками, а хворіють думки, позбавляючись природженого діла».

«І немає більшої радості, аніж жити за покликанням».

«Душа, володарка людини, втішається природженим ділом».

«Веселість серця — життя для людини».

6.3. Мова байки.

Мова твору близька до народної, але якщо у вуста Шершня вкладено більше лайливої лексики, то Бджола говорить афористично й красиво.

6.4. Обговорення ідейного змісту твору. Бесіда за питаннями:

Чому Шершень, принижуючи гідність Бджоли, називає її дурною? («Чи знаєш ти, що плоди твоєї праці не стільки тобі самій, як людям корисні, а тобі часто і шкодять, приносячи замість нагороди смерть; одначе не перестаєш через дурість свою збирати мед»)

Що мав на увазі Шершень, звертаючись до Бджоли: «Видно, що ви без пуття закохані в мед»?

У чому вбачає своє призначення Бджола? Чим зумовлено те, що праця для неї — насолода? («...Більша радість збирати мед, аніж його споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помremo. А без сього жити... для нас найлютіша мука»)

Якої думки щодо праці дотримується Шершень? Чому він не розуміє Бджолу?

Що є мукою для героїні?

Кого намагався засудити Г. Сковорода на прикладі Шершня?

Чому Бджола — символ мудрої людини?

Які життєві приклади наводить байкар у висновку («силі») твору? Про що вони свідчать?

Чим пояснити те, що людина без діла — карається і страждає?

Що мав на увазі Епікур, зазначаючи про необхідність жити за натурою?

Коли праця для людини є насолодою і задоволенням?

Яке виховне значення має ця байка?

Прочитайте афоризм, в якому міститься ідейний зміст: «Роби те, до чого народжений, будь справедливий і миролюбний громадянин, і досить із тебе».

На вашу думку, який (які) із запропонованих варіантів найбільш точно передає ідею байки «Бджола та Шершень»?

- Праця є природною потребою гідної людини.
- Спосіб життя – це вічна тема для суперечок.
- Бути потрібним – справжня радість для людини.
- Якщо від тебе немає користі іншим, то не вчи їх, як треба жити.

Оскільки мораль байки значно більша, ніж фабула, то вона нагадує трактат.

Трактат (лат. *tractatus* «підданий розгляду») — літературний твір, як правило, наукового чи релігійного характеру.

Поясніть, як ви зрозуміли ідею “сродної” праці.

“Немає більшої радості, аніж жити за покликанням. Солодка тут праця тілесна, терпіння тіла і сама смерть його тоді, бо, душа – володарка людини, втішається природженим ділом. Або так жити, або мусиш умерти”. На підтвердження цих думок Г. Сковорода наводить цікаві приклади, посилаючись на мисливську собаку, найвеселішу тоді, коли полює на зайця, на домашнього кота, який, вловивши мишу, не їсть її; нарешті, на замкнену в достатку Бджолу, яка вмирає з нудьги, бо не може літати по квіткових луках. Отже, людина має жити відповідно до своєї природи, займатися “сродною” (природною) працею.

Назвіть провідні проблеми байки.

Провідними проблемами байки є три: людина і суспільство; сенс життя людини та її покликання; праця і споживання.

Чому мораль байки Г.С. Сковорода “Бджола та Шершень” нагадує трактат? Спробуйте дати відповідь одним реченням. (Мораль (сила) байки “Бджола та Шершень” нагадує трактат, бо в ній чимало фактів із життя, біблійних висловів, посилення на Цицерона, Епікура.)

6. Творче завдання. Скласти сенкан з ключовим словом «праця».

Скласти інформаційне гроно щодо розуміння слова «праця» у контексті змісту

Праця.

Корисна, цікава.

Виконую, стараюся, захоплююся

Улюблена справа – еліксир для душі.

Результативність.

АСОЦІАТИВНИЙ ПОРТРЕТ

П - ПЕРЕБОРЮЄ ЛІНЬ, БАЙДУЖІСТЬ, ПАСИВНІСТЬ

Р - РОЗВИВАЄ ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ Й НАХИЛИ

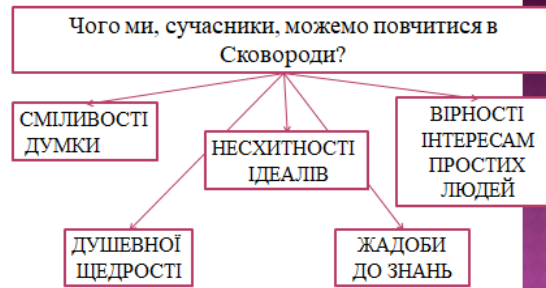
А - АКТИВІЗУЄ ЛЮДИНУ В ЇЇ ПРАГНЕННІ РОБИТИ ДОБРІ СПРАВИ

Ц - ЦІЛЕСПРЯМУЄ ДІЯЛЬНІСТЬ

Я - ЯСКРАВІЄ У КОЖНІЙ БЛАГОРОДНІЙ ДУШІ

СКЛАСТИ ІНФОРМАЦІЙНЕ ГРОНО ЩОДО РОЗУМІННЯ СЛОВА «ПРАЦЯ» У КОНТЕКСТІ ЗМІСТУ

V. Закріплення вивченого матеріалу

- Чому байки Г. Сквороди відіграли важливу роль в історії української літератури?

Байки Г. Сквороди стали основою для творчості байкарів наступного періоду – Петра Гулака-Артемовського, Леоніда Боровиковського, Євгена Гребінки, П. Білецького-Носенка, Леоніда Глібова).

- Продовжте думку: «Байка Г.Сквороди змусили мене замислитися над тим...»

1. Проведення тестового опитування

Бджола та Шершень»

1. Шершень дорікав Бджолі за те, що вона:

- а) хитра і підступна; б) надто серйозна і ретельна;
- в) дурна і безглузда; г) ледача і неповоротка.

2. Що, на думку Шершня, люди завдають Бджолі?

- а) Збитків; б) шкоди; в) зайвих клопотів; г) болі і страждань.

3. Бджола, звертаючись до Шершня, назвала його паном:

- а) розумником; б) обліковцем; в) писарем; г) радником.

4. Тварина, яка полюбляє їсти мед:

- а) вовк; б) заєць; в) ведмідь; г) кабан.

5. Що є мукою для Бджоли?

- а) Рано підводитися; б) сидіти без діла;
- в) працювати щодоби; г) охороняти медові сховища.

6. Бджола – це образ людей, які:

- а) живуть крадіжкою чужого;
- б) бачать смисл свого життя у праці;
- в) розповсюджують науку в суспільстві;
- г) багато говорять, а потім сумлінно працюють.

7. Бджола – це символ:

- а) кохання; б) добра і радості; в) мудрості; г) миру і злагоди.

8. Кому належить питання, зазначене у творі: «Нащо учитися, коли не матимеш достатку?»

- а) Бджолі; б) науковцю; в) людині-практику; г) Шершню.

9. У біблійній «Книзі мудрості Ісуса сина Сіраха» зазначалося:

- а) «Праця – символ добра»;
- б) «Люби ближнього і тебе будуть любити»;
- в) «Веселість серця – життя для людини»;
- г) «Життя прожити – не поле перейти».

10. Хорт тоді веселий, коли:

- а) ситий; б) полює; в) гарно виспитья і відпочине; г) відчує до себе увагу і повагу.

11. Найбільша радість, на думку Г. Сквороди, коли людина:

- а) живе за покликанням; б) має багато друзів;
в) відчуває свою необхідність у суспільстві; г) створила сім'ю.

12. Володаркою людини є її:

- а) пам'ять; б) душа; в) розум; г) свідомість.

Примітка. За кожну правильну відповідь встановлюється 0,5 бала.

VI. Підсумок уроку

1. Рефлексія

- Що дізнався нового?

• Чи отримав нові знання? Які саме? Яке значення вони мають? Де їх можна використати?

- Що Г.Сковорода вкладав у поняття «сродна праця»?

- Що видалося тобі важким ?

Повернися до слайду № 4, перевір чи виправдалися очікувані результати?

2. Слово вчителя

Байки Г. Сковороди, безперечно, явище оригінальне і своєрідне в українському письменстві. Вони не тільки завершували давній період у розвитку жанру байки, але й були кроком уперед. У чому ж полягає цей крок? І в тому, що харківськими байками зобов'язане оригінальне сюжетотворення байок на Україні, і в тому, що байкар вивів цей жанр на шлях самостійного розвитку, виділивши її зі складу риторичних творів. Це було явищем прогресивним і відбивало потреби розвитку нових жанрів. Харківські байки становили крок уперед на шляху ствердження і розвитку жанру, несли в собі елементи нового, які могли бути підхоплені наступними байкарями. Одночасно вони відбивали суперечності розвитку Г. Сковороди – письменника і філософа: у 60-х рр. він задумав і написав байки як цикл самостійних творів, а байки 70-х рр. утрачають самостійне значення і перетворюються на додатки моралі, яка фактично стає головною частиною твору.

Байкарська спадщина митця, в якій знайшли яскравий художній вияв основні риси його світогляду, філософські й естетичні принципи, загалом має виразне демократичне спрямування і є однією з важливих сторінок як творчості письменника, так і української літератури минулих віків.

Ідеал Сковороди – не в чинах, а в “сродній” праці, у здатності відчувати свою і оточуючу природу і жити за її законами і в гармонії з нею.

Г.Сковорода проповідував духовний поступ, людське милосердя, всепрощення, доброту, брак якої ми зараз відчуваємо.

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності школярів

Я дарую кожному по ручці і бажаю вам, щоб протягом навчання ви збирали плідно, як Бджола із байки, «мед знань» і обирали «сродну» працю.

VIII. Домашнє завдання

Скласти власну байку (за бажанням), створіть асоціативні ряди до понять «мораль», «сродна праця» (на вибір), дати розгорнуту відповідь на питання «Чому Г.Сковорода називав байку «мудрою іграшкою», що приховує в собі зерно Божої істини?»

Скласти пам'ятку «У праці людина відчуває радість буття, а в безділлі - деградує», підготуватися до ідейно-художнього аналізу творів Г. Сковороди «Всякому місту – звичай і права», «De libertate», вивчити напам'ять.

ДО ПИТАННЯ КОДИФІКАЦІЇ ІДІОСТИЛЮ ЮРІЯ ІЗДРИКА

Юрій Іздрик – український прозаїк, поет, культуролог, автор концептуального журнального проекту «Четвер». Автор повісті «Острів КРК» (1994), поетичної збірки «Станіслав і 11 його визволителів» (1996), романів «Воццек» (1996, 1997), «Подвійний Леон» (2000) і «АМтм» (2004), збірки есеїв «Флешка» (2007), «Флешка-2GB» (2009), «Take» (2009), «Underwor(l)d» (2011), «Іздрик. Ю» (2013), «Після прози» (2013), «AB OUT» (2014), «Календар любові», низки повістей, оповідань, статей з культурології та літературознавства. Також він є одним із творців станіславського феномену, тобто групи письменників та художників, у творчості яких найрафінованіше були інсталювані цінності знакового списку українського постмодерного дискурсу.

Дослідження творчості тих чи інших діячів художньої літератури, експлікація вживання ними авторських художніх засобів – невід’ємна складова таких наукових дисциплін, як теоретична лінгвістика, психолінгвістика, психологія, поетика та літературознавство. Воно дає можливість визначити «авторський почерк», вичленувати особливості літературного напрямку, в межах якого працює письменник, в індивідуально-авторському, національному й загальнолюдському контекстах. Наукові роботи подібного вектора дозволяють створити цілісну картину розвитку творчості автора, еволюції окремого художнього напрямку чи письменства в цілому в синхронічній та діахронічній парадигмах.

Як це не дивно, в межах української культури, будучи панівним культурно-мистецьким напрямом, постмодернізм у плані вивченості є чи не найслабшим. Це можна пояснити: 1) жанровими особливостями українського постмодернізму, який на відміну від західних зразків, є досить незрілим, що проявляється у розмитості його жанрових ознак та нестійкості в літературному дискурсі, а це, у свою чергу, є перешкодою для значної дослідницької роботи; 2) низьким рівнем зацікавленості вчених українським постмодернізмом, про що свідчить надмірно низький обсяг теоретичного матеріалу, присвяченого йому; ті роботи, які все ж наявні, часто мають критичий характер, або ж узагалі заперечують існування українського постмодернізму як напрямку.

Фігура Юрія Іздрика є знаковою в межах українського постмодернізму. Творчість письменника є цікавою, імплікаційно багатою, різноманітною й насиченою емотивним матеріалом, необхідним для дослідницької роботи. Також, порівняно з іншими відомими представниками сучасної української літератури, такими, як Ю. Андрухович, С. Жадан, О. Забужко та ін., творчий доробок автора є малодослідженим, що дає більше можливостей для аналізу.

Літературознавцям без лінгвістичного підходу кодифікувати творчість Іздрика досить непросто, тому що увага в його творах, як поетичних, так і прозових, зосереджується передусім на емоційній складовій. Автор надає перевагу змістові перед формою, часто не звертаючи уваги на загальноприйняті жанрові норми, що робить його мову більш природною, не обмеженою стильовими рамками. Так, І. Бондар-Терещенко називає Іздрика генієм, що «вміє продукувати тексти, що позбавлені іманентних інтонацій, патоса і стилістики» [2], вказуючи на його індивідуальність у плані авторського самовираження. Відтак, у нашій розвідці спробуємо поєднати літературознавчі й лінгвістичні підходи до визначення природи ідіостилю митця, що є продуктивним підходом, про що яскраво свідчить, скажімо, дослідження Ю. Бондаренка [1].

Прозові твори автора дуже різнотипні. Подієвість сюжет як такий присутні не завжди: часто Іздрикова проза є філософською з яскраво вираженим космоцентризмом і характерними йому архетипами, зокрема релігійними («Чи не заговорив би тоді Лука, приміром, голосом відьмака Матвія: “Хлопці, Ісус просив вибачити і переказати, що нічого не вдалося”»? [3]). У таких творах письменник часто використовує прийом діалогу з читачем («Може, ти так і не допер, про що йшлося. Мене це не обходить»[3]). Якщо твір сюжетний, то в сюжеті простежується когерентність, він передається уривчасто, епізодично, з порушенням хронотопу. У прозі автора часто зустрічається постмодерна іронія, яка інколи доходить до жорсткого сарказму («...пропозиція прийняти ванну втрюх здалася мені такою спокусливою, що я перелякався й кинувся навітки» [3]). Лексика різноманітна: від «високої» й піднесеної до грубої й вульгарної, навіть нецензурної. Поширеним є вживання сленгових елементів, русизмів та суржику: «...ого, ого, красівийкакой, маладой,— тараторила одна із сіамських близнючок» [3].

Поезії Іздрика перш за все характерна символічність. Вона виявляється у вигляді вже згаданих релігійних мотивів (які взагалі є лейтмотивами всього творчого доробку митця), фолькорних образів («кожен рух твій і слово – зі змієм лукавим двобій» [3]), образів-символів (неба, диму, каменя тощо) та авторських троп («а кривда завжди ходить одна / хоч імена міняє радо; біла війна/ чорна війна» [3] тощо). Інколи зустрічаються національні та гостросоціальні теми («я – жидобандерівець мамо / я ріжу москальських малят» [3]). Поширене також вживання художніх повторів, таких як анафори («ці гранітні грудневі груди / ці гарячі грудневі нерви» [3]) та епіфори («гоп-гей-гоп, гоп-гей-гоп» [3]).

Ще одна характерна ознака поезії Ю. Іздрика – антропоцентричність. Стрижневою складовою кожного вірша митця є людина – конкретна чи абстрактна, цілісно зображена або фрагментарна, іманентне «хтось» чи ліричне «я». Кожен поетичний твір розповідає про людину, її біль, радість, почуття, роздуми, розмови з собою чи з вищими силами тощо.

Не варто забувати про дидактизм: у віршах часто присутній автор, який виражає свою позицію й ніби настановлює читача за допомогою експресивно-спонукальних конструкцій («лови і живи поки маєш ще час» [3]). Поезії цілісні й художньо завершені, мають заголовки (як логічно обумовлені, наприклад: «Я з тобою», так і абстрактні, скажімо: «Waitingforgodot», «Yarsagumba» тощо), що не характерно для поезії українського постмодернізму.

Отже, виходячи з вищеназваного, можна виявити головні ознаки ідіостилію Ю. Іздрика, які є підвалинами для його авторської художньої вербалізації емоцій: антропоцентризм, символізм, дидактизм, вільна лексика й широке використання та авторська інтерпретація архетипних образів.

Поезія Юрія Іздрика є дуже емоційно насиченою, а відповідно й багатою на експресивну емотивну лексику. Найчастіше митець вдається до найвищого рівня вербалізації, використовуючи як високохудожню символічну дескрипцію емоцій («нити між нами тонкі й невидимі / прірва між нами глибока і темна; ніжність повільна лінива нахабна / лізе під шкіру кличе у трави» [3]), так і рефлексуючи й шукаючи причинно-наслідкові зв'язки між емоційними станами й тим, що їх спровокувало, чи тим, до чого вони можуть призвести («людина сама нічого не може... / людина ж бо в себе не надто вірить; і ми несміливими бути не сміли / бо є в нас кохання і трошечки віри» [3]), пропускаючи емоції через неповторну призму авторського світобачення. Завдяки глибокому символізму часто зустрічаються конотативи, експресивну роль яких у поетичній творчості автора важко переоцінити («ці неонові дні застигають у склі»; «розірвати обійми немов електричне коло»; «п'ік параної – біг у мішках на милицях»; «ми – аргонавти п'ітьми» [3]), проте класичних

афективів майже не бачимо: навіть слова зі сталим емотивним потенціалом автор використовує як конотацію, пристосовуючи їх до «власного» лексикону і «власної» емоції («тож змайструємо рай / для тривожних і ніжних естетів» – «рай») у значенні «зона комфорту для певної вузької соціальної категорії, яка твориться її ж представниками» – релігійний архетип, перероблений під авторські реалії).

Значну емотивну функцію виконують також фонетичні художні засоби, такі, як згадані вище повтори, а також алітерації («вже не жди / приїзди / крізь під'їзди проїзди проколи» [3] – нагромадження приголосних у даному випадку ніби стаючи на заваді читачеві так, як відстань стає на заваді ліричним героям), асонанси («хоч кажуть кохання триває три роки / і кажуть що пристрасть за ніч вигорає» [3] – голосні звуки створюють мелодизм, що допомагає розкрити глибину авторських почуттів і створити відчуття емпатії з автором), а також різноманітні рими, зокрема так звані вишукані, зі співзвучним початком слова («пам'ять дощами вимело / розум вітрами вимело / хто тебе мила вимолить? / хто тебе з неба виманив?») [3] – завдяки повторам однієї й тієї ж рими передається відчуття циклічності переходів з одного стану в інший, що є семантичним ядром префікса ви-).

Цікавим способом вербалізації в поезіях Іздрика є різноманітні ігри слів, через які передаються як дидактичні настрої власне-автора («не дай себе вжити / не дай собі вмерти» [3]), так і настрої ліричного суб'єкта («котиться гравій / котиться гравій / водиться від/чай» [3]).

Тракувати емоційний стан у поетичному доробку автора однозначно не можна: у віршах (дуже часто навіть в межах одного вірша) наявний емоційний дуалізм, причому емоції рідко називаються прямо і вловлюються за певними стильовими ознаками або за загальним настроєм поезії. Наприклад, у вірші «Молитва» наявні рядки «говори зі мною / хай навіть слова ці нічого не змінять» і «говори зі мною / і нехай твоє слово станеться тілом» [3], які мають діаметрально протилежні настрої.

Загалом, поезія Юрія Іздрика характеризується високим рівнем художньої вербалізації з використанням авторських художніх підходів, що пояснюється як винятковим емоційним інтелектом автора (що характерно для письменників), так і його багатою вокабулярною базою для словесного переносу емоційних станів у поетичну форму.

Проза митця уривчаста, з нечіткими сюжетними лініями, а отже основна увага у творах звертається саме на емоційну картину, яку автор творить засобами вербалізації. Як і в поезії, Іздрик часто вдається до конотативів, майстерно використовуючи імплікаційний потенціал слів («...день складається з безлічі рухів: рефлекторного дихання; рефлекторного ж кліпання повіками, коли зображення вимикається на мить, але тільки на мить, на жаль» [3]). Дуже яскравим засобом вербалізації емоцій є символізм; якщо в поезії превалювали індивідуально-авторські стилістичні фігури та релігійні образи, то в прозі переважають загальнолюдські архетипи, зокрема образ *дороги* (подорожі героя містом у новелі «Гвинтові сходи», дорога, якою йшов Езра у новелі «Димедрол», поїздка в Карпати у новелі «Приватний переслідувач» тощо), хоча міфологеми інколи зустрічаються, виконуючи яскраво виражену емотивну функцію («Старша Едда? Та вже ж не Бгахаватгіта. І чого мене так висаджує на мітології?» [3] – суцільний емотив, що вербалізує почуття розгубленості). Персонажі, як і ліричні суб'єкти, зазвичай не мають однозначних рис характеру і змальовуються швидше як збірні образи, які ховають за собою авторські ідеї, їхні емоційні реакції нечіткі та складні для однозначного трактування; замість ролі важливої рушійної сили сюжету вони стали другорядним компонентом творення загального емоційного малюнку твору, вживаючись в основному в символічному чи іронічному контексті («він так страшно налякався, ніби ззовні був не цей армагеддон, а якась пасторальна ідилія» [3]).

Також, на відміну від поезії, у своїй прозі автор приділяє більшу увагу лексиці як елементу вербалізації. Юрій Іздрик широко використовує різні види лексики, наділяючи свої образи певними емотивними категоріями. Так, як піднесена, так і згрубіла лексика – зазвичай вульгаризми та суржик – виступає в ролі конотаційного нашарування й несе зазвичай іронічний пафос та схоже емоційне наповнення («...це ти, паскуднику, поганий віршомазе? – запитав Езра»; «...але бігати – ну ето уж ізвініте» [3]). Зазвичай таким чином вербалізуються незначні емоційні стани чи реакції, основна ознака яких – натуральність; замість пристосовувати емоцію до художнього тексту, автор пристосовує художній текст до емоції. З цією ж метою використовуються англломовні вставки («by the way... – тільки й встигла сказати вона») й алюзії до поп-культури («...далі ти бачиш, як вона бере з таці помідор, пурпуровий, як сотня deer purple» [3]). Розлогі описи й монологи зазвичай також символічні і слугують певними системами вказаних вище засобів вербалізації емоцій. Отже, у прозі Юрія Іздрика, як і в поезії, емоції найчастіше вербалізуються через символічні, підсвідомо зрозумілі образи. Проте через відсутність потреби в ритмомелодиці емотиви в ній зазвичай втілюються в лексичній формі, утворюючи складні багаточарові конструкції, однозначне трактування яких неможливе. Художня майстерність автора дозволяє йому вербалізувати на найвищому рівні почуття як у поетичній, так і у прозовій формах.

Відтак, творчий профіль митця, специфіка його ідіостилю найбільш яскраво здатні виявитися у поєднанні власне літературознавчого та лінгвістичного підходів.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Ю. Словесні символи-архетипи в поетичній творчості Ю. Іздрика: лінгвостилістичний вимір. *Рідний край*. 2014. № 2.
2. Бондар-Терещенко І. Текст 1990-х: герої та персонажі. Тернопіль: Джура, 2003. 98 с.
3. Іздрик Ю. Повні тексти творів. *Бібліотека української літератури*: веб-сайт. URL:// <https://www.ukrlib.com.ua/books/author.php?id=489> (дата звернення: 20.02.2021).

С. О. МУХІНСЬКА

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ НА МОТИВАЦІЙНУ СФЕРУ УЧНЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

З метою ефективної реалізації навчального процесу з іноземної мови та найбільш результативного досягнення чотирьох головних цілей навчання ми застосовуємо різні засоби. Успішне використання будь-якого засобу навчання можливе тільки в тому випадку, коли вчитель розуміє, як правильно його застосувати, щоб зацікавити та змотивувати учнів на ефективну роботу. Зазвичай їх використовують з певними навчальними методами. Варто зазначити, що питання «Як навчати?» характеризує педагогічні методи, а «За допомогою чого навчати?» – засоби навчання. Під засобами навчання з іноземної мови розуміють «комплекс навчальних матеріалів і знарядь, які допомагають учителю організувати ефективне навчання іноземної мови, а учням – ефективно оволодіти нею» [1, с. 58]. Властивістю, яка підтверджує, що даний об'єкт – засіб навчання, є або наявність у ньому інформації, що дозволяє застосовувати його як джерело знань, або присутність таких ознак, які дають можливість використання його в навчальній діяльності учнів під час виконання практичних завдань. Засоби навчання допомагають учням при сприйнятті, запам'ятовуванні нового матеріалу, при його тренуванні та застосуванні. Вони полегшують, власне, і діяльність учителя, наприклад, при поясненні нового матеріалу, його закріпленні,

систематизації, повторенні й контролі, іншими словами, сприяють ефективній організації освітнього процесу.

Успіх або невдача учнів у вивченні іноземної мови залежить не лише від засобів навчання, а й від їх мотивації. Проблема мотивації навчання вважається однією з основних у педагогіці, адже ефективність засвоєння знань залежить від зацікавленості та залученості учнів до освітнього процесу. На думку американського ученого Р. Гарднера, мотивація – це один із найважливіших чинників, що мають вплив на процес опанування іноземної мови. Він вважає, що мовні навчальні стратегії, імовірно, не спрацюють, у випадку не вмотивованості індивіда вивчати мову [2]. Разом з терміном мотивації у педагогічній теорії розрізняють також поняття мотиву. Мотив – це спонукання діяти задля задоволення необхідних потреб людини. Він відображає причини навіщо чи заради чого потрібно навчатися. Розмежовують 2 типи мотивів: ті, що лише розуміються, і такі, що насправді діють. Тобто, дитина може розуміти, навіщо потрібна освіта, та це не завжди спонукатиме її навчатися. Тільки за певних умов перший тип може перетворитися у другий. Мотивація – система мотивів (спонук), що забезпечують активну діяльність людини і позначають її цілеспрямованість. Навчальна мотивація базується на потребі, що збуджує пізнавальний фактор в учня, його готовність отримувати нові знання. Потреба формує певну спонуку (мотив), що, у свою чергу, змушує людину діяти.

В. Апелът визначив такі мотиви навчання: пізнавальні (прагнення одержати нові знання, розширити світогляд); соціальні (бажання зайняти певне становище у взаємовідносинах з оточуючими, отримати їхню похвалу, відповідальність і почуття обов'язку); комунікативні (спілкування з дорослими, однолітками); мотиви саморегуляції (прагнення отримати додаткові знання, розробка програми самовдосконалення, спрямованість на інтелектуальне та моральне зростання) [3, с. 72]. Позитивна мотивація може визначатися вузькоособистісними мотивами, такими, як схвалення оточуючих, отримання певного соціального статусу, шлях до власного успіху; або ж мотивами, що лежать у самій освітній діяльності, наприклад, задоволення проявів допитливості, розумова активність, реалізація своїх здібностей, подолання труднощів у навчанні. Отже, мотивація навчання – це комплексна система спонукань (мотивів), що змушують людину саме діяти задля досягнення певних цілей.

Однією з основних проблем сучасних навчальних закладів є формування мотивації в учнів. Сьогодні існує велика кількість новітніх засобів навчання, що є дієвими чинниками у стимулюванні учнівської мотивації. Серед них я хотіла б виокремити функціонування інформаційних технологій на уроках іноземної мови.

Освітній простір передбачає не лише надання учням якісних знань, а й створення необхідних умов для підсилення пізнавальної активності учнів, мотивує бути сучасно підкованими, компетентними, обізнаними, адже це сприяє розвитку міжкультурної комунікації та відкриває перед учнями гарні перспективи працевлаштування у майбутньому. Задля досягнення цієї мети, застосовують такі методи, як проведення зустрічей з випускниками, які можуть своїм прикладом довести, що знання іноземної мови справді є важливими в сучасному світі і сприяють досягненню успіху у професійній сфері; створення оточення, наприклад, із залученням волонтерів з іншомовних країн, в якому учні мали б реальні можливості покращити свій рівень знань; залучення учнів до освітніх конференцій з представниками інших країн для того, щоб вони мали змогу дізнатися про культурні розбіжності й умови життя різних націй, порівняти їхню точку зору та ставлення до певних питань, створити діалог та обговорити проблеми, навчатися вести дискусії, бути обізнаними

стосовно останніх подій у світі, науці, економіці тощо. Для впровадження цих методів освітній процес необхідне використання інформаційних технологій. Дійсно, сучасний урок складно уявити без застосування комп'ютерів, ноутбуків чи мультимедійного проектора, так само, як і сучасного підлітка без мобільного телефону в руці. Тож, без сумніву, заняття із супроводом новітньої техніки зацікавить учня більше, ніж урок зі звичними традиційними формами викладання. Сучасні досягнення в галузі комп'ютерних технологій в освітньому процесі сприяють підвищенню пізнавальної активності й мотивації дітей до здобуття знань, оптимізації ефективності навчальної діяльності, розвитку творчих здібностей, полегшенню роботи вчителя. Так, застосування такого додаткового засобу навчання, як комп'ютер дає можливість утворити інформаційне середовище, що дозволяє умотивувати школярів до оволодіння іноземною мовою та підтримувати цікавість та активність учнів протягом цілого навчального періоду. Сьогодні завдяки всесвітній мережі як учні, так і вчителі можуть скористатися тим чи іншим необхідним освітнім ресурсом будь-коли і з будь-якого місця. Навчання можна вважати мобільним, адже з'явилася форма дистанційної освіти й також існує безліч онлайн платформ, які доступні для користувачів. У своїй діяльності широко застосовую такі освітні засоби як Вікіпедія, подкасти, різноманітні навчальні платформи, аудіо-та відеоматеріали, електронні підручники, у яких систематизовано розміщена значна кількість теоретичного й ілюстративного матеріалу, аудіокниги, що можна прослухати в будь-який зручний час на мобільному телефоні чи портативному mp3-плеєрі. Нині можна знайти безліч навчальних та інформаційних сайтів для вчителя. На спеціальних навчальних сайтах викладають різноманітні вправи й завдання на розвиток будь-яких навчальних умінь учнів. Завдяки інформаційним сайтам можна підібрати якісь цікаві відомості, творчі завдання, відшукати додатковий матеріал, із яким би учні залюбки працювали на уроці [4, с.173]. Зазвичай, навчальні сайти виконують функцію навчання чотирьох різновидів мовленнєвої діяльності, а саме письма, читання, говоріння, аудіювання, а також включають вправи для опанування граматики та лексики іноземної мови. При використанні інформаційних сайтів завдання вчителя полягає в тому, що він самостійно повинен вибирати відповідний для заняття матеріал. Серед найбільш інформативних та цікавих електронних засобів навчання наступні є простими та зручними у використанні: RealtimeBoard (сервіс дозволяє спільно виконувати проектні завдання), Memrise (сервіс для опанування лексичного матеріалу), LearningApps (платформа з інтерактивними модулями, що можна змінювати чи створювати за шаблонами [5, с. 128], Lingua Leo (ресурс містить аудіо і відео матеріали).

Одним з передових засобів інноваційного навчання вважається мультимедійний комплекс (МК), що включає мультимедійний проектор та інтерактивну дошку. На уроках я використовую мультимедійний проектор для викладу граматичного матеріалу, виконання тестів, презентації відеороликів, показів навчальних та художніх фільмів, для проведення нестандартних уроків та організації позакласних заходів у межах тижня іноземних мов у ліцеї. Такий засіб навчання як презентація дозволяє в довільному порядку чергувати слайди з текстом, анімаціями, малюнками, схемами, графіками, таблицями, відео-чи аудіо-фрагментами, що, як правило, супроводжується поясненнями вчителя чи доповіддю окремого учня. Презентація допомагає розвивати спостережливість та уяву учнів, учить їх підбирати та правильно систематизовувати інформацію, формує навчально-пізнавальну та творчу компетенції та дозволяє учням набути практичних навичок роботи з комп'ютером.

Під час вивчення іноземної мови значну увагу приділяю проектній діяльності. Виконання проектів спрямоване на самостійну діяльність учнів (вона може бути індивідуальною, парною чи груповою) із його подальшою демонстрацією в класі [6, с. 14]. Метод проектів актуальний тим, що активізує підготовлене чи непідготовлене усне мовлення учнів, показує необхідність уміти спілкуватися та виражати власні думки іноземною мовою у ситуаціях повсякденного життя, розвиває пам'ять і творчі здібності, навчає як самостійності, так і роботі в команді, взаємодопомозі. Отже, сьогодні існує великий спектр електронних засобів навчання. Завдяки сучасним технологіям у освітньому процесі стало можливим користуватися різними інтернет-ресурсами, створювати презентації та проекти, демонструвати учням фільми чи організувати вебінари на міжнародному рівні. Усе це мотивує учнів швидше опановувати іноземну мову, допомагає поєднувати теорію із практикою, формує пізнавальну та інформаційну компетенції, формує навички роботи з комп'ютерними технологіями, стимулює прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, створює установку на результативне навчання, а також дозволяє полегшувати роботу вчителя, більш доступно пояснювати матеріал, заощаджувати час, урізноманітнювати заняття, внаслідок чого викликати в учнів інтерес до свого предмету та залучати їх до активних форм роботи.

Список використаних джерел:

1. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О.І. Пометун. –К., 2004. –192 с.
2. Gardner R. C. Motivation and second language acquisition: The socioeducational model. / R. C. Gardner // New York: Peter Lang.–2010.–[Electronicresource] –Access mode: [https://doi.org/10.14746/ssllt.2012.2.2.5-\(03.04.2019\)](https://doi.org/10.14746/ssllt.2012.2.2.5-(03.04.2019)).
3. Apelt W. Motivation und Fremdsprachenunterricht./ W. Apelt // Leipzig:VerlagEnzyklopadie. –2004. –165 s.
4. Костенко І.Г. Використання Інтернет-ресурсів на уроках англійської мови / І.Г. Костенко // На допомогу педагогу: Таврійський вісник освіти. –2013. – № 1 (41). –С. 170–176.
5. Дементієвська Н. П., Морзе Н. В. Комп'ютерні технології для розвитку учнів та вчителів // Інформаційні технології і засоби навчання: Зб. наук. праць / За ред. В.Ю. Бикова, Ю.О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. –К.: Атіка, 2005. –272 с.
6. Шаповалова В. Метод проектів у сучасній школі / В. Шаповалова // English. –2011. – Вип. 3. –С. 14–15.

ОРЛИНИЙ ЗЛЕТ ДУХУ

**Конкурс на краще читання творів Тараса Шевченка й творів,
присвячених Шевченкові**

*То була дивовижна зоря:
На убогу і світом забуту,
Щоб її до життя повернути,
Бог послав Кобзаря
(Євген Сверстюк).*

I ведучий

Тарас Шевченко. Чи не найвидатніший за народністю поет нашої планети, а для України він ще й Пророк, Месія. Його глибокомудрий «Кобзар» недаремно народ назвав другим Євангелієм. Шевченко – наш всесвіт. Тож щороку ми згадуємо цю титанічну постать, коли проводимо Шевченківські дні.

II ведучий

Сьогодні маємо свято. Проводимо конкурс на краще читання творів Тараса Шевченка й творів, присвячених Шевченкові, серед учнів шостих класів.

(Оголошуємо учасників і склад журі)

I ведучий

Хоча Тарас Григорович жив близько двохсот років тому, нас і сьогодні хвилює його

життя: як жив, із ким дружив, кого любив, а кого ненавидів. У невеличкій поезії «І золотої й дорогої» описано безрадісне дитинство маленьких сиріт у кріпосницькому суспільстві, гірку долю самого автора. Послухайте цей твір у виконанні _____.

II ведучий

Мальовнича природа Кирилівки, невеличкі річки й зелені долини, ліси й діброви, байраки й левади – усе це мало величезний вплив на формування майбутнього митця: милувало око, збуджувало почуття й думки. Щодня милуючись рідними пейзажами, багатством їх барв, звуків, спостережливий малюк вбирав у свою душу всю красу, полюбив усім серцем рідну природу, яку пізніше змальовував у своїх шедевральних творах. Послухайте уривок із поеми «Сон» у виконанні _____. (Від слів «Летим. Дивлюся, аж світає» до слів «Душе моя, Чого ти сумуєш?»).

I ведучий

Рідна українська природа була першим учителем естетики Тараса, формувала найперші кроки мистецького смаку. Звучить уривок із поеми «Княжна» у виконанні _____. (Від слів «Зоре моя вечірняя» до слів «А ти завтра тихесенько Богові розкажеш»).

II ведучий

Трагічним було життя митця. Десять довгих років поет провів у засланні. Перші три роки перебував в Орській фортеці, Оренбурзі й на Аралі. Тут були люди, які його підтримували й намагалися полегшити умови заслання. Що хвилювало митця на чужині? На великій відстані від рідної землі Тарас Шевченко по-особливому сумує за своїм краєм. Провідний мотив поезії «Думи мої, думи мої» – творчість як єдина втіха на засланні. Послухайте цей вірш у виконанні _____.

I ведучий

«Історія мого життя є частиною історії моєї Батьківщини» – говорив Кобзар. Не кожен має право це сказати. Має право лише той, хто своє життя ставить у залежність від народного, хто особисте спроможний підпорядкувати громадському. Звучить вірш «Мені однаково» у виконанні _____.

II ведучий

«Він був сином мужика і став володарем у царстві духа, – писав про Тараса Шевченка Великий Каменяр Іван Франко, – він був кріпаком, і став велетнем у царстві людської культури. Доля переслідувала його в житті, скільки лиш могла, та вона не зуміла перетворити золото його душі в іржу». Послухайте поезію «Доля» у виконанні _____.

I ведучий

Перлиною давньої української літератури й пам'яткою світової культури, створеною у XII столітті, є героїчна поема «Слово про похід Ігорів». Цей твір пронизаний ідеєю єднання руських князів у боротьбі проти ворогів. Упродовж двох століть було здійснено більше ста перекладів багатьма мовами світу. Не пройшов цей поетичний шедевр і повз увагу Тараса Шевченка. Він написав переспів однієї з частин поеми, яка називається «Плач Ярославни». Уривок прочитає _____.

II ведучий

У кожному навчальному закладі є учні, які пишуть вірші або оповідання. Випускниця нашої гімназії Помігуєва Тетяна теж присвятила одну зі своїх поезій Кобзареві. Її вірш «Сила слова творця України» уміщено в збірці поезій «Стежка до Шевченка», у яку увійшли твори переможців Регіонального конкурсу учнівської творчості «Славні нащадки Тараса». Послухайте цю поезію у виконанні _____.

Бог обрав мою рідну країну
Для відомих митців і творців.
Освятив всі кутки і долини
Чистим сяйвом давніх часів.
Сила слова творця України
Зруйнувала кайдани часів.
Перемога добра над насиллям
Запалила вогонь всіх світів.
Сяйво розуму, чари натхнення
Нам залишив від Бога митець.
Кожне слово – душі одкровення –
Стука завжди до наших сердець.
За народ, за свою Україну

Він боровся митецьким пером.
Бачив вільну, щасливу родину,
Чисте поле і жінку з серпом.
Він пройшов крізь страждання й тортури,
За народ все життя він віддав.
Голос генія, повен зажури,
На весь світ, на весь світ пролунав.

I ведучий

«Доля не шкодувала йому страждань, але й не пожаліла втіх, що били із здорового джерела життя. Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті – невмирушу силу й усерозквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори. Отакий був і є для нас, українців, Тарас Шевченко», – зазначав Іван Франко.

(Слово надаємо журі, яке оголошує переможців конкурсу)

II ведучий

На цій позитивній ноті завершимо свято. Дякуємо за увагу.

Список літератури

1. Авраменко О. Українська література: підручник для 8 класу загальноосвітніх навч. закладів/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2016. – 256 с.
2. Слоньовська О.В. Конспекти з української літератури: Нове прочитання творів 9 кл. – К.: Рідна мова, 2000. – 591 с.
3. Степанишин Б.І. Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка в школі: методичний посібник для вчителів/ Б.І. Степанишин.– К.: «Проза», 1998. – 384 с.
4. Цимбалюк В.І. Українська література: підручник для 8 класу загальноосвітніх навч. закладів/ В.І. Цимбалюк. – К.: Освіта, 2008. – 336с.
5. [Електронний ресурс]// Режим доступу: <https://shop.urok-ua.com/portret-t-h-shevchenka-malyj-artykul-2-16027/>

Список використаних джерел

1. Стежка до Шевченка: Поезії. Збірка ІХ/ Упор. – А.М.Кайдаш, О.Є. Гадзінський. – Ніжин: ФОП Лук'яненко В.В., ТПК «Орхідея», 2014. – 139 с.
2. Шевченко Т.Г. Кобзар/ Вступ. Ст. О.Гончара. Приміт. Л. Кодацької. – К.: Дніпро, 1987. – 639 с.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЧЕРЕЗ РОЛЬОВІ ІГРИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Завдання сучасної школи полягає у формуванні творчої, ініціативної та соціально активної особистості, яка спроможна забезпечити прогрес суспільства та готова працювати в нових економічних, комунікативних, геополітичних умовах. Розвиток особистості активно відбувається в середньому та старшому підлітковому віці, особливо важливим в цей період є процес соціалізації підлітка. Формування соціальної компетентності, відповідно до рекомендацій Ради Європи, є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти, що забезпечує соціалізацію учня та спрямоване на здобуття ним соціального досвіду. Соціалізації особистості старшокласників на уроках англійської мови сприяє проведення рольової гри.

Рольова гра – це підхід до вивчення іноземної мови, який забезпечує дійове, зорієнтоване на особистість навчання іншомовного спілкування. Основне завдання рольової гри – це мотивація учнів до мовленнєвої діяльності, з використанням їхньої фантазії і уяви, реалізація прагнення кожної дитини до самовираження, підтримання інтересу учнів до предмета. Необхідно створити атмосферу спокійної врівноваженості, взаємного довіри, розкутості на уроці, чому саме і сприяють ігри, оскільки вони дозволяють учневі зламати мовний бар'єр, створити умови, коли учень відчуває себе рівноправним партнером, коли йому дозволено займатися тим, що його цікавить. За допомогою гри, коли учні розкривають себе найбільше, у них з'являється віра в те, що кожен здатен досягти успіху. Створена таким чином атмосфера релаксації і довіри знімає перешкоди, забезпечує безпосередній контакт з неусвідомленою психічною діяльністю. Це, у свою чергу, дає можливість ширше використовувати можливості мозку.

Рольова гра – це умовно комунікативне завдання для активізації вивченого матеріалу, для виконання якого учні отримують відповідні соціальні ролі й мусять вести себе відповідно до своєї ролі та визначеної ситуації. Рольова гра стимулює процес мислення і спонукає до творчості, допомагає учням розвивати та застосовувати на практиці мовленнєві вміння, формує мотивацію до навчання. Цей вид діяльності сприяє розширенню предметного змісту спілкування, надаючи учням можливість виходити за рамки свого контексту діяльності за рахунок виконання різноманітних соціальних і міжособистісних ролей.

Рольова гра дозволяє «спробувати» свій майбутній особистий досвід шляхом програвання ролей людей різних професій, інтересів, схильностей. Ситуації спілкування, що моделюються в рольовій грі, дозволяють наблизити мовленнєву діяльність на уроці до реальної комунікації, дають можливість використовувати мову як засіб спілкування, актуалізуючи як вербальні засоби, так і невербальні (спільна діяльність).

Визначаються такі правила рольової гри:

- Учневі пропонується поставити себе в ситуацію, яка може виникнути за межами школи, в реальному житті. Це може бути все, що завгодно: від зустрічі знайомого на вулиці до більш складної ситуації, наприклад, участь у міжнародній конференції.
- Учневі необхідно адаптуватися до певної ролі в подібній ситуації. В одному випадку він може грати сам себе, в іншому йому доведеться взяти на себе уявну роль.
- Учасникам рольової гри необхідно поводитись таким чином, ніби все відбувається в реальному житті, їх поведінка має відповідати ролі, яку вони виконують.
- Учасники гри повинні сконцентрувати свою увагу на комунікативному використанні одиниць мови, а не на звичайній практиці їх відпрацювання та закріплення в мовленні.

Структура рольової гри складається з трьох основних компонентів: ролі, вихідної початкової ситуації та рольової дії.

Перший компонент – роль. Ролі, які учні виконують на уроці, можуть бути соціальними або міжособистісними. Перші обумовлені місцем індивіда в системі об'єктивних соціальних відносин (професійні, соціально-демографічні). Другі визначаються місцем індивіда в системі міжособистісних стосунків (лідер, друг, суперник). Другий компонент рольової гри – вихідна ситуація, що є способом її організації. У навчанні іноземної мови використовуються мовленнєві ситуації, тобто такі, які викликають мовленнєву реакцію учнів. Варто розрізнити також природні мовленнєві ситуації, що виникають самі, й навчально-мовленнєві ситуації, які створюються штучно. Третій компонент рольової гри – рольові дії, які виконують учні, граючи певну роль. Вони включають вербальні та невербальні дії, передбачають використання бутафорії.

У рольовій грі виділяють три етапи: підготовчий, власне гра та заключний. Підготовчий етап у класі включає: вступну бесіду вчителя, який знайомить з навчально-мовленнєвою ситуацією, питаннями для обговорення чи проблемою; знайомство з лінгвістичним наповненням гри; попереднє тренування вживання лексичних одиниць і граматичних структур. Підготовка вдома передбачає читання текстів, довідників, додаткового матеріалу з висунутої проблеми; збір інформації для кожної конкретної ситуації.

Після проведення рольової гри необхідним елементом є заключний етап вдома, виконання певного завдання (написання есе з теми, статті в газету, листа другу). На заключному етапі в класі проводяться: обговорення рольової гри (оцінка вчителем комунікативної діяльності кожного учасника), дискусія за даною або близькою до неї проблемою.

Залежно від мети уроку і рівня підготовленості учнів рольові ігри можуть проводитися у парах, у підгрупах по три – п'ять осіб або в цілій групі.

Контроль з боку вчителя під час рольової гри має свої особливості. Вчитель або зовсім не бере участі в грі, або виконує в ній другорядну роль. В обох випадках він спостерігає за учасниками, записує помилки, але не перериває гри, щоб їх виправляти. Після рольової гри вчитель спочатку аналізує її хід, обов'язково відзначає вдалі моменти, а потім зупиняється на більш типових помилках учасників гри. У подальшому вчитель організовує роботу з виправлення помилок.

Особливість рольової гри визначається такими аспектами:

1. Рольова гра – це навчання в дії, що підвищує якість навчання.
2. Рольова гра потребує повної віддачі від її учасників, використовуються знання та вміння учнів, що були одержані в класі і за його межами, тобто використовується загальний запас знань і вмінь.
3. Рольова гра є переважно мотивуючою, оскільки вміщує елементи гри та відзначається непередбачуваністю розв'язки. Учні мають можливість використовувати ситуації, що розігруються в рольовій грі, в реальному житті, чого не може дати механічне тренування при використанні лексичних одиниць та граматичних структур.
4. Рольова гра містить в собі елемент непередбачуваності, з яким дуже часто стикаються учні в процесі спілкування. Під час рольової гри, як і в реальному житті, учасники повинні ретельно слухати одне одного, тому що вони не знають наперед, що скажуть їх партнери, а також швидко думати й адекватно реагувати на репліки своїх товаришів.
5. Під час рольової гри відчувається емоційний підйом, що позитивно впливає на якість навчання.

6. Рольова гра має переваги перед дискусією та іншими подібними прийомами. В рольовій грі легше відтворити ситуацію, коли її учасники не зможуть «відмовчатись» і учням, невпевненим в собі легше висловлюватися під «маскою» дійової особи гри.

На уроках англійської мови можливе використання таких рольових ігор:

Тема «Харчування» – вибір та замовлення страви у кафе.

Тема «Шкільне життя» – бесіда-круглий стіл старшокласників із психологом про проблеми в школі.

Тема «Квартира» – зустріч рекламних агентів з продажу квартир з клієнтами.

Тема «Професія» – проведення ток-шоу «Найпрестижніша професія».

Тема «Природа» – представлення дикторами телебачення прогнозу погоди.

Отже, проведення рольових ігор на уроках англійської мови знайомить учнів із соціальними нормами, правилами поведінки та стереотипами у суспільстві. Старшокласники виконують соціальні ролі, моделюють життєві ситуації, таким чином взаємодіють із соціальним середовищем.

Список використаних джерел:

1. Бобильова О.А. Комунікативний метод як метод активізації творчих можливостей особистості // Англійська мова. № 26(108) вересень 2005. – С. 2-4.

2. Богомолів С.М., Богомолів М.М., Гуріна Т.М. Мультимедійний програмний педагогічний засіб – навчальне середовище «10000 Words» для вивчення англійської мови // Англійська мова і література. № 22-23(104-105) серпень 2005. – С. 31-34.

3. Перкас С.В. Рольові ігри на уроці англійської мови // Іноземні мови в школі. – 1999. – № 4. – С. 23-26

4. Шевченко Е.Б. Використання інтерактивних технологій для розвитку пізнавального інтересу на уроках англійської мови // Англійська мова і література. № 24 (106) серпень 2005. – С. 4-6.

М. П. САВЧЕНКО

ОСВІТА В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В 30-ТІ РОКИ.

ШКОЛА ТА ІСПАНСЬКІ ДІТИ В СВЯТОШИНІ

(методична розробка уроку з історії України з теми

«Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні» розділу 4

«Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні», 10 клас)

Мета та завдання. Охарактеризувати процес розвитку освіти в радянській Україні в умовах утвердження комуністичного тоталітарного режиму, ідеологізації національно-культурного життя, освіти в УСРР/УРСР.

Виокремити тенденції на припинення українізації та посилення русифікаторської політики.

Зупинитися на етапах розвитку освіти в м. Києві, на історії будівництва шкіл у місті Києві та в Святошині в 30-ті роки ХХ ст.

Визначити витоки історії Київської гімназії східних мов № 1 (1936-1941 роки).

Назвати причини появи іспанських дітей-сиріт та їх навчання в освітніх установах Святошина.

Закріпити уміння роботи з першоджерелами, брати інтерв'ю у носіїв краєзнавчої інформації, узагальнювати та систематизовувати події, користуючись знаннями всесвітньої історії, з киевознавства, місцевої історії.

Розвиток критичного мислення здобувачів освіти.

Виховання шанобливого ставлення до історико-культурної спадщини минулих поколінь, до історії витоків Київської гімназії східних мов №1, гуманістичних цінностей, непримиренного ставлення до тоталітаризму. Розвиток загальнолюдських, морально-громадянських цінностей особистості та ключових компетентностей учнів.

Очікувані результати. Учні знають хронологічні межі перебування УСРР/УРСР у складі СРСР, напрямів радянської модернізації України, розуміють поняття тоталітарного (комуністичного) режиму, критично оцінюють сталінізм та його пропагандистські ідеали. Здобувачі освіти встановлюють послідовність подій історії радянської України в 30-ті роки ХХ ст., визначають особливості розвитку освіти в Україні, в місті Києві; характеризують основні витoki Київської гімназії східних мов № 1 (1936-1941 роки) та причини, що змусили іспанських дітей-сиріт, жертв громадянської війни в Іспанії (1936-1939 роки) знайти прихисток в радянській Україні, в Святошині в 1937-1941 роках.

Основні поняття: тоталітарний режим; сталінізм (комунізм); права людини в умовах тоталітарного режиму; українізація та її згортання; русифікація та ідеологізація суспільства та освіти в радянській Україні; витoki Київської гімназії східних мов № 1; Святошин в 30-ті роки ХХ ст.

Опорні поняття: загальнолюдські цінності; морально-громадянські цінності особистості; гуманістична комунікативна поведінка; Святошин у 20-30-ті роки ХХ ст.

Ключові компетентності: уміння вчитися впродовж життя (розуміння соціальної ролі освіти в минулому і тепер); соціальна та громадянська компетентності (використання знань з історії; співпереживання за долю осіб, що потребують допомоги й підтримки; поширення досвіду інших народів; толерантне сприйняття і ставлення до життєвої позиції іншого; громадянська активність).

Міжпредметні зв'язки. Всесвітня історія. 10 клас. Громадянська війна в Іспанії (1936-1939 рр.). **Громадянська освіта.** 10 клас. Ідентифікація особистості. Цінності. Що таке демократія. Функції правової держави у громадянському суспільстві. Людина в соціокультурному просторі.

Тип уроку: урок вивчення і первинного закріплення нових знань.

Форма проведення: семінарське заняття (1 год.).

Місце проведення: кабінет історії.

Обладнання уроку.

1. Тематична книжкова виставка «Освіта в Україні в 30-ті роки ХХ ст. Святошин у столичній освіті».
2. Картографи «Приміська смуга Києва», «Святошин у 30-ті - поч. 40-х років».
3. Хронологічна таблиця «Основні віхи розвитку освіти в Україні. 30-ті роки ХХ ст.».
4. Відеопрезентація краєзнавчих об'єктів Святошина «Школи, побудовані в Святошині в 30-ті роки ХХ століття».
5. Карта «Громадянська війна в Іспанії. 1936-1939рр.»

Вивчення й первинне закріплення нових знань.

План.

1. Освіта в радянській Україні в 30-ті роки ХХ століття. Нові орієнтири освіти.
2. Освіта Києва (30-ті роки - 1941р.).
3. Витoki Київської гімназії східних мов №1(1936р.).

4. Іспанські діти в освіті Святошина (1937-1941рр.).

Урок присвячується 85-річчю Київської гімназії східних мов №1, історії освіти Святошинського району м. Києва.

На початку уроку вчитель визначає основні орієнтири, підходи до вивчення загальної теми «Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні» розділу 4 «Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні».

Розглядається питання 1 «Освіта в радянській Україні в 30-ті роки ХХ століття. Нові орієнтири освіти». Учні роблять повідомлення та концентрують увагу на ключових подіях в освіті радянської України в 30-х роках ХХ ст.

Зазначається, що 25 липня 1930 р. була видана союзна постанова «Про загальне обов'язкове навчання», за якою запроваджувалася обов'язкова початкова освіта в сільській місцевості та загальне семирічне навчання в містах.

У 1935 р. окремою партійною постановою визначалися початок і кінець навчального року, тривалість уроку, запроваджувалися правила поведінки, єдина шкільна форма і єдині шкільні норми. Також, запроваджувалась п'ятибальна система оцінювання знань учнів [18, с. 541].

Система освіти в Україні в 1933-1934 рр. зазнає уніфікації через політичні кроки союзного керівництва. В травні 1934 р. виходить союзна постанова «Про структуру початкової та середньої школи в СРСР», за якою запроваджувалася єдина структура загальноосвітньої школи. А саме:

- від 3 до 7 років – дитячі садки з політичним вихованням та звеличенням всього російського;
- від 7 до 18 років – шкільний вік.

Освіта в школі поділяється на 3 ступені: 1-4 класи – початкова школа; 5-7 класи – неповна середня школа; 8-10 класи – повна середня школа. Після 7 класу можна було вступати до професійних шкіл: технікумів, медичних тощо училищ з 3-4 річним терміном навчання.

Після здобуття повної середньої освіти був можливий вступ до закладів вищої освіти. Значна частина випускників середніх шкіл вступала до військових закладів освіти в період посилення мілітаризації СРСР. Випускникам професійної школи був закритий шлях до вищої школи, бо вони змушені були відпрацювати певну кількість років на підприємстві.

За радянськими законами, почавши працю на підприємстві, жоден робітник не мав права її залишати [5, с. 940].

Робітфаки були ліквідовані. Заклади середньої освіти, мистецькі й педагогічні інститути номінально підпорядковувалися Наркомату освіти УСРР/УРСР, який фактично виконував директиви з Москви.

У Москві був створений Комітет в справах вищої школи при РНК СРСР (1936 рік). Технічні заклади вищої освіти підпорядковувалися міністерствам відповідних галузей промисловості, а також Москві. Така централізація керівництва активно сприяла русифікації освіти, особливо вищої [5, с.940]. В організації вищої освіти в ІНО, ЦПО тощо були відновлені в Україні університети (1934 р.) в Харкові, Києві, Одесі, Дніпропетровську (нині Дніпро).

В 1939 році в Україні було 392 дитячі притулки (в 1924 році – 1050) [5, с. 941].

В травні 1935 р. РНК УСРР ухвалила постанову про фізичне виховання в початковій і середніх школах.

В лютому 1936 р. РНК УСРР затвердила статут республіканської Академії наук, перетворивши ВУАН на Академію наук УСРР. В республіці була нестача кваліфікованих кадрів з вищою освітою [8, с. 465].

В системі АН УСРР були створені Інститут економіки, Інститут українського фольклору (з 1944 р. – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії) [3, с. 410].

Розглядаючи питання 2 «Освіта Києва (30-ті роки - 1941р.)», учні визначають основні риси столичної освіти в умовах становлення тоталітарного режиму в СРСР, в радянській Україні, вказують на посилення ідеологізації суспільного життя, контролю за засобами масової інформації, на формування культу особи Й. Сталіна, згорання політики українізації та посилення русифікації, масового терору, розгромі цілих напрямків української науки. Наслідком такої політики в українських закладах освіти стало не тільки обов'язковенавчання російської мови, але й було змінено українську абетку, граматику і словник у напрямку наближення їх до російських. Загальмувалося відкриття кількості україномовних закладів освіти, зокрема шкіл. Замість впроваджених М. Скрипником шкільних підручників вводилися загальносоюзні. Загальмовується рух на самоутвердження українців. Всупереч репресіям та русифікаторським заходам в галузі освіти, науки та культури, протягом 1930-х рр. Київ залишався центром української освіти. Учні перелічують заклади вищої освіти м. Києва та їх функціонування до нападу нацистської Німеччини на СРСР (1941 р.).

В Києві, як і в радянській Україні, у 1932-1933 рр. запроваджується обов'язковий семирічний термін навчання в школі.

Учні коментують навчальний план для 1-10 класів середньої школи [16, с. 250].

№	Назви предметів	Кількість годин (класи)									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Рідна мова і література	9	8	6-7	6	6-5	4	4	—	—	—
2	Друга мова і література	—	—	3	3-4	4	3	2-3	—	—	—
3	Математика	5	5	5	5-6	5	5	4	4	5	5
4	Природознавство	1	2	2	3-2	2	2	2	2	3-2	—
5	Геологія і мінералогія	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1-2
6	Географія	—	—	2	3	2	2	2	2-3	2	—
7	історія	—	—	—	—	2	2	2	5-4	4-5	—
8	Історія ВКП(б)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
9	Іноземна мова	—	—	—	2	3	3	2-3	3	3	4
10	Фізика	—	—	—	—	—	3	3	4-3	2-3	3-2
11	Астрономія	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
12	Хімія	—	—	—	—	—	—	2	2	2	3
13	Суспільствознавство	—	—	1	1	1	1	1	—	—	—
14	Праця, малювання і ліплення	3	3	3-2	3-2	—	—	—	—	—	—
15	Праця	—	—	—	—	2-3	3-2	3-2	2	3-2	3
16	Креслення	—	—	—	—	—	0-1	1	1	1	1
17	Малювання	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—
18	Співи і музика	1	1	1	1	1	1	1-0	—	—	—
19	Фізкультура	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20	Військова справа	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
	Разом	20	20	22	28	30	31	31	26	27	26

Держава намагалася охопити навчанням усіх дітей шкільного віку, хоча у 1932-1933 рр. кількість дітей віком 8-10 років, не охоплених навчанням, становила 2% [11, с. 233]. В 1935 році відбувся перший випуск 10 класу. У 1937 р. у Києві був заарештований та репресований нарком освіти В. Затонський. Для багатьох видатних педагогів були створені такі умови, які перешкождали плідній діяльності. Єдиною метою школи, її завданням стало навчання. Виховання перетворилося в щось безплотне, примарне, в моралізування [17, с. 146-147].

Для забезпечення шкіл учителями було збільшено мережу педінститутів і технікумів. Якщо в 1926 р. в Україні було 12 педагогічних інститутів, то в 1932 р. – 46 [11, с. 233].

Усередині 30-х років українська школа поступово втрачає своє національне обличчя, бо у 1932-1934 рр. запроваджується загальносоюзна система народної освіти з уніфікованими програмами і підручниками [11, с. 233]. У 1933 році набули чинності нові правила українського правопису.

У 1938 р. розгортається введення обов'язкового навчання російської мови в національній школі. Цей предмет вводиться з 2 класу в об'ємі 40 годин на тиждень.

У 1930 році відбувається реорганізація структури УНДПІ (Українського науково-дослідного інституту педагогіки), який у 1934 році переводиться з Харкова до Києва. Наукові колективи підготували низку нових підручників для загальноосвітньої школи та методичних посібників для вчителів [9, с. 22-23].

Учні розглядають питання 3 «Витоки Київської гімназії східних мов №1(1936р.)».

Увага наголошується на тому, що в 30-і роки продовжується політика масової ліквідації неграмотності в радянській Україні.

З введенням в 1932 році обов'язкової семирічної освіти, ні в республіці, ні в Києві не вистачало шкіл. Усі навчалися в дві, здебільшого – в три зміни [20, с. 13].

В 1934 році столиця УСРР була перенесена з м. Харкова до м. Києва.

В Києві в 1934 році було 115 шкіл, в яких навчаються 2166 учнів [20, с.14]. Здебільшого навчалися в 3 зміни. Були учні, які навчалися в «бродячих» класах, бо не мали постійної класної кімнати. Загострилася потреба в нових школах, які потрібно було будувати швидко, продумано та якісно.

15-го травня 1934 року виходить союзний документ – партійна та урядова постанова «Про початкову та середню школи», за якою встановлювалися типи загальноосвітньої школи [20, с. 15].

В 1935 році встановлюються нормативи будівництва шкільних приміщень. Крім самого приміщення планувалися різні підсобні споруди, спортивний майданчик. Школи для шумоізоляції будувалися в глибині відведених ділянок в зелених зонах.

В 1935 року будівництво шкіл стає типовим, набуває масового характеру.

Шкілпроект у Києві створював як міські, так і сільські проекти на 880 учнів, на 400, 200, 120 учнів [20, с.17].

Нові школи у ході будівництва отримували тимчасову нумерацію від 1 до 12 [20, с. 20].

У Наркоматі освіти УСРР уже на початку вересня 1935 року, в проектних організаціях м. Києва почалося планування будівництва шкіл на 1936 рік у кількості 12 нових типових проектів [20, с. 23].

1936 рік стає рекордним у будівництві шкіл як у Києві, та і в УСРР. В республіці будується 270 шкіл, у тому числі за проектом №102 (архітектор Кобрін) [20, с. 128].

Відомо, що в 1935 році всі школи будував Шкілпроект. А в 1936 році будівництвом займаються різні підприємства – Шкілпроект, другий будівельний проект, трест Укрцивіл-

будпроект, а також по одній школі будували третій трест Міськради, інженерно-будівельний загін НКВС, станкобудівний завод, трест Південно-Західної залізниці та інші. Нові школи змінювали тимчасову нумерацію 1935 року, отримуючи номери від 13 до 44 [20, с. 24].

Трестом шкільного будівництва в Києві зводилося 15 шкіл. Зокрема, будується школа під номером 32 на вулиці Пушкінській у Святошині (нині вулиця Львівська, 25)[20, с. 25].

У Києві склалися оптимістичні прогнози щодо здачі в експлуатацію нових шкіл [20, с. 28]. 16 березня 1936 року повідомлялося, що на будівельних майданчиках Шкілтресту, на трьох будовах (на вул. Львівській у Святошині, на Червоноармійській та на Татарській вулицях) роботи виконувалися за графіком [20, с. 29].

Всього в Києві з 1 серпня по 22 вересня 1936 р. було введено в дію 31 школа [20, с. 29].

Учні виокремлюють, що трьохповерховий проєкт №102 архітектора Корбіна мав 90-метровий фасад – найдовший з типових проєктів 1930-х років. В трьохметрових коридорах планувалися фонтанчики, для дітей молодшого та старшого шкільного віку – окремі вестибюлі. Всього будівля розраховувалася на 22 класи. Проєкт №102 застосовувався в Києві в 1936-1937 роках [20, с. 128-129].

За цим проєктом планувалося будівництво 6 шкіл у Києві. Побудували 7. За таким проєктом №102 будували також в Харкові, Одесі, Маріуполі, Донецьку, Запоріжжі, Чернігові, Дніпрі, Константиновці, Краматорську [20, с. 129].

До проєкту №102 відноситься головний корпус Київської гімназії східних мов №1, побудований силами Шкілтресту [20, с. 129]. Це ділянка №32 на вулиці Пушкінській – таку назву мала до 1955 року нинішня Львівська вулиця у Святошині [20, с. 129].

Будівельний кошторис закладу освіти був затверджений 2 лютого 1936 року [20, с.129-130]. Кошторисна вартість проєкту – 563460 рублів 63 копійки.

Начальником будівництва був призначений товариш Козлов, а прорабом – товариш Цибульський. Будівники дуже старалися. Майстер товариш Євтеєв з підлеглими досягнув темпу в кладці – 3900 цеглин в день.

Школа в Святошині на вул. Пушкінській (Львівській) була здана 29 серпня 1936 року. Вона мала 4 оштукатурені стіни, що було великою рідкістю в Києві [20, с. 130]. Ця будівля у незміненому вигляді перебувала до 1956-1958 років.

Учні використовують краєзнавчий матеріал та звертають також увагу на перебіг подій у Святошині в 30-і роки ХХ ст.:

1930 – створення колгоспу в сільраді МикільськаБорщагівка. Влаштування у Святошині першої на Україні «постійної санаторії для дітей віку до 4-х років».

1931 – заснування деревообробного комбінату КВО біля станції Біличі. Організація Святошинської машинно-тракторної станції. Висвітлення у московській газеті «Труд» передового досвіду робітників заводу «Червоний плугатар». Розподіл городніх та сінокісних земель, зокрема біля МикільськоїБорщагівки – для паровозовагоноремонтного заводу, в Біличах – для кінофабрики.

1932 – початок випуску на «Червоному плугатарі» траншейних багатоковшових екскаваторів. перейменування заводу на «Червоний екскаватор». Прокладання другої трамвайної колії у Святошин. Початок будівництва Кільцевої дороги. Населення робітничого селища біля станції Біличі складає 174 жит. (на 13-му лісозаводі – 144 працівники).

1933 – досягнення 94% колективізації по сільраді МикільськаБорщагівка. Голодна смерть 1000 жителів Біличів, Братської, Микільської та Михайлівської Борщагівок.

1934 – наміри розмістити в районі Святошина 12 промислових підприємств (Було засновано лише військову авторемонтну базу на 2-й Просіці.)

1935 – переведення Святошинської МТС до Боярки. Відкриття святошинського будинку середньої школи №72 (нині приміщення Центру технічної творчості та підприємництва учнівської молоді Святошинського району). Закінчення будівництва Київського укріпленого району. Проведення Великих Київських військових маневрів, зокрема на теренах уздовж р. Ірпінь. Виділення частини колишнього Скарбового лісу для розміщення урядових дач. Складання проекту Кільцевої дороги: Пуща Водиця – Берковець – Біличі – Святошин – Борщагівки – Красний Трактир – Пирогів.

1936 – опис побуту святошинських жителів на засіданні президії, міськради. Заснування військового арсеналу в Київському лісництві. Зняття верхів Братсько-Борщагівської церкви. Відкриття дитячого будинку № 1 (нинішнє приміщення сучасної Київської гімназії східних мов №1).

1937 – входження Святошина з навколишнім лісом до складу Жовтневого району м. Києва. Розміщення 105 дітей-сиріт іспанських республіканців у дитячому будинку № 13 у Святошині.

1938 – населення Святошина складає 8500 жителів.

1941 – запровадження автобусного маршруту Хрещатик-Святошин. Присвоєння селищу біля станції Біличі імені Михайла Коцюбинського.

У ході семінарського заняття учні зазначають у своїх повідомленнях про те, що Святошин, як міську околицю, з іншими районами Києва зв'язував трамвайний рух: прямий маршрут №6 до Бесарабки, №7 від Станкобуду до Шулявки, №5 від Шулявки до Хрещатика. У ті роки Святошин, сільради Приміської смуги (Біличі, Микільська Борщагівка) були вже телефонізовані.

Виокремлюється інформація про те, що на замовлення союзного Генштабу військові картографи видали топографічну мапу Київщини (1937 р.). На ній неподалік обласного центру показано хутір Берковець (без підпису), залізничні станції «Біличі» (без селища) та «Святошин», села Біличі, Романівку та Софійську Борщагівку.

1937 року Святошин став адміністративним центром значної сільської території.

28 березня 1937 р. президія обласного виконавчого комітету прийняла постанову «Про утворення Броварського та Святошинського районів на території Київської області». Святошин (село!) став районним центром. У 30-ті роки Святошин був центром приймання колгоспної продукції.

У другій половині 30-х років на 5-ій просіці на виконання наказу союзного міністра харчової промисловості почалося будівництво показового живорибного господарства для постачання Києву живої риби.

Більшість святошинських дач забудови кінця XIX-початку XX століття були націоналізовані та використовувалися для адміністративних потреб, медичних установ. Територія МТС у Святошині була передана під Станкобуд. Планувалося будівництво ряду заводів (авторемонтного, електричної арматури, касових апаратів, електровимірювальних приладів, канцелярських виробів, друкарню, духових інструментів, піаніно та роялів), три фабрики (кравецьку, бавовняну, трикотажну) [14, с. 163-164].

З перенесенням столиці до Києва почали розбудовувати систему ППО, для пунктів якої були відведені ділянки в районі Гостомельського шосе, села Діхтярі [14, с. 165].

У Святошині будується Київський завод № 43 (авіазавод) як військовий об'єкт [14, с. 165].

Прокладається мережа шляхів Приміської смуги Києва [14, с. 166].

«Реальний» культурний ландшафт Святошинана початку 30-х років XX ст. складав:вернакулярний (житлова забудова); адміністративно-офісний(адмінбудівлі);

сакральний (церкви, кладовища, хрести); символічний пам'ятники, меморіальні таблички, музеї тощо); техногенний (промислові забудови) [1, с. 310].

Звертається увага учнів на те, що культурний ландшафт розтлумачується як свідок пристосовування людини до навколишнього середовища [1, с. 96]. Поняття культурного ландшафту використовується науковцями для досліджень і вирішення завдань у різних науках: географії, історії, соціології. Вчені доглядають культурний ландшафт не лише як певний термін, але й спосіб дослідження [1, с. 95].

У всій безмежності тлумачень культурного ландшафту можна прийняти визначення ЮНЕСКО як «спільні витвори природи і людства, що виражають тривалий інтимний зв'язок між людьми і природним довкіллям» [1, с. 24].

Не можна ототожнювати слова «культура» та «культурний ландшафт». Словосполученню культурний ландшафт понад 100 років [1, с. 15].

Розглядаючи питання 4 «Іспанські діти в освіті Святошина (1937-1941рр.)», учні, використовуючи міжпредметні зв'язки з всесвітньою історією, розкривають подвійне ставлення СРСР до громадянської війни в Іспанії (1936-1939 рр.). З одного боку, Кремль, користуючись своїм впливом на ліві партії, прагнув експортувати радянську модель соціалізму (комунізму) в Іспанію. З СРСР республіканському уряду було передано 1000 літаків, 900 танків, 300 бронемашин, 1550 одиниць артилерії. З іншого боку, радянські люди, щиро підтримуючи республіканців в їхній боротьбі проти фашизму, в якості добровольців брали участь у бойових діях в Іспанії (понад 2 тис. добровольців, переважно льотчики й танкісти), надсилали продовольство й медикаменти. Тисячі іспанців та їхніх дітей знайшли в СРСР другу Батьківщину, рятуючись від фашистських переслідувань. Щоправда, частина емігрантів відчула на собі "виховну" дію сталінського ГУЛАГу [12, с. 166].

У 1937 році Міжнародна організація допомоги революціонерам (МОДР) розпочала евакуацію дітей бійців-республіканців у країни Європи та Латинської Америки – Велику Британію, Францію, Мексику, СРСР. Дітей-сиріт переправляли з іспанських портів Більбао, Сантандер, Барселони та інших. На початку червня 1937 року з Більбао у французький порт Бордо вирушив іспанський пароплав «Гавана». На його борту було кілька сотень змучених, знесилених поневіряннями й сльозами розлуки з батьківщиною іспанських дітей. В Бордо вони пересіли на французьке торгове судно, яке прямувало в СРСР. Іспанські діти вийшли з його трюмів на палубу лише через два тижні, коли, полишивши позаду Північне й Балтійське моря, побачили перед собою шпиль Ленінградського адміралтейства (м. Ленінград, нині Санкт-Петербург) [21, с. 2].

Дітей переправили на південь. Вони набиралися сил, відпочивали в Криму, в цілющому Сімеїзі, до пізньої осені, а все літо в Москві, Києві, Херсоні, Харкові та інших містах йшла термінова підготовка до розміщення іспанських дітей в дитячих будинках. У Святошині, на мальовничій київській околиці, під приміщення дитячого будинку №13 відвели колишній графський особняк-дачу (вулиця Південна, 65 (нині вулиця Верховинна)). За лічені тижні звели медичний корпус, їдальню та клуб в оточенні вікових сосен та дубів, цілющого повітря. У дитячому будинку була столярна, автослюсарна, кравецька та вишивальницька майстерні [14, с. 163].

Своїї школи при дитячому будинку не було. Юні іспанці навчалися в приміщенні сусідньої школи №140 та дитячого будинку №1 [14, с. 163]. Це головний корпус нинішньої Київської гімназії східних мов №1, збудований в 1936 році. Іспанці навчалися також в у київській школі №154 у Святошині. Над іспанськими дітьми взяла шефство Київська консерваторія, яка відбирала музикально обдарованих дітей для навчання в музичній школі

та організовувала систематичні консультації музичних гуртків дитячого будинку. Київські театри проводили благодійні вистави кошти від яких йшли для іспанських дітей-сиріт.

Минуть роки, по різному складуться долі іспанських дітей-сиріт. Але перше, до чого вони повертатимуться в спогадах при своїх нечастих зустрічах після Другої світової війни, так це дім на тихій Святошинській вулиці, назву якої вони не перекладатимуть іспанською – «Южная, 65».

Після Другої світової війни пощастило декому з вихованців дитячого будинку побувати в Києві. Іспанці, діставшись Святошина, перш за все шукали поглядом серед повоєнних змін ту давню, пам'ятну всім їм водонапірну башту – поблизу неї і стоїть будинок дитинства іспанських сиріт. А ще вони згадають своїх учителів і вихователів – директора дитячого будинку №13 О.С. Скульського, завуча К.К. Левтерову, невтомну і завжди оптимістичну Еухенію – Євгенію Львівну Осмолівську, вчительку історії, виховательку, яка володіла французькою мовою [21, с. 2].

105 іспанськими дітьми 13-14 років опікувалося в дитячому будинку на території п'ятигектарної садиби [14, с. 163] 89 співробітників персоналу – керівники дитячого будинку, педагогічні кадри, кухарі, шофери (дитячому будинку було виділено по два «легковики» й грузовики, автобус). Час був нелегкий. СРСР заощаджував кошти для зміцнення своєї обороноздатності, але жодного разу народний комісаріат освіти радянської України не відмовив у проханні опікунам іспанців.

«Попервах ми ніяк не могли обійтися без Леона – перекладача Льва Борисовича Олевського, який просто блискуче володів іспанською. Нині це відомий фахівець у галузі романської філології», - згадував пізніше іспанець Домінго Дельгадо [21, с. 2].

Іспанці товаришували з київськими ровесниками. Без їхньої допомоги вони б не змогли так швидко опанувати російську мову, звикнути до нових, часом несподіваних для них реалій радянського життя. Друзі-кияни цікавилися подіями в Іспанії, про які розповідали їм іспанці – про побачене й пережите [21, с. 3]. Із дедалі зростаючим занепокоєнням вслухалися вихованці дитячого будинку у повідомлення з батьківщини – вони ставали помітно лаконічнішими. Республіканські сили зазнали поразки в березні 1939 року. 28 березня 1939 року франкістські війська увійшли до столиці м. Мадрида. Влада диктатора Ф. Франко поширилася на всю територію країни [12, с. 167]. У 1939 році, рятуючись від терору франкістів, до Києва приїхали іспанські викладачі й вихователі – Чаньєс, Маноло, Пепіта, Пілі та інші [21, с. 3]. Вони розповіли про прихід до влади іспанських фашистів (1939-1976 роки).

22 червня 1941 року німецька авіація бомбардувала наряду з іншими містами столицю України. Бомби впали у Святошині на військові об'єкти. Нацистська Німеччина напала на СРСР. Іспанські педагоги-колеги киян навчали копати окопи та траншеї, обладнувати сховища в оточенні сосен. У районі Святошина проходила лінія київського укріпленого району (КиУРу). «Тільки от коли розпочинався черговий наліт, діти не поспішали до ям. Пронизливий цей свист і двигіння земної тверді, чорні стовпи пожеж і санітарні носилки, вкриті закривавленим простиралом, були їм звичними», – згадував Домінго Дельгадо [21, с. 2]. Лінія німецько-радянського фронту наближалася до Києва.

Обабіч Житомирського, Брест-Литовського шосе, у придорожніх перелісках, розміщувалися шпиталі для поранених військових. Вихованці дитячого будинку приберігали харчі, щоб поділитися ними з пораненими і розпитати при нагоді – як там, на заході?

7 липня 1941 р. дитячому будинку №13 у Святошині дали дозвіл на евакуацію в далекий тил у Заволжя, а потім – у Чувашію в Росії. Іспанські діти не повернулися більше до Києва. Після закінчення Другої світової війни їх місцем перебування стала Москва.

Вихователька, вчителька Є.Л. Осмолівська повернулася до Києва в 1944 році. В 1956 році, у період підготовки вступу Іспанії в ООН, була досягнута домовленість про повернення з СРСР на батьківщину групи вихованців київського дитячого будинку №13.

З того часу мало не щотижня надходили до Євгенії Львівни Осмолівської листи зі штемпелями іспанських міст – Мадріда, Більбао, Аліканте [21, с. 3]. Там проживали ті, в чийх серцях не згасла вдячність, любов до країни, до краю, до педагогів, що в нелегку годину обігріли їх материнським теплом, розвинули загальнолюдські цінності, сформувавши позицію антифашистів.

Учні відповідають на такі питання:

1. Чому події громадянської війни в Іспанії спричинили гостру міжнародну кризу?
2. Чому СРСР допомагав республіканській Іспанії?
3. Чи можна ототожнювати тоталітарні режими – фашистський генерала Ф. Франко в Іспанії та комуністичний Й. Сталіна в СРСР?
4. Які цінності проявляли педагоги, працівники установ освіти Святошина, піклуючись про іспанських дітей-сиріт?

Учні роблять висновки з теми семінарського заняття та вказують на те, що освіта в Радянській Україні в 30-і роки зазнала змін в умовах посилення тоталітарної влади, Голодомору 1932-1933 років, нової конституції УРСР, масових репресій, згорання українізації та українських шкіл, запровадження єдиної структури загальноосвітньої школи трьох типів, яка повинна була виховувати покоління, здатного остаточно встановити сталінську модель комунізму (соціалізму), а по суті – тоталітарного режиму. Було запроваджено в українських школах обов'язкове вивчення російської мови. Відновили роботу 4 університети. Столична освіта, освіта в закладах Святошина була зобов'язана виконувати директиви союзної московської та республіканської влад. Здійснювалася ідеологізація освіти. Всебічний розвиток особи в умовах радянської дійсності розглядався не як мета соціалістичного будівництва, а як засіб досягнення мети – побудови сталінської моделі соціалізму. Ідеологічно виправдовувався масовий терор, який привів до величезних демографічних втрат в Україні, підірвав її генофонд. З освітян формувалася «пролетарська інтелігенція».

Вчитель підводить підсумки уроку. Учні рецензують основні доповіді, повідомлення з питань семінарського заняття, здійснюють самооцінку зібраного краєзнавчого матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Антропологія простору: Збірник наукових праць у 4 т. [наук.ред. М. Гримич]. Київ: Дуліби, 2017. Т.1.: Культурний ландшафт Києва та околиць. 2017. 316 с.
2. Вакулишин С. Святошинський район столиці: посібник з місцевої історії. Київ: ПП Гамма-Принт, 2004. 96с.
3. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: хронологічний довідник. Київ: Наукова думка, 1995. 688с.
4. Губарев В.К. Довідник школяра і студента. Всесвітня історія. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БПО»», 2011. 496с.
5. Експедиція українознавства. Загальна частина. Репринтне перевидання 1949 р. в Україні. Київ: АТ «Книга», 1995. 1230 с.

6. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 року № 317-VIII.
7. Замерова Т.Ю. Всесвітня історія: Практичний довідник. Харків: ТОВ «Видавничий дім «Весна»», ФОП Співак ТК; 2013. 832с.
8. Замерова Т., Скирда І. Історія України: Практичний довідник. Харків: Вид. дім «Весна», 2016. 752с.
9. Інститут педагогіки АПН України. 80 (ред. колегія). Київ: Педагогічна думка, 2006. 458 с.
10. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках: Навч. посіб. для 10 класу / Ю.С. Комаров, В.О. Мисан, А.О. Осмоловський, С.В. Білоножко, О.Ю. Зайцев. Київ: Генеза, 2004. 256 с.
11. Історія української культури: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. За ред. О.Ю. Павлової. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 370 с.
12. Ладиченко Т.В. Всесвітня історія. 10 клас: Підручник. Київ: «Вид-во АСК», 2003. С.163-167.
13. Пам'ятки історії та культури України. Каталог-довідник. Зошит 2. Каталог-довідник пам'яток історії та культури / Горбик В.О. (кер. авт. кол.). Київ, 2010. 277 с.
14. Про землю і про людей Святошинських: колективне дослідження/ Автор ідеї та керівник проекту В. Мазепа. Київ, 2008. 484 с.
15. Тисяча років історії Ленінградського району м.Києва: Методичне видання. Київ: Український Центр духовної культури, 1998. 48 с.
16. Тригубенко В.В., Нестеренко Л.С. Освіта і педагогічна думка в Києві за тисячу років: Навч. посіб. Київ: ТОВ «Кадри», 2002. 369 с.
17. Українознавство: посібник / М. Тараненко, С. Болтівець, В. Дическул та ін. Київ: КМПУВ, 1996. 275 с.
18. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид. стереотип. Київ: Академвидав. 2009. 560 с. (серія «Альма-матер»).
19. Шевченко Ф.П. Рота ім. Тараса Шевченка в бою проти фашизму в Іспанії (1937-1938рр.). *Український історичний журнал*. 1961. №1. С. 101-108.
20. Широчин С. Архитектура межвоенного Киева. Школы. Ясли. Детсады. Нью-Йорк: Алмаз, 2019. – Київ: «Скай-Хорс», 2019. 432 с.
21. Шпак І.Компаньєрос із Святошино (Експедиція «Пам'ять»). *Молода гвардія*, 1987, 1 травня. С. 2-3.

2. ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Ю. Ю. ДЕРІД

РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО

Серед практичних методів навчання фізики важливе місце належить розв'язуванню задач. Уміння практично використовувати знання – це показник свідомості й міцності знань. Вміння розв'язувати задачі є одним з головних критеріїв оволодіння фізикою. І саме розв'язування задач викликає найбільші труднощі в учнів. Крім знання теорії, головним, що сприяє успіхові у розв'язуванні задач, є оволодіння спеціальними методами і прийомами при розв'язуванні певних груп задач.

Щоб розв'язати задачу з фізики, необхідно досконало володіти теорією, але цього не завжди достатньо. Вивчення теорії та постійне набуття практичних навичок у розв'язанні задач – це два чинники, які сприяють глибокому оволодінню фізикою.

Розв'язування задач на уроках фізики:

- сприяє кращому засвоєнню вивченого матеріалу, формуванню фізичних понять, глибокому розумінню змісту навчання;
- створює уміння застосовувати фізичні закони для пояснення явищ природи, вирішення практичних проблем, допомагає пов'язати теорію з практикою;
- дозволяє оцінити рівень знань та повторити пройдений матеріал;
- є одним із ефективних методів підготовки до ЗНО з фізики.

Для прикладу розглянемо основні етапи розв'язання задачі та питання, на які необхідно відповісти учню в ході розв'язання.

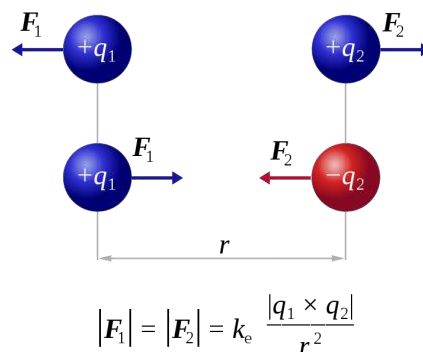
Задача № 30 основної сесії ЗНО з фізики 2016 р.

Дві однакові кульки підвішені в одній точці на нерозтяжних і невагомих нитках однакової довжини. Кулькам надали однаковий заряд, у результаті чого нитки з кульками розійшлися на кут α . Після цього кульки занурили в гас, густина якого дорівнює 800 кг/м^3 , кут між нитками не змінився. Діелектрична проникність гасу – 2. Визначте густину матеріалу, із якого виготовлені кульки.

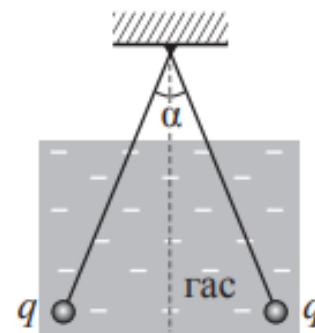
Перш ніж розпочати розв'язання задачі, необхідно проаналізувати умову і визначити, до якої теми відноситься ця задача. Якщо йдеться про заряджені кульки, то це розділ «Електростатика» і тема «Закон Кулона».

Пригадаємо закон Кулона. Електростатична сила взаємодії F_{12} двох точкових нерухомих зарядів q_1 та q_2 у вакуумі прямо пропорційна добутку абсолютних значень зарядів і обернено пропорційна квадрату відстані r_{12} між ними.

Також варто пригадати, що таке діелектрична проникність. Діелектрична проникність середовища ϵ — показує, у скільки разів взаємодія між зарядами в однорідному середовищі менша, ніж у вакуумі (ϵ для повітря приблизно дорівнює 1).

$$|F_1| = |F_2| = k_e \frac{|q_1 \times q_2|}{r^2}$$

Приходимо до висновку, що, якщо кульки занурюють у гас, сили кулонівського відштовхування будуть у два рази слабші, ніж у повітрі.

Розглянемо, які сили діють на кульки у повітрі. Звернемось до теми «Рух тіла під дією декількох сил». Варто намалювати малюнок і зобразити всі сили, що діють на кульку. На кульку діють сила тяжіння, сила Кулона і сила натягу нитки, оскільки система перебуває в рівновазі, векторна сума всіх сил дорівнює 0. (За першою умовою рівноваги тіл)

Спроектувавши сили на координатні осі, маємо:

$Ox: F_n \cdot \sin \alpha = F_k;$ $Oy: F_n \cdot \cos \alpha = m \cdot g.$ Поділивши перше рівняння на друге, отримаємо: $\operatorname{tg} \alpha = \frac{F_k}{m \cdot g}$ (1).

Наступне питання, на яке має відповісти учень, – чому при перенесенні кульок у гас, кут α не зміниться, адже кулонівська сила зменшиться у два рази? Які сили будуть діяти на кульки у гасі? *На тіло занурене у рідину або газ діє виштовхувальна сила (сила Архімеда).* $F_A = \rho g V$

Врахувавши силу Архімеда, що діє у гасі, маємо:

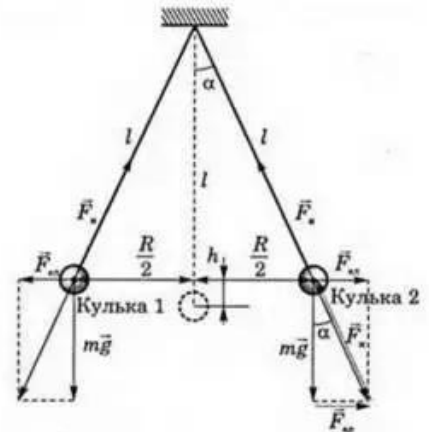
$$\operatorname{tg} \alpha = \frac{F_k}{2(m \cdot g - F_A)} \quad (2).$$

Прирівнявши отримані формули 1 і 2, отримуємо:

$$m \cdot g = 2F_A.$$

$$\rho_k = 2\rho_g, \text{ отже } \rho_k = 1600 \text{ кг/м}^3$$

Розв'язуючи з учнями задачу, варто ставити питання, які б спонукали їх до роздумів, активували мислинневий процес. При підготовці до уроку потрібно підбирати такі задачі, в ході розв'язання яких можна повторити матеріал різних тем.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.
2. Павленко А.І. Методика навчання учнів середньої школи розв'язуванню і складанню фізичних задач – К: Міжнародна фінансова агенція 1997.

Т.А. ЖУРБА

СПОСОБИ ДОВЕДЕННЯ ТЕОРЕМИ ПІФАГОРА

Теорема Піфагора є однією з найцікавіших та найпопулярніших теорем. Причинами такої популярності насамперед є простота, краса, значення та таємничість. Прямокутний трикутник та його особливі властивості вивчалися задовго до Піфагора, і тому існує дві полярні точки зору на питання назви цієї теореми. За однією версією, Піфагор знайшов повноцінний доказ теореми, за іншою – доведення взагалі не належить математику. Сьогодні складно підтвердити одну з двох версій. Відомо лише, що доведення Піфагора, якщо воно коли-небудь існувало, не збереглося. Хоча існує припущення, що славнозвісне доведення з «Начал» Евкліда може належати саме Піфагору, а Евклід його лише зафіксував. Незважаючи на це, теорема має велике значення. Той факт, що існує близько 367 різних доказів цієї теореми, доводить велику кількість її реальних реалізацій.

Сьогодні теорема Піфагора виявлена в різноманітних часткових задачах та кресленнях: і в єгипетському трикутнику в папірусі часів фараона Аменемхета I (близько 2000 р. до

н. е.), і у вавилонських клинописних табличках епохи царя Хаммурапі (у 1793–1750 роках до н. е.), і в давньоіндійському трактаті «Сульва сутра» (VII-V ст. до н. е.). У найдавнішому китайському трактаті «Чжоу-бісуань цзинь», час створення якого точно невідомий, стверджується, що в XII ст. до н. е. китайці знали властивості єгипетського трикутника, а до VI ст. до н. е. – і загальний вигляд теореми. Усупереч цьому, ім'я Піфагора щільно злилося з однойменною теоремою.

Наведемо різні способи доведення та формулювання теореми Піфагора в перекладі з грецької і латинської мов.

У Евкліда цю теорему сформульовано так (дослівний переклад):

- «У прямокутному трикутнику квадрат сторони, натягнутої над прямим кутом, дорівнює квадратам на сторонах, що утворюють прямий кут».

- Латинський переклад арабського тексту в перекладі українською звучить: «У всякому прямокутному трикутнику квадрат, утворений на стороні, натягнутій над прямим кутом, дорівнює сумі двох квадратів, утворених на двох сторонах, що утворюють прямий кут».

Алгебраїчне формулювання звучить так:

- У прямокутному трикутнику сума квадратів катетів дорівнює квадрату гіпотенузи.

Геометричне формулювання («Піфагорові штани»):

- Якщо сторони прямокутного трикутника є сторонами квадратів, то площа квадрата, побудованого на гіпотенузі прямокутного трикутника, дорівнює сумі площ квадратів, побудованих на його катетах.

1. Алгебраїчне доведення (Доведення Ачар'я Бхаскара)

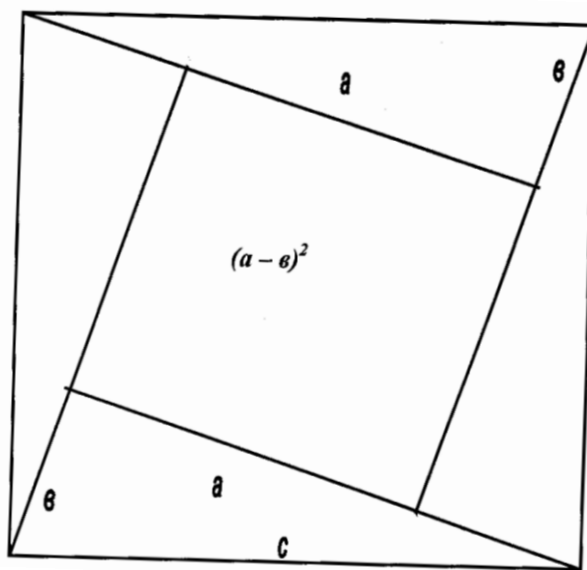

Рис. 1

Доведення індійського математика Бхаскари показано на рисунку 1. У пояснення до нього він написав лише одне слово: «Дивися!». Учені вважають, що математик виражав площу квадрата, побудованого на гіпотенузі, як суму площ трикутників і площу квадрата, довжина сторони якого дорівнює (a-b).

$$c^2 = 4 \frac{a \cdot b}{2} + (a - b)^2 = 2a \cdot b + a^2 - 2a \cdot b + b^2 = a^2 + b^2.$$

2. Доведення за подібністю трикутників

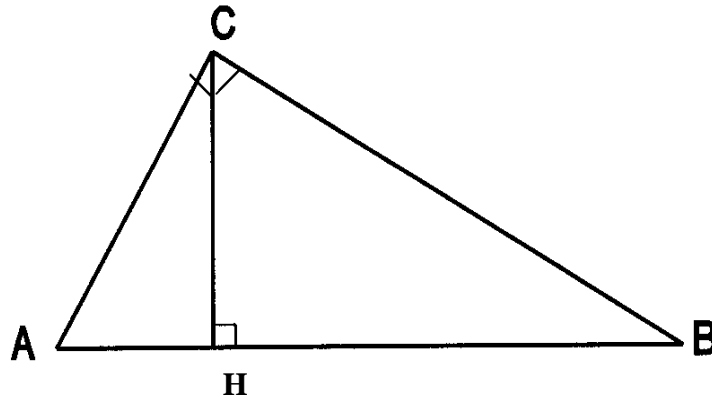

Рис. 2

Нехай ABC – прямокутний трикутник з прямим кутом C, з вершини якого до гіпотенузи AB проведемо висоту CH. Трикутник ACH подібний трикутнику ABC за двома кутами. Аналогічно, трикутник CBH подібний трикутнику ABC.

Увівши позначення $|BC| = a$, $|AC| = b$, $|AB| = c$, отримуємо

$$\frac{a}{c} = \frac{|HB|}{a}; \frac{b}{c} = \frac{|AH|}{b}.$$

Що еквівалентно $a^2 = c \cdot |HB|$; $b^2 = c \cdot |AH|$.

Додавши дві останні рівності, маємо

$$a^2 + b^2 = c \cdot (|HB| + |AH|) = c^2.$$

тобто $a^2 + b^2 = c^2$.

3. Доведення за означенням косинуса

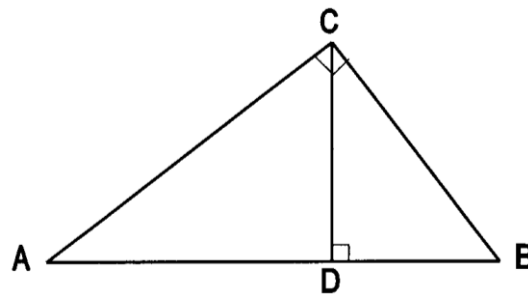

Рис. 3

Нехай ABC – прямокутний трикутник з прямим кутом C, з вершини якого до гіпотенузи AB проведемо висоту CD. За означенням косинуса гострого кута прямокутного трикутника, маємо:

з трикутника ACD: $\cos A = \frac{AD}{AC}$ (1);

з трикутника BCD: $\cos B = \frac{BD}{BC}$ (2);

з трикутника ABC: $\cos A = \frac{AC}{AB}$ (3); $\cos B = \frac{BC}{AB}$ (4).

З рівностей (1) і (3) одержимо: $AC^2 = AB \cdot AD$ (5);

а з рівностей (2) і (4) слідує: $BC^2 = AB \cdot BD$ (6).

Додавши почленно (5), (6), отримаємо $AC^2 + BC^2 = AB^2$.

4. Доведення за теоремою косинусів

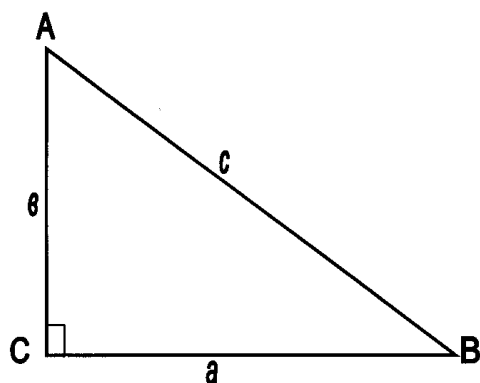

Рис. 4

Нехай ABC – прямокутний трикутник з прямим кутом C . $AB=c$, $AC=b$, $BC=a$. За теоремою косинусів маємо:

$$AB^2 = AC^2 + BC^2 - 2AC \cdot BC \cdot \cos \angle C.$$

Оскільки $\angle C = 90^\circ$, то $\cos \angle C = 0$, то $AB^2 = AC^2 + BC^2$, або $a^2 + b^2 = c^2$.

5. Доведення методом координат

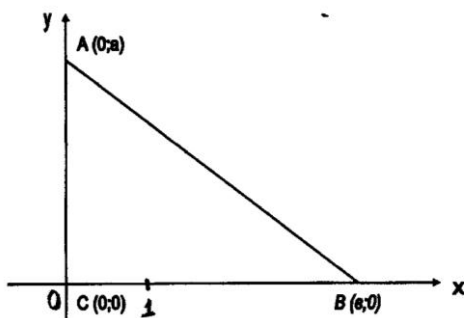

Рис. 5

У декартовій системі координат побудуємо трикутник ABC , катети якого належать осям координат, а вершина прямого кута співпадає з початком координат. Нехай $A(0;a)$, $B(b;0)$ і $C(0;0)$. Знайдемо довжини катетів CA та CB і гіпотенузи AB .

$$\text{Отримаємо: } CA^2 = (0 - 0)^2 + (a - 0)^2 = a^2; \quad CB^2 = (b - 0)^2 + (0 - 0)^2 = b^2;$$

$$AB^2 = (b - 0)^2 + (0 - a)^2 = b^2 + a^2.$$

Очевидно, що $AB^2 = CA^2 + CB^2$.

6. Доведення векторним методом

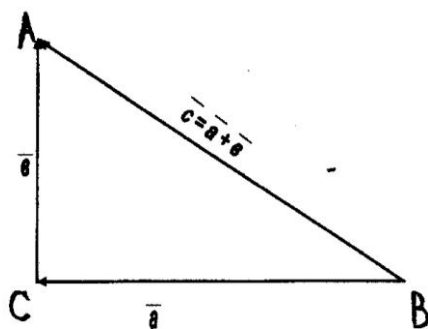

Рис. 6

Нехай ABC – прямокутний трикутник з прямим кутом при вершині C , побудований на векторах $\vec{a}$, $\vec{b}$, $\vec{c}$.

Тоді справедливою є векторна рівність: $\vec{a} + \vec{b} = \vec{c}$.

Нехай $\vec{a} (a_x; a_y)$, $\vec{b} (b_x; b_y)$, $\vec{c} (c_x; c_y)$. Оскільки $\vec{a} \cdot \vec{b} = a_x \cdot b_x + a_y \cdot b_y$, й $\vec{a} \perp \vec{b}$, то $\vec{a} \cdot \vec{b} = 0$, тоді маємо: $\vec{a}^2 = a_x^2 + a_y^2$; $\vec{b}^2 = b_x^2 + b_y^2$; $\vec{c}^2 = (a_x + b_x)^2 + (a_y + b_y)^2$.

Виконавши нескладні математичні спрощення, отримуємо: $\vec{c}^2 = \vec{a}^2 + \vec{b}^2$.

7. Доведення Евкліда

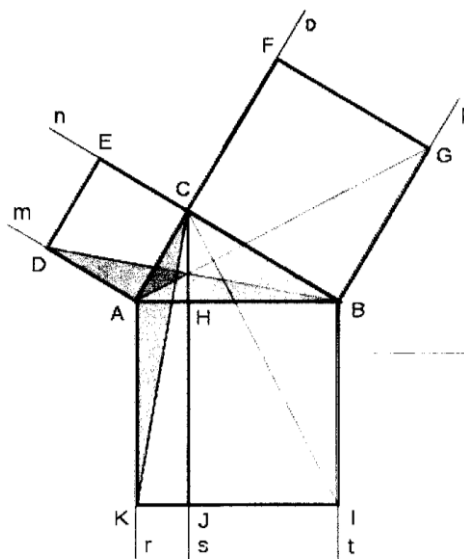

Рис. 7

Цей спосіб доведення був наведений Евклідом в його "Началах". За свідченням Прокла (Візантія), воно винайдене самим ученим. Доведення Евкліда наведене в пропозиції 47 першої книги "Начал".

Ідея доказу Евкліда полягає в наступному: спробуємо довести, що половина площі квадрата, побудованого на гіпотенузі, дорівнює сумі половин площ квадратів, побудованих на катетах, а тоді й площі великого й двох малих квадратів рівні.

Розглянемо рис. 7. На ньому ми побудували квадрати на сторонах прямокутного трикутника й провели з вершини прямого кута С промінь s перпендикулярно гіпотенузі АВ. Він розтинає квадрат АВКН, побудований на гіпотенузі, на два прямокутники – ВНІІ і НАКІ відповідно. Виявляється, що площі цих прямокутників в точності дорівнюють площам квадратів, побудованих на відповідних катетах.

Нескладно довести, що площа квадрата DECA дорівнює площі прямокутника АНІК а площа трикутника АСК дорівнює площі трикутника АНК (не зображеного на малюнку), яка, у свою чергу, дорівнює половині площі прямокутника АНІК.

Доведемо тепер, що площа трикутника АСК також дорівнює половині площі квадрата DECA. Єдине, що необхідно для цього зробити, – це довести рівність трикутників АСК і ВДА бо площа трикутника ВДА дорівнює половині площі квадрата DECA. Рівність ця очевидна: трикутники рівні за двома сторонами $AB = AK$, $AD = AC$ і кутом між ними: рівність кутів САК і ВАD легко довести методом руху. Повернемо трикутник САК на 90 градусів проти годинникової стрілки, тоді очевидно, що відповідні сторони двох розглянутих трикутників співпадуть, зважаючи на те, що кут при вершині квадрата – 90 градусів.

Міркування про рівність площ квадрата ВСFG і прямокутника ВНІІ є абсолютно аналогічним.

Отже ми довели, що площа квадрата, побудованого на гіпотенузі, складається з площ квадратів, побудованих на катетах. Це доведення отримало назву «Піфагорові штани».

8. Доведення Леонардо да Вінчі

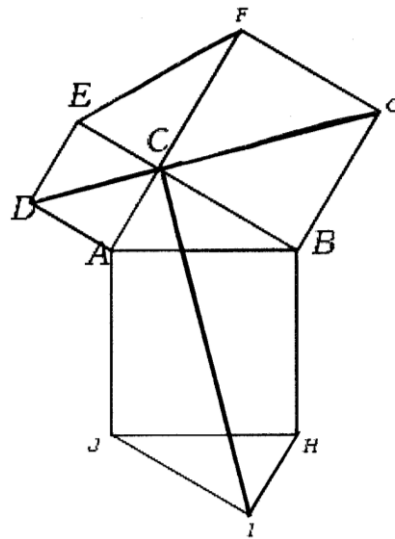

Рис. 8

Головні елементи доказу – симетрія й рух.

Розглянемо рисунок 8. Із симетрії видно, що відрізок CI розсікає квадрат $ABHI$ на дві однакові частини, бо трикутники ABC і JHI рівні за побудовою.

Користуючись поворотом на 90 градусів проти годинникової стрілки навколо точки A , ми спостерігаємо рівність фігур $CAJI$ і $DABG$. Стає зрозумілим, що площі цих фігур дорівнюють сумі половин площ маленьких квадратів $ADEC$ і $CFGD$, побудованих на катетах, і площі вихідного трикутника ABC . З іншого боку, вона дорівнює половині площі великого квадрата $ABHI$, побудованого на гіпотенузі, та площі вихідного трикутника ABC . Таким чином, половина суми площ маленьких квадратів дорівнює половині площі великого квадрата, а отже, сума площ квадратів, побудованих на катетах дорівнює площі квадрата, побудованого на гіпотенузі.

9. Доведення Хоукінса

Наведемо доведення, яке має обчислювальний характер, проте дуже відрізняється від всіх попередніх. Воно вперше опубліковане англійцем Хоукінсом в 1909 році. Чи було воно відомим до цього часу, важко сказати.

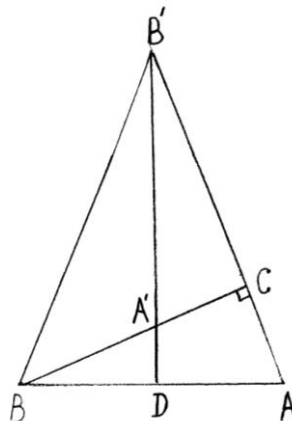

Рис. 9

Нехай ABC – прямокутний трикутник з прямим кутом C . $AB=c$, $AC=b$, $BC=a$.

Обернемо його на 90° так, щоб фігура зайняла положення $A'SB'$. Продовжимо гіпотенузу $A'B'$ за точку A' до перетину з лінією AB в точці D . Відрізок $B'D$ буде висотою трикутника $B'AB$.

Розглянемо чотирикутник $A'AB'B$. Його можна розкласти на два рівнобедрені трикутники CAA' ($CA=CA'$) і CBV' ($CB=CB'$). Визначимо площі трикутників CAA' і CBV' .

$$S_{CAA'} = \frac{b^2}{2}; S_{CBV'} = \frac{a^2}{2}; S_{A'AB'B} = \frac{a^2 + b^2}{2} \quad (1).$$

Трикутники $A'B'A$ і $A'B'B$ мають спільну основу $A'B'$ та відповідно висоти DA і DB . Тоді маємо: $S_{A'AB'B} = \frac{c \cdot DA}{2} + \frac{c \cdot DB}{2} = \frac{c}{2} (DA + DB) = \frac{c^2}{2}$ (2). Об'єднавши (1) і (2) отримаємо: $a^2 + b^2 = c^2$.

10. Доведення Вальдхейма. (Доведення Джеймса Гарфілда)

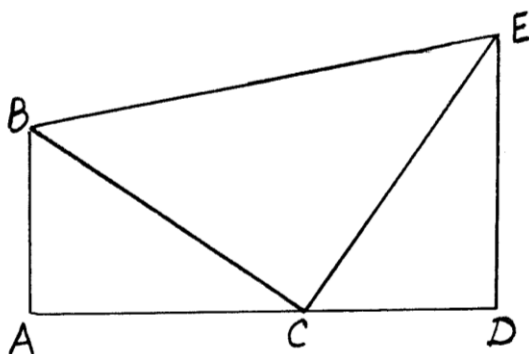

Рис. 10

Нехай ABC – прямокутний трикутник з прямим кутом A .

На продовженні катета AC побудуємо відрізок CD , такий, що $CD = AB$. До нього проведемо перпендикуляр ED , такий, що $ED = AC$. Отримаємо трапецію $ABED$. Її площа складається з суми площ трикутників ABC , CDE та BCE . Оскільки трикутники ABC і CDE рівні за побудовою, то й площі їх також будуть рівними. $S_{ABC} = S_{CDE} = \frac{AB \cdot AC}{2}$; $S_{ABED} = 2 \cdot \frac{AB \cdot AC}{2} + \frac{BC^2}{2}$ (1).

З іншого боку площу $ABED$ можна обчислити використовуючи безпосередньо формулу для знаходження площі трапеції:

$$S_{ABED} = \frac{AB + ED}{2} \cdot (AB + ED) = \frac{(AB + ED)^2}{2} = \frac{(AB + AC)^2}{2} \quad (2).$$

Об'єднавши (1) і (2), отримаємо: $AB^2 + AC^2 = BC^2$.

11. Доведення доповненням до прямокутника

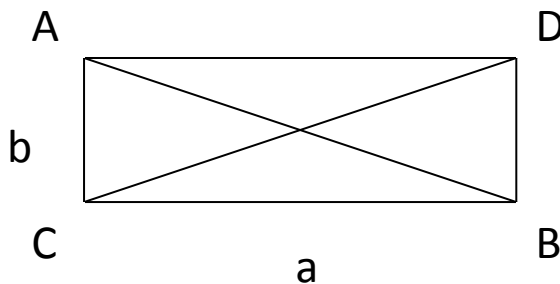

Рис. 11

Доповнено прямокутний трикутник ABC до прямокутника $ABCD$ і скористаємось теоремою про суму квадратів діагоналей паралелограма.

$$2(a^2 + c^2) = 2c^2, \text{ або } a^2 + c^2 = c^2.$$

12. Доведення, пов'язане з колом

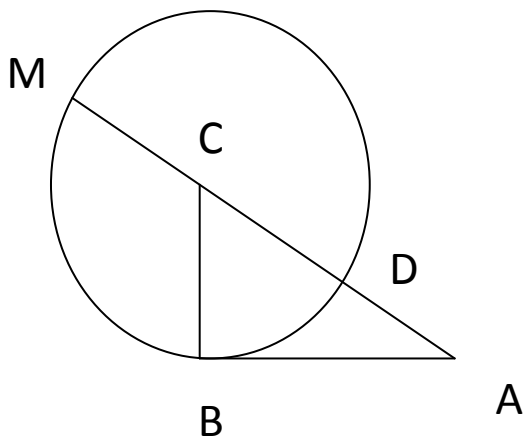

Рис. 12

До кола із центром у точці C проведемо дотичну AB і січну AM , яка проходить через центр кола C .

За властивістю січної й дотичної маємо

$$AB^2 = AD \cdot AM. \quad (1)$$

Оскільки $AC = CD + AD$, $AM = AC + CM = AC + CB$, то $AD = AC - CD = AC - CB$.

Підставимо ці значення в формулу (1) отримаємо:

$$AB^2 = (AC - CB)(AC + CB), \text{ або } AB^2 = AC^2 - CB^2, \text{ або } AB^2 + CB^2 = AC^2.$$

Список використаних джерел:

1. Кованцова Л.В. Математична хрестоматія. – К.: «Рядянська школа» 1970. – 540 с.
2. Шепан Еленьский «По следам Пифагора»//Детгиз. –1961г. – 14 с.
3. Белл Э. Т. Творцы математики. Предшественники современной математики. – М.: «Высшая школа» 1979. – 349с.
4. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С. Геометрія 8 клас. – Х.: «Гімназія», 2016. – 213 с.
5. Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С. Геометрія (підручник для класів з поглибленим вивченням математики) 8 клас. – Х.: «Гімназія» 2016. – 223 с.
6. Коба В.І., Хмура О.О. Позакласна робота з математики в школі. – К.: «Радянська школа» 1966. – 172 с.
7. Pythagorean Theorem and its many proofs <http://www.cut-the-knot.org/pythagoras/index.shtml>

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ:
«ВИДИ ДЕРЕВИННИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У 5 КЛАСІ»**

Тема. ВИДИ ДЕРЕВИННИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Мета: ознайомити учнів із технологією виготовлення фанери, деревоволокнистих і деревостружкових плит, їх застосуванням, механічними та технологічними властивостями; пояснити сутність таких характеристик, як твердість, жорсткість, пластичність; розвивати вміння виконувати розрахунок кількості матеріалу, необхідної для виготовлення виробу; виховувати почуття відповідальності та бережливого ставлення до навколишнього середовища.

Ключові поняття: фанера, шпон, деревоволокниста плита (ДВП), деревостружкова плита (ДСП), пресування, стругання, луцення, струганий шпон, лущений шпон.

Об'єкти практичної діяльності учнів: заготовки фанери, кресленик виробу, проектно-технологічна документація.

Обладнання: зразки шпону, фанери, ДВП, ДСП, бруски з твердих та м'яких порід деревини; вироби з фанери, ДВП, ДСП.

Міжпредметні зв'язки: природознавство, математика.

Очікувані навчальні результати:

1. Уміння характеризувати види деревинних конструкційних матеріалів, їхні основні властивості, способи виготовлення.
2. Уміння обґрунтувати вибір конструкційних матеріалів, залежно від призначення виробу.
3. Уміння вибрати відповідні матеріали для виготовлення виробу.
4. Уміння розрахувати кількість матеріалу, необхідну для виготовлення виробу.

Орієнтовний план проведення уроку

I. Організаційний етап

II. Мотивація навчальної діяльності учнів. Актуалізація опорних знань учнів

III. Оголошення, подавання теми та очікуваних навчальних результатів

IV. Вивчення нового навчального матеріалу

1. Організація лісопильного та деревообробного виробництва.
2. Способи одержання пиломатеріалів, шпону, фанери.
3. Властивості фанери.
4. Технологія виготовлення деревостружкових та деревоволокнистих плит, умови їх застосування.
5. Охорона навколишнього середовища.

V. Практична робота

Вибір матеріалів для виготовлення виробу. Виконання наближених розрахунків необхідної кількості фанери (ДВП, ДСП)

VI. Підбиття підсумків, оцінювання результатів роботи. Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів.

VII. Домашнє завдання

КОМЕНТАР ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

Урок доцільно розпочати з проблемної бесіди, яку слід супроводжувати демонстрацією зразків виробів з фанери, ДВП, ДСП. Ключовими мають бути такі запитання.

- Які відомі вам деревинні матеріали використовують для виготовлення виробів?

- Як називаються такі матеріали?
- Які особливості таких матеріалів вам відомі?

Використовуючи зразки пиломатеріалів, фанери та шпону, а також відповідні схеми, учитель розповідає про організацію лісопильного та деревообробного виробництва, про способи одержання пиломатеріалів, лущеного та струганого шпону, фанери. При цьому необхідно провести аналіз властивостей фанери, звернувши увагу на її переваги: не жолобиться, не розтріскується, легко набуває певної форми внаслідок згинання і обробляється різальним інструментом. Можна продемонструвати заздалегідь підготовлені заготовки фанери та деревини однакового розміру і шляхом прикладання зусиль на злом переконати учнів у міцності обох заготовок. Доцільно організувати ознайомлення із властивостями фанери таким чином, щоб учні мали змогу власноруч випробувати ці властивості на розданих їм зразках. Школярі повинні зробити висновок про їх міцність, пояснити свої міркування.

Узагальнюючи відповіді, учитель повідомляє, що, на відміну від пиломатеріалів, фанера має однакоvu міцність у всіх напрямках, завдяки чому її широко застосовують у будівництві, меблевій промисловості, кораблебудуванні.

Демонструючи зразки ДВП та ДСП, учитель повідомляє, що під час виготовлення деревинних матеріалів утворюються відходи низької якості: обрізки, обаполи, стружка, тирса. Із цих відходів на промислових підприємствах за спеціальною технологією виготовляють деревостружкові (ДСП) та деревоволокнисті (ДВП) плити, які за якістю не поступаються діловій деревині. При цьому слід відзначити екологічну значущість виготовлення ДВП та ДСП. Далі вчитель пояснює технологію їх виготовлення, наводить приклади використання, зосереджує увагу учнів на умовах застосування.

У кінці вивчення нового матеріалу вчитель акцентує увагу учнів на необхідності поновлення лісового фонду в районах заготівлі деревини, знайомить із законодавчими актами про охорону навколишнього середовища, розповідає про Червону книгу, про заборону використання деяких рослин у виробництві.

Під керівництвом учителя учні здійснюють вибір матеріалів для виготовлення обраного на попередніх уроках виробу. Перед цим слід провести за допомогою зробленого учнями кресленника конструкційний аналіз виробу, ще раз проаналізувати габаритні розміри, а також розміри та кількість деталей. Після цього учні виконують наближені розрахунки необхідної кількості фанери (ДВП, ДСП).

Оскільки це підсумковий урок з теми, на ньому слід провести тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів. Для оптимального використання часу перевірку рівня навчальних досягнень доцільно здійснювати у формі тестових завдань.

ІНФОРМАЦІЯ ДО ВИВЧЕННЯ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

У деревообробній промисловості використовується деревина хвойних і листяних порід. Лісопильне виробництво переробляє деревину на пиломатеріали і заготовки. Тут виконують операцію простругування пиломатеріалів і заготовок. Основними видами обробки у фанерному виробництві є *різання* (пиляння, лущення, стругання) і *склеювання*. Тут виготовляють шпон, клеєну фанеру, столярні й фанерні плити та інші листові матеріали.

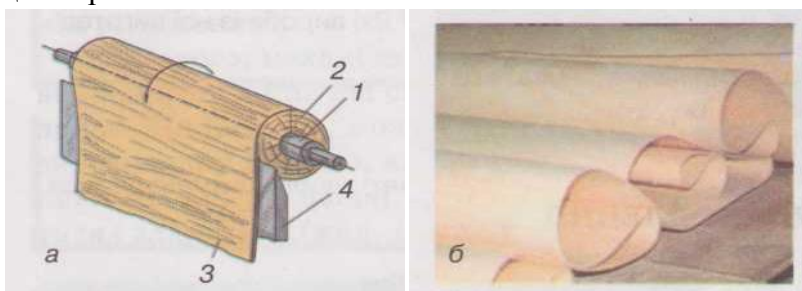
Деревообробне виробництво використовує пиломатеріали для виготовлення готових виробів: меблів, віконних і дверних блоків, спортивного інвентаря, музичних інструментів, деталей для вагонобудування тощо. Підприємства деревообробної промисловості можуть бути як самостійними (меблева фабрика, фабрика музичних інструментів тощо), так і в складі інших галузей народного господарства (вагоно-, суднобудування тощо).

На підприємствах деревообробної промисловості працюють робітники різних професій. Основні з них: столяр, тесляр, рамник, верстатник, наладчик деревообробних верстатів, оператор, оздоблювач (опоряджувальник). Робітники вказаних професій повинні мати гарний зір і слух, бути фізично розвиненими. Людям із захворюванням верхніх дихальних шляхів працювати за цими спеціальностями протипоказано.

В опануванні однією з професій деревообробної промисловості допомагають вивчення основ деревообробки, а також знання з фізики, ботаніки, хімії, малювання і креслення.

Шпон – це тонкий (до 5 мм) лист деревини, який використовують для виготовлення фанери, оздоблення виробів, виготовлення сувенірів тощо.

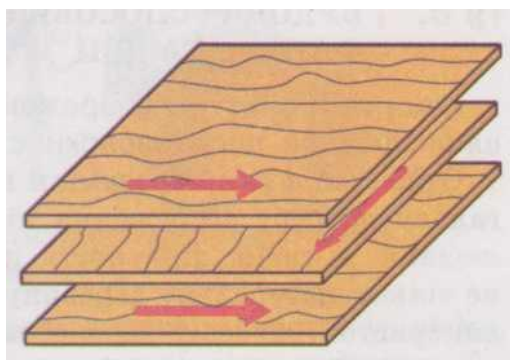
Струганий шпон отримують шляхом стругання деревини, а лущений – зрізування ножем з колоди, що обертається.

Способи виготовлення шпону: а - верстат для лущення шпону: 1- вал верстата; 2 - циліндрична деревинна заготовка; 3 - шар шпону; 4 – спеціальний ніж; б – лущений шпон.

Фанера – шаруватий деревинний матеріал, одержуваний шляхом склеювання шарів лущеного шпону.

Для цього використовують шпон берези, вільхи, сосни або інших порід дерев. Висушені та розкроєні листи шпону спочатку укладають (із взаємоперпендикулярним напрямом волокон у суміжних шарах) у пакети, змазуючи їх поверхні клеєм, а після цього склеюють на гідравлічних пресах. Для одержання фанери склеюють непарну кількість листів шпону.

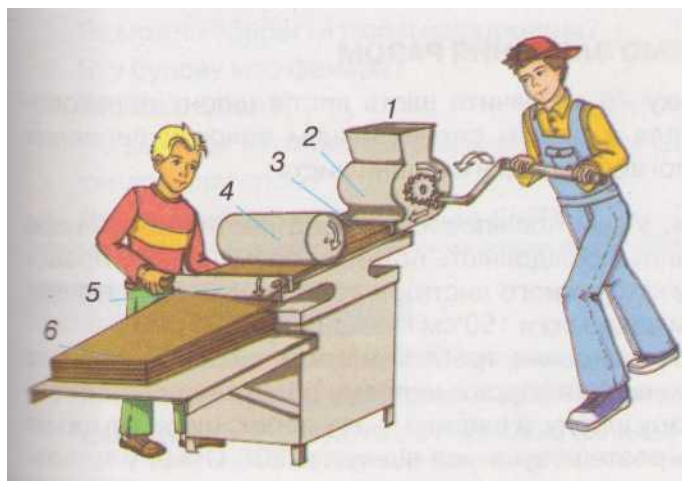

Схема одержання фанери(розташування шарів шпону у фанері).

Деревообробні плити (ДВП) – плити, відлиті з деревної маси із наступним гарячим пресуванням або сушінням. Деревна маса волокниста маса, одержувана шляхом стирання деревини.

Деревостружкові плити (ДСП) – плити, виготовлені шляхом гарячого пресування деревної стружки, змішаної із синтетичними смолами.

ДВП та ДСП застосовують у будівництві, меблевій промисловості тощо.

Спрощена схема виробництва ДВП: 1 – завантажувач волокнистих матеріалів та клею; 2 – змішувач; 3- «килим» із суміші; 4 – прес; 5 – ніж; 6 – листи ДВП.

В. П. ПРОЦЕНКО

ЧИСЛОВІ І БУКВЕНІ ВИРАЗИ. ФОРМУЛИ (урок математики в 5 класі)

Мета: формувати уявлення учнів про числові вирази та буквені вирази; вчити розпізнавати числові та буквені вирази, читати їх; виробляти вміння знаходити значення виразів за умови різних значень змінної; розвивати логічне мислення; виховувати культуру математичних записів.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання та наочності: комп'ютер; презентація до уроку «Числові та буквені вирази. Формули»; відеоролик (хвилинка розвантаження).

Хід уроку

1. Організаційна частина.

Привітання. Перевірка готовності учнів до уроку.

2. Перевірка домашнього завдання.

Взаємоперевірка (за відповідями на слайді).

3. Повідомлення теми, мети уроку.

Щоб спілкуватися, люди використовують мову. Існує близько 2000 різних мов. Не знаючи мови країни, важко передавати інформацію. Проте мову математики розуміють усі. Її основою є цифри та математичні символи. Складаючи їх у математичні «речення», ми можемо виражати свої думки.

(Міні-повідомлення учнів з історії цифр, чисел, піфагорійське вчення про числа (домашнє завдання попереднього уроку). Слайди – «веселі цифри», портрет Піфагора).

Сьогодні на уроці ми будемо говорити про числові і буквені вирази, формули. Ці поняття люди різних професій використовують у своїй роботі. При подальшому вивченні математики, фізики, хімії, географії ви теж будете працювати з ними.

4. Актуалізація опорних знань.

Усні вправи

1. (Слайд). Прочитайте вирази, використовуючи слова «сума», «різниця», «добуток», «частка». Обчисліть їх:

1) $21 + 12$; 2) $56 - 33$; 3) $17 \cdot 3$; 4) $48 : 4$; 5) $55 + (45 + 19)$;
6) $55 - (25 + 12)$; 7) $(76 + 19) - 16$; 8) $(93 + 18) - 18$.

2. Як знайти відстань, якщо відомі швидкість і час?
3. Як знайти швидкість, якщо відомі шлях і час?
4. Як знайти час, якщо відомі швидкість і шлях?
5. Як знайти периметр прямокутника?
6. Як знайти площу прямокутника?
7. Як знайти вартість товару, якщо відомі ціна і кількість?

5. Формування нових знань.

Завдання 1. Побудувати прямокутник із сторонами 2 см і 4 см. Записати суму всіх сторін.

З чого складається вираз?

Означення числового виразу.

Завдання 2. Виконати дії.

Означення значення числового виразу.

Завдання 3. Побудувати довільний прямокутник. Записати суму всіх сторін, позначивши їх буквами.

З чого складається вираз?

Означення буквеного виразу.

Завдання 4. Виконати дії, якщо $a=3$ см, $b=6$ см.

Означення значення буквеного виразу.

Завдання 5. Зачитати означення буквеного і числового виразів з підручника.

Завдання 6. Виписати вираз із завдання 3. Позначити його буквою Р.

Означення формули.

Розглянути формули площі прямокутника, шляху.

6. Хвилинка розвантаження (фізичні вправи, відеоролик).

7. Закріплення знань, вироблення вмінь і навичок.

1. Математичний диктант.

Розділіть сторінку зошита навпіл. Зліва запишіть за допомогою числового виразу, а справа запишіть за допомогою буквеного виразу:

- а) суму двох чисел;
- б) добуток двох чисел;
- в) частку двох чисел;
- г) суму трьох рівних чисел;
- д) добуток чотирьох рівних чисел;
- е) частку двох рівних чисел.

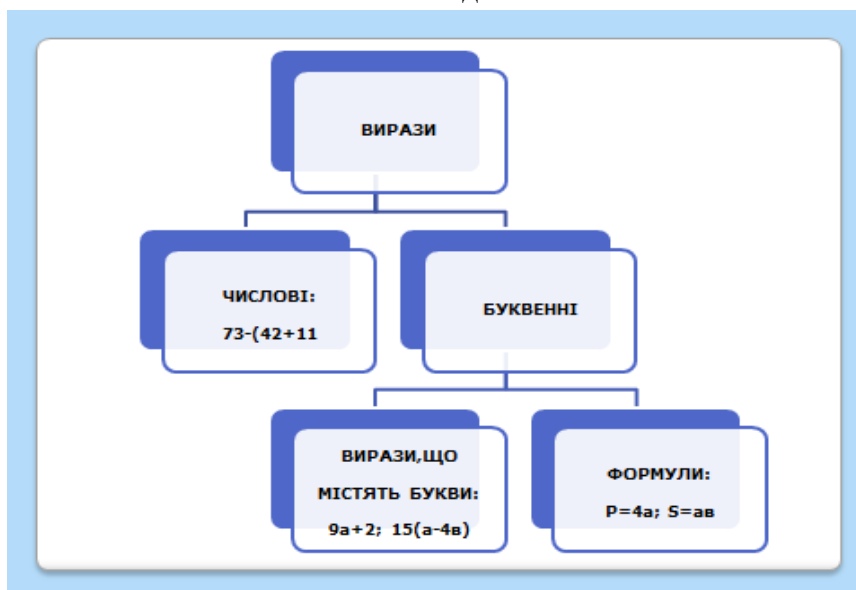
2. Розв'язати вправи №336 (усно), №337, №339, №340, №344, №346.

8. Підсумок уроку.

Завдання «Закінчи речення» (використовуючи слайд)

1. Вирази бувають числові та .....
2. Числові вирази складаються з....
3. Число, яке ми отримуємо, якщо виконати дії в числовому виразі....
4. Буквений вираз містить ....
5. Запис деякого правила за допомогою букв, що встановлює взаємозв'язок між величинами-це...

Слайд

9. Домашнє завдання.

Слайд.

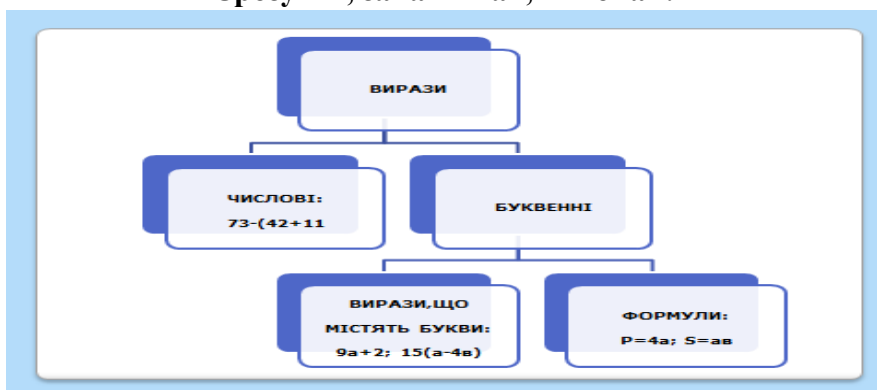
Вивчити теоретичний матеріал §10,
№338, №342(2), №345.

Взяти «інтерв'ю» у рідних, знайомих: «Де у своїй роботі ви використовуєте формули?»

Додаток 1

Конспект для учня (для дистанційного навчання)

Зрозумій, запам'ятай, виконай!

Вирази, які складаються із чисел, знаків та дужок, називають **числовими виразами**.

Приклад: $277+458$; $19\cdot(614-27)$.

Якщо виконати дії в числових виразах, то отримаємо число, яке називають **значенням числового виразу**.

Вираз, який містить букви, числа, знаки дій та дужки називають **буквеним**.

Приклад: $ас+46$; $в-521$; $12а$; $х+10$.

Формула – це запис деякого правила за допомогою букв, що встановлює взаємозв'язок між величинами.

Приклад: $S=a\cdot в$ (площа прямокутника); $P=(а+в)\cdot 2$ (периметр прямокутника); $S=v\cdot t$ (формула шляху).

Формула шляху означає, що відстань дорівнює швидкості, помноженій на час, тобто $S=v\cdot t$.

Звідси: $v=S:t$ – швидкість дорівнює відстані, поділеній на час
 $t=S:v$ – час руху дорівнює відстані, поділеній на швидкість
Завдання.

- 1) Склади числовий вираз і знайди значення:
різниця суми чисел 623 і 412 та числа 312;
- 2) Склади буквений вираз і знайди значення, якщо $x=10$:
до числа x додати добуток чисел 125 і 2;
- 3) Заповни таблицю:

	4 32 км		1 50 км
		1 5м/хв	
	9 год	2 год	3 год

Список використаних джерел:

1. Істер О.С. Математика. 5 кл.: підруч. для закл. заг. серед. освіти / О.С.Істер 2-ге вид. доопрац. Київ: Генеза, 2018. 288 с.
2. Хвилинка розвантаження: <https://youtu.be/3sg5oJQmlBY>.

М. П. САВЧЕНКО

РІК МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ У КИЇВСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ СХІДНИХ МОВ № 1 (план заходів)

2020-2021 навчальний рік проголошений Роком математичної освіти в Україні відповідно до указу Президента України В. Зеленського «Про оголошення 2020/2021 навчального року Роком математичної освіти в Україні».

Своїм Указом Президент доручив Кабінету Міністрів України розробити та затвердити план заходів Року математичної освіти в Україні.

Документ обов'язково має передбачати:

впровадження у навчання сучасних практико-орієнтованих засад, у тому числі з використанням ресурсів PISA, підвищення якості навчально-методичного забезпечення вивчення математики, зокрема підручників та навчальних посібників з математики;

розроблення електронних навчальних ресурсів, спрямованих на розвиток математичної компетентності учнів, застосування математичних інструментів для розв'язання ігрових та стратегічних задач різного рівня складності;

створення умов для забезпечення сучасного рівня викладання математичних дисциплін, зокрема із застосуванням ефективних технологій формування та розвитку математичної компетентності учнів з урахуванням кращих вітчизняних та міжнародних практик, вивчення та впровадження досвіду держав, які демонструють високі показники з математичної компетентності за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA;

створення умов для підвищення мотивації здобувачів освіти з успішного оволодіння математичними знаннями і навичками, їх застосування у соціальній, економічній, технологічній, науковій та інших сферах суспільного життя;

створення у закладах загальної середньої освіти умов для вивчення математики за індивідуальною програмою для учнів, які потребують додаткової підтримки в опануванні предмета;

забезпечення належної організації запровадження з 2021 року обов'язкового зовнішнього незалежного оцінювання з математики;

проведення конкурсів, олімпіад та інших змагань з математики, спрямованих на розв'язання математичних задач із пошуком нестандартних підходів;

розширення можливостей для розвитку математичної компетентності учнів, зокрема через мережу математичних гуртків у закладах загальної середньої освіти, закладах позашкільної освіти, проведення літніх математичних шкіл для учнів та вчителів;

сприяння створенню освітніх майданчиків для вивчення математики на базі публічних бібліотек [1].

Кабінет Міністрів України розпорядженням «Про затвердження Плану заходів щодо проведення Року математичної освіти в Україні у 2020/2021 навчальному році» від 25 червня 2020 р. №630-р. затвердив шляхи реалізації Року математичної освіти в Україні [2].

Математична освіта – важлива складова загальноосвітньої підготовки учнів. Її місце в системі загальної середньої освіти визначається її роллю в інтелектуальному, соціальному і моральному розвитку особистості, розумінні принципів будови і використання сучасної техніки, нових інформаційних технологій, сприймання наукових і технічних ідей, формування наукової картини світу, сучасного світогляду і гуманістичних цінностей.

У Київській гімназії східних мов №1 розроблено, рішенням педагогічної ради затверджено та реалізується План заходів щодо проведення Року математичної освіти у закладі освіти.

План заходів щодо проведення Року математичної освіти у Київській гімназії східних мов № 1 у 2020-2021 навчальному році.

Мета: Упровадження в 2020-2021 навчальному році заходів Року математичної освіти у Київській гімназії східних мов № 1 на реалізацію розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів щодо проведення Року математичної освіти в Україні у 2020/2021 навчальному році» від 25 червня 2020 р. №630-р популяризації наукових досягнень математики в Україні, за кордоном, подальший розвиток здійснення компетентісно орієнтованого підходу до забезпечення якісної математичної освіти учнів 1-11 класів гімназії на засадах застосування сучасних технологій навчання математики; удосконалення ресурсного забезпечення освітнього процесу освітньої галузі «Математика»; розвиток математичної, інформаційно-комунікаційної компетентностей учнів; популяризація математичної освіти та підвищення мотивації здобувачів освіти до вивчення математики та її застосування в життєтворчості.

№	Найменування заходів	Класи, учасники освітнього процесу	Строки виконання	Відповідальні	Очікувані результати
1	2	3	4	5	6
I. Забезпечення рівного доступу здобувачів освіти до навчання математики					
1	Розробка інформаційного ресурсу передового досвіду щодо викладання математики у ЗЗСО України.			Інженер-електронік	Вчителі використовують ППД вчителів-переможців, лауреатів Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року», публікацій ППД у фахових виданнях України.
2	Створення математичного онлайн-ресурсу та розроблення відповідного контенту для учнів та вчителів математики.			Вчителі математики	Вчителі, учні використовують матеріали онлайн-ресурсів під час підготовки та проведення освітнього процесу. Учні мають можливість дистанційного навчання математики. Батьки можуть розвивати власну математичну компетентність, надавати дітям підтримку у вивченні математики. Учні отримують додаткову підтримку у формуванні математичної компетентності.
3	Затвердження змісту індивідуальних занять для учнів гімназії, які потребують додаткової підтримки в опануванні математики			Вчителі математики	Підвищення рівня математичної компетентності серед учнів гімназії, які потребують додаткової підтримки в опануванні математики

4	Упровадження в освітній процес рекомендацій листа МОН України «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році від 11.08.2020р. №1/9-430 (освітня галузь «Математика»			Голова методичного об'єднання вчителів математики, фізики, інформатики	Розвиток математичної компетентності учнів. Зростання компетентнісного, особистісно орієнтованого підходів у навчанні математики здобувачів освіти для якісної освіти. Розвиток предметних компетенцій учнів. Розроблення практичного інструментарію щодо використання між предметних зв'язків математики з іншими навчальними предметами.
II. Застосування сучасних технологій навчання математики.					
1	Організація майстер-класів для батьків та тренінгових сесій для педагогів щодо механізмів розвитку математичної компетентності.			Голова методичного об'єднання вчителів математики, фізики, інформатики	Батьки та педагоги усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей учнів та набувають практичних умінь щодо застосування сучасних технологій навчання математики.
2	Проведення педагогічно-математичних читань на тему: «Урізноманітнення форм навчання математики в контексті STEM-освіти»		Протягом 2020-2021 н. року	Директор, заступники директора з навчально-виховної роботи, з навчально-методичної роботи, вчителі математики	Педагогічні працівники оволодівають техніками STEM-освіти

<p align="center">III. Організація та проведення заходів щодо проведення Року математичної освіти в 5-11 класах Київській гімназії східних мов № 1</p>					
1	Оформлення стенду біля кабінету математики (2.09) щодо змісту задач, представлених у дослідженні PISA, а також макетом транспортира на підлозі.	7-А клас	Січень-березень 2020 р.	Голова методичного об'єднання вчителів математики, фізики, інформатики	Учні усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей учнів та набувають практичних умінь щодо застосування сучасних технологій навчання математики.
2	Забезпечення роз'яснювально-інформаційної роботи серед учнів та батьків щодо важливості навчання математики		Протягом 2020-2021 н.р.	Вчителі математики	Учні та батьки усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей учнів та набувають практичних умінь щодо застосування сучасних технологій навчання математики.
3	Проведення індивідуальних консультацій з математики для учнів 10-11 класів для підготовки до ДПА з математики	10 класи 11 класи	Протягом 2020-2021 н.р.	Вчителі математики	Підвищення рівня математичної компетентності серед учнів 10-11 класів гімназії, успішна підготовка до ДПА з математики
4	Розв'язування на уроках математики задач практичного змісту (подібних до задач, запропонованих при дослідженні PISA)	8,9,10,11 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі математики	Підвищення рівня математичної компетентності серед учнів 8,9,10,11 класів гімназії.
5	Проведення конкурсу малюнків «Математика моїми очима»	5,6 класи	Протягом 2020-2021 н.р.	Вчителі математики, класні керівники	Підвищення рівня математичної компетентності серед учнів 5, 6 класів.

6	Проведення гри «Знайомимося одне з одним за допомогою математики»	5,6,7,8 класи	1 вересня 2020 р	Вчителі математики	Підвищення рівня математичної компетентності серед учнів 5,6,7,8 класів гімназії.
7	Проведення конкурсу відеороликів «Математика навколо нас»	По паралелях 8,9,10,11 класів	Протягом 2020-2021 н.р.	Вчителі математики	Підвищення рівня математичної компетентності серед учнів 5,6,7,8 класів гімназії. Учні усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей учнів та набувають практичних умінь щодо застосування сучасних технологій навчання математики.
8	Проведення конкурсу усного рахунку.	5,6 класи	Протягом 2020-2021 н.р.	Вчителі математики	Підвищення рівня математичної компетентності серед учнів 1,2,3,4, 5,6 класів гімназії.
9	Проведення конкурсу на написання твору «Математичні пригоди»	7,8,9 класи	Грудень 2020р.- лютий 2021р.	Вчителі математики у співпраці з вчителями української мови	Учні усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей учнів та набувають практичних умінь щодо застосування сучасних технологій навчання математики.
10	Створення рубрики «Рік математичної освіти у гімназії» на веб-сайті гімназії. Розміщення матеріалів щодо проведення заходів		Протягом 2020-2021 н. р.	Відповідальний за ведення гімназійного сайту.	Учні, батьки, вчителі поінформовані та усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей учнів та набувають практичних умінь щодо застосування сучасних технологій навчання математики.

11	Створення інформаційного альманаху «Математика у країнах Сходу»		Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі математики у співпраці з вчителями східних мов.	Учні усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей людства.
12	Проведення конкурсу малюнків із геометричних фігур	1-9 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі математики у співпраці з вчителями початкових класів.	Учні усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей.
13	Участь учнів у математичних конкурсах, олімпіадах тощо.		Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі математики	Підвищення рівня математичної компетентності серед учнів гімназії.
14	Створення колажів та відеороликів «Визначні математики на купюрах, монетах та марках»	10 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі математики	Учні усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей.
15	Створення колажів та відеороликів «Визначні математики України»	8 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі математики	Учні усвідомлюють освітній потенціал математики у розвитку ключових компетентностей.
16	Підготовка учнів до ДПА з математики	9 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі математики	Учні успішно складають ДПА з математики.
17	Підготовка учнів до ДПА та ЗНО з математики	11 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі математики	Учні успішно складають ДПА та ЗНО з математики.
18	Здійснення моніторингу якості математичної освіти учнів		Протягом 2020-2021 н. р.	Адміністрація гімназії	Здійснення контролю якості освітньої діяльності та якості освіти учнів з математики
19	Залучення учнів до роботи в секціях відділення математики Київської Малої академії наук учнівської молоді.	8,9,10,11 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі математики	Учні оволодівають навичками дослідницької, проектної діяльності у позашкільній освіті в Київській МАН учнівської молоді.

20	Вивчення стану викладання математики: 20.1 Початкова школа	4 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Адміністрація гімназії	
	20.2 Базова середня школа	9 класи	Протягом 2020-2021 н. р.		
	20.3 Профільна школа	11 класи	Протягом 2020-2021 н. р.		
IV План заходів щодо проведення у початковій школі Київської гімназії східних мов №1 Року математичної освіти					
1	Використання розроблених МОН України з партнерами модулів із запровадження ігрових та діяльнісних методів навчання математики у підготовці вчителів початкової школи та вихователів ГПД 1-4 класів.	Вчителі початкової школи та вихователі ГПД 1-4 класів	Протягом 2020-2021 н.р.	Вчителі початкової школи та вихователі ГПД 1-4 класів	Вчителі початкової школи та вихователі ГПД 1-4 класів володіють та запроваджують в освітній процес 1-4 класів ігровий та діяльнісний методи навчання учнів.
2	Читання математичних казок	1-4 класи	Вересень 2020 року	Вчителі початкових класів	Розвиток математичного мовлення учнів
3	Проведення I (шкільного) етапу Всеукраїнської олімпіади з математики; забезпечення участі шкільної команди у II (районному) етапі	3-4 класи	Грудень 2020 року Лютий 2021 року	Вчителі початкових класів. Вчителі початкових класів.	Формування команди учасників районного етапу олімпіади з математики
4	Проведення гри «Подорож по морю чисел у країну Математики»	1-4 класи			Формування учнів досвіду використання математичних знань та способів дій для розв'язування навчальних і практичних задач

5	Забезпечення проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед здобувачів освіти та батьків щодо важливості вивчення математики.	1-4 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі початкових класів	Формування в учнів та батьків розуміння ролі математики в пізнанні явищ і закономірностей навколишнього світу
6	Підготовка здобувачів освіти 4 класів до ДПА з математики.	4 класи	Протягом 2020-2021 н. р.	Вчителі початкових класів	Учні успішно склали ДПА з математики.
V. Удосконалення ресурсного забезпечення освітнього процесу.					
1	Поповнення навчально-матеріальної бази навчання математики.		Протягом 2020-2021 н.р.	Адміністрація	
2	Створення списку рекомендованої літератури каталогу освітніх ресурсів з вивчення математики в ЗЗСО України	Бібліотека	Протягом 2020-2021 н.р.	Завідувачка бібліотекою	Створення окремого блоку бібліотеки на веб-сайті гімназії, як публічного майданчика для учасників освітнього процесу.
3	Сприяння організації просвітницької роботи та популяризації іміджу спеціальностей в Україні, які потребують здобуття математичної освіти.		Протягом 2020-2021 н.р.	Вчителі математики, класні керівники.	Учні отримують інформацію про застосування математики у різних сферах професійної діяльності. Учні професійно орієнтовані.
4	Створення онлайн-ресурсу підручників математики для учнів закладів ЗЗСО в країнах Сходу та англомовних країнах.		Протягом 2020-2021 н.р.	Завідувачка бібліотекою. Вчителі східних мов. Вчителі англійської мови.	Створено інформаційний портал математичної освіти в країнах Сходу, в англомовних країнах.

5	<p>Організація співпраці щодо проведення Року математичної освіти в 2020-2021 навчальному році в гімназії з науковими співробітниками відділу математики та інформатики освіти Інституту педагогіки НАПН України.</p>		<p>Протягом 2020-2021 н.р.</p>	<p>Голова методичного об'єднання вчителів математики, фізики та інформатики Литвин Н.С. спільно із завідувачем відділу математичної та інформативної освіти Інституту педагогіки НАПН України</p>	<p>Використання наукових розробок наукових співробітників Інституту педагогіки НАПН України у контексті розвитку професійної компетентності вчителів математики гімназії, організації якісної математичної освіти здобувачів освіти.</p>
---	---	--	--------------------------------	---	--

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України В.Зеленського «Про оголошення 2020/2021 навчального року Роком математичної освіти в Україні» [Електронний ресурс]. - Доступно: <https://www.president.gov.ua/documents/312020-32165>
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів щодо проведення Року математичної освіти в Україні у 2020/2021 навчальному році» від 25 червня 2020 р. №630-р. [Електронний ресурс]. - Доступно: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shchodo-provedennya-roku-matematichnoyi-osviti-v-ukrayini-u-202021-navchalnomu-roci-630-250620>

3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ТА ВИХОВНА РОБОТА

Т. М. ВАНТУХ

МОЯ УКРАЇНА (інтелектуально-пізнавальна вікторина)

Україно моя, мальовничий мій краю,
Тобі, славі, я пісню ось цю заспіваю,
Про гори, про доли, про бистрії ріки,
Як на світанку у росах купаються квіти.

Україно моя, ніжний калиновий гаю,
Безмежних полів чудесний розмаю,
Цілющі вдихаємо пахощі ружі,
З тобою навіки ми сильні і дужі.

Україно моя, срібний Дніпре ревучий,
Києве-граде стольний на кручі,
Славний Хрещатику, весь у каштанах,
Сповитий красою дивосвітів духмяних.

Україно моя, пісне моя солов'їна,
Що може бути рідніше, ніж мами хатина,
За звуки трембіти, дзвінки водоспади,
Предвічні, мрійливі, співучі Карпати.

Україно моя, ти писанко красна,
Молися, кріпися, могутня й прекрасна,
Миру та щастя, і процвітання,
Прийми, моя ненько, мої побажання!

24 серпня Україна відзначатиме День Незалежності – важливе свято для кожного українця. У 2021 році нашій країні виповнюється 30 років! Яка вона, справжня, незалежна Україна? Україна варта того, щоб ми знали про неї все: її історію, культуру, традиції та звичаї. Напередодні Дня Незалежності пропонуємо вікторину, яка допоможе згадати знакові історичні події.

1. Назвіть ім'я українського політичного і громадського діяча, який став автором першої у світі Конституції, як вона називалася і коли була затверджена. (*Пилип Орлик. Конституція була затверджена в 1710 році. Називалася «Конституції прав і свобод Війська Запорізького»*)
2. У якому році було прийнято конституцію суверенної України? (*28 серпня 1996 року*)
3. Назвіть державні символи України. (*Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України*)
4. Автори гімну України. (*П. Чубинський, М. Вербицький*)

5. Як звучить перший рядок офіційного Гімну України? (*«Ще не вмерла України ні слава, ні воля...»*)
6. Яку річницю Дня Незалежності Україна святкуватиме 2021 року? (*30 років*)
7. Коли ми святкуємо День Незалежності України? (*24 серпня*)
8. У якому році святкувалося 500-річчя виникнення українського козацтва? (*влітку 1990 р.*)
9. У якому році суверенна Україна ввела свою грошову одиницю? (*1996 р.*)
10. Чие ім'я носить головний корабель Військово-Морських сил України? (*«Гетьман Сагайдачний», відомого козака Петра Сагайдачного*)
11. Т. Шевченко багато писав про славних запорізьких козаків. Назвіть острів та річку, на берегах якої була заснована перша Січ. (*острів Мала Хортиця на Дніпрі*)
12. Хто, на думку М. Грушевського, побудував першу Січна о. Хортиця і став першим козацьким гетьманом. (*Дмитро Вишневецький*)
13. На які військово-організаційні підрозділи поділялося козацьке військо на Запорізькій Січі? (*Курені*)
14. У 1917 році, на початку Української революції, в Києві, на Стрілецькому полі був утворений Перший Український козацький полк. Ім'я якого гетьмана він носить? (*Б.Хмельницького*)
15. Кому з українських гетьманів була присвячена поема Т. Шевченка «Заступила чорна хмара...»? (*П. Дорошенку*)
16. Скільки гетьманів правило в Україні понад двісті років? (*66 гетьманів*)
17. Який гетьман керував Визвольною війною 1648-1675рр.? (*Б.Хмельницький*)
18. Хто був головою Української Центральної ради? (*М. Грушевський*)
19. Який універсал Української Центральної ради справив найбільший вплив на українське суспільство? (*Перший*)
20. Яка подія стала свідченням про патріотизм і самовідданість української молоді у боротьбі з більшовицькою агресією проти України? (*Бій під Крутами*)
21. Який замок зображено на купюрі номіналом 200 грн.? (*Луцький*)
22. Назвіть головну мету, що об'єднувала всі течії Руху Опору в Україні. (*вигнання окупантів з території України*)
23. Вкажіть назву замку, який налічує 11 башт? (*Кам'янець-Подільський*)
24. Яка поема Т. Шевченка має таку ж назву, як і гірська система країни, що має дружні відносини і морські кордони з Україною? (*«Кавказ»*)
25. Назва вірша Лесі Українки «Contra spem spero!» означає... (*Без надії сподіваюсь!*)
26. Кому належать слова «Людам не те що позакладало вуха – людам позакладало душі». (*Ліна Костенко*)
27. Кому належать слова «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину». (*Василь Симоненко*)
28. Кому належать слова «Ні! я жива! Я вічно буду жити! Я в серці маю те, що не вмирає...». (*Леся Українка*)
29. Яка українська поетеса, літературний критик, діяч української культури приїхала до окупованого Києва у жовтні 1941 р. та взяла участь у заснуванні Української Національної Ради, організації Спілки українських письменників? Згодом була заарештована гестапо та розстріляна у бабиному Яру. (*О.Теліга*)
30. Назвіть літературний твір Т. Шевченка, який найбільше разів перекладався й читається на 147 мовах народів світу? (*«Кобзар»*)

31. Назвіть найбільшу праву протоку Дніпра, назва якої складається з прийменника і числівника. *(річка Прип'ять)*
32. Як називається найбільша гірська система в Україні? *(Карпати)*
33. Назва озера, яке знаходиться у Карпатах? *(Синевир)*
34. Яка з областей України вважається її центром? *(Черкаська область)*
35. Яка назва найвищої гори України? *(Говерла)*
36. Який острів на території України є найбільшим? *(Джарилгач)*
37. Яка річка України раніше носила назву «Борисфен» та Славутич? *(Дніпро)*
38. Яке озеро є найбільш глибоководним в Україні? *(Світязь)*
39. У якому районі країни знаходиться географічний центр Європи? *(Рахівський)*
40. Про кого йде мова? Українські боксери, обидва – чемпіони світу з боксу у важкій вазі (перші чемпіони світу з боксу у важкій вазі з усього колишнього СРСР), але ніколи не були противниками на рингу. Спільний професійний дебют відбувся 16 листопада 1996 року в Гамбурзі (Німеччина), в якому кожен з братів нокаутував суперника. *(Василь та Роман Вірастюки)*
41. Назвіть українського спортсмена, Олімпійського чемпіона в стрибках з жердиною, який володів світовим рекордом у закритих приміщеннях? *(Сергій Бубка)*
42. Чотирикратна олімпійська чемпіонка на дистанція 200 та 400 м на прізвисько «Золота рибка». *(Яна Клочкова)*
43. Олімпійський чемпіон 1996 р. в суперважкій ваговій категорії з боксу. *(Віталій Кличко)*
44. Яка гімнастка виступала на Іграх чотирьох Олімпіад? *(Лілія Підкопаєва)*
45. Назвіть олімпійського чемпіона з боксу, переможця Олімпіади в Пекіні 2008р., Лондоні 2012 р. *(Василь Ломаченко)*
46. Пабло Пікассо захоплювався роботами цієї художниці. Коли в 1954 році він побачив її на міжнародній виставці картин, то з захопленням зазначив, що її роботи геніальні і порівняв її з відомою художницею Серафін Луїс. Хто ця відома художниця? *(Білокур Катерина Василівна)*
47. Хто був першим космонавтом незалежної України? *(Леонід Каденюк)*
48. Яка трагедія України визнана на законодавчому рівні геноцидом українського народу? *(Голодомор 1932-1933 рр.)*
49. Найглибша у світі станція метро. *(м. Київ, Арсенальна)*
50. Коли в Києві на Хрещатику пройшов перший військовий парад, приурочений до дня проголошення Незалежності України? *(24 серпня 1994 року)*
51. Хто став першим президентом незалежної України? *(Леонід Кравчук)*
52. Під керівництвом цього українського вченого, який народився 1907 року у Житомирі, запущено першу міжконтинентальну балістичну ракету, перший штучний супутник Землі, здійснено перший політ людини в космос та вихід людини в космос. Назвіть цього вченого. *(Сергій Корольов)*
53. Хто під час проголошення незалежності запропонував внести до зали Верховної Ради синьо-жовтий прапор? *(В'ячеслав Чорновіл)*
54. Який птах за старовинними віруваннями українського народу приносить щастя в дім і родину? *(Лелека)*
55. Як називали сніп жита чи пшениці, що ставили на покуті на Святвечір? *(Дідух)*
56. На яке свято молоді хлопці кусали калиту? *(на Андрія)*
57. Назвіть хлібний виріб, який печуть на весілля? *(коровай)*
58. Що ходили шукати люди у Купальську ніч? *(цвіт папороті)*

59. Як називалася незшита спідниця, яку носили дівчата? *(Плахта)*
60. Як називався верхній чоловічий одяг, який носили у холодну пору? *(кожух)*
61. Лауреат Нобелівської премії у галузі фізіології та медицини за праці про імунітет? *(Ілля Мечніков)*
62. Історик та вчений у галузі мовознавства, зокрема сходознавства. Один з організаторів Академії наук України. *(Агатангел Кримський)*
63. Фізик, винахідник, публіцист, перекладач Біблії українською мовою. *(Іван Пулюй)*
64. Доктор медицини, професор. Уперше в світі поставив прижиттєвий діагноз тромбозу судин серця. *(Микола Стражеско)*
65. Цей вчений створив перші вакцини проти чуми і холери, експерименти найчастіше проводив на своєму організмі. *(Володимир Хавкін)*
66. Вони створили лампи на основі згоряння гасу, а також винайшли новий спосіб отримання гасу шляхом очищення нафти. *(Ігнатій Лукасевич, Ян Зех)*
67. Винахідник гелікоптера, київський авіаконструктор. *(Ігор Сікорський)*
68. Він створив прилад, п'ять датчиків якого прикріплюються на певні ділянки тіла людини, після чого на екран комп'ютера виводиться 131 показник здоров'я. Прилад активно використовується медиками в Китаї, Саудівській Аравії, Німеччині, Єгипті та Мексиці. *(Анатолій Малихін)*
69. У якому році та місті України була створена унікальна система маркування листів. Спочатку в ній використовувалися цифри від 1 до 10, а пізніше формат змінився на число-буква-число. З початком Другої світової війни цю систему індексації скасували, однак пізніше продовжили використовувати в багатьох країнах світу. *(1932 р., Харків)*
70. Вчені з Інституту мікробіології і вірусології НАН України створили новий препарат, що володіє високою активністю до всіх видів стафілококу. За своїм хімічним складом цей препарат не має аналогів. Назвіть його. *(антибіотик батумін)*
71. Прототипом якого сучасного морського судна є безпалубний плоскодонний човен запорізьких козаків, чайка, створений в XVI-XVII століттях. *(Перший підводний човен, зовні бортів кріпився очеретяний пояс, який дозволяв спускати човен під воду і утримувати його на плаву в такому стані. Швидкість чайки становила приблизно 15 км/год, що дозволяло козакам без труднощів втекти від турецьких галер).*
72. Йосип Тимченко – людина, яка за два роки до відкриття братів Люм'єр, спільно з фізиком Миколою Любимовим розробив скачковий механізм «равлик». Його принцип дії був покладений в основу створення ... кінескопа. *(У 1893 році в Одесі були показані два фільми, знятих за допомогою першого кінескопа. Тимченко випередив західних винахідників кінематографу, однак його пристрій не був запатентований)*

Список використаних джерел:

1. Вербовська О. Моя Україна. Українська мова і література. 2017. № 7-8. С. 70.
2. Як добре ви знаєте творчість українських письменників? [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://platfor.ma/magazine/quiz-sq/test-ugadai-pisatelya/>
3. Булатова М. Енциклопедія олімпійського спорту в запитаннях і відповідях, Київ, 2011.
4. Україна. 500 чарівних куточків, які варто відвідати. Путівник, Харків, 2014.
5. Топ-23 винаходи українців, які відомі у всьому світі [Електронний ресурс] – режим доступу http://tvoemisto.tv/news/top23_vynahody_ukraintsiv_yaki_vidomi_u_vsomu_sviti_65697.html

КЛУБ ЮНИХ ДИПЛОМАТІВ КИЇВСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ СХІДНИХ МОВ № 1

У статті схарактеризовано діяльність клубу юних дипломатів Київської гімназії східних мов №1 як молодіжного об'єднання для вивчення культурних надбань народів країн світу, мов яких навчаються учні, для здійснення народної дипломатії, розвитку дружби із ровесниками закладів освіти країн Сходу та розвитку дружніх відносин Київської гімназії східних мов №1 з країнами Сходу в освітній та культурній сферах з метою полікультурного виховання учнів. Автор наводить зміст Положення про клуб юних дипломатів та розкриває напрямки його діяльності в період 1992 – 2017 років.

Ключові слова: Київська гімназія східних мов №1, клуб юних дипломатів як інноваційна діяльність, діалог культур, толерантність, іноземні мови, педагогічні працівники, народна дипломатія.

Постановка проблеми. Особливість змісту та якість іншомовної освіти у закладах загальної середньої освіти на різних етапах становлення освіти України в період становлення та розвитку української державності узалежені від моделей освітнього процесу, зокрема від стратегій і тенденцій розвитку шкільної іншомовної освіти, зокрема комунікативного спрямування освітнього процесу, діяльнісної технології навчання культурі іншомовного спілкування, особистісно орієнтованої парадигми, культурологічного спрямування освітньої діяльності, технологій діяльності клубу юних дипломатів як інноваційної діяльності в позаурочній, позашкільній роботі для формування в учнів іншомовної комунікативної, полікультурної компетентностей.

Відкритість сучасного українського суспільства, зростаюча комунікативна мобільність школярів, наукові, культурні контакти та обміни, яскраво виражена професійна спрямованість навчання іноземних мов визначають соціальний престиж іншомовної філологічної освіти. Навчання іноземних мов і більш широко - культур, цивілізацій сприяє не тільки розвитку окремої особистості в суспільстві й розвитку самого суспільства, але й виховує повагу до рідної культури, формує готовність до діалогу, толерантність у ставленні до інших мов та культур, здатність до міжкультурної взаємодії.

Педагог має враховувати, що демократія – найкраща модель організації політичного та соціокультурного життя практично всіх країн світу. Проте ця модель сформувалась на Заході і відповідає, передусім, світоглядним засадам і цінностям західного суспільства. У зв'язку з розвитком глобальних процесів, а також постійним намаганням «експортувати» демократію на Схід, виникають різні проблеми, які витікають з неадекватного розуміння учнями співвідношення світогляду сучасних східних суспільств та принципів демократії. Розвиток сходознавчої освіти учнів не може обмежуватись уроками (навчальними заняттями). Освітній процес (урочна, позаурочна, позашкільна діяльність) має бути спрямована на професійну орієнтацію здобуття учнями спеціальностей, пов'язаних із зовнішньою політикою, міжнародними відносинами, викладанням іноземних мов [4].

Аналіз сучасних досліджень. Парадигма шкільної іншомовної освіти зорієнтована на таку організацію навчання, котра забезпечує комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння іноземною мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту. Цей підхід зумовлений процесами глобалізації міжнародних контактів, де іноземній мові належить роль важливого засобу спілкування. У зв'язку з цим посилення соціокультурного контексту змісту освіти є соціально і педагогічно доцільною тенденцією розвитку сучасної іншомовної освіти. Вона забезпечується готовністю учнів використовувати іноземну мову як

засіб міжкультурного спілкування, можливістю для учнів формувати особистісні, етнонаціональні, культурно-мовні та морально-громадянські цінності, європейські цінності, що активізує освітню діяльність та створює умови для входження в сучасний світовий соціум [2, с. 73].

Східні мови сприяють інтеграції особистості в систему світової та національних культур народів Сходу. Відтак, у випускників Київської гімназії східних мов №1 має бути сформована здібність сприймати й розуміти ці культури та толерантно ставитися до їхніх особливостей, сприймаючи «чужу» культуру, збагачуючи свою. Такий підхід дає змогу не тільки інтерпретувати і розуміти звичаї іншого народу, але й взаємодіяти з оточуючим світом в умовах розвитку міжнародних відносин між Україною та державами Сходу та тенденції на їх активізацію, розширення і поглиблення.

У нинішньому законі України «Про освіту» зазначається: «Держава сприяє міжнародному співробітництву у сфері освіти шляхом здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва» [1, с. 75-76].

Київська гімназія східних мов №1 – асоційована школа ЮНЕСКО (з 2005 року), у якій учні з 1 по 11 клас навчаються однієї зі східних мов (китайської, японської, арабської, перської, турецької, корейської) за авторськими навчальними програмами, посібниками, підручниками та другої іноземної – англійської мови.

Заклад загальної середньої освіти відіграє важливу роль у розвитку українсько-східних міжнародних культурно-освітніх відносин, у реалізації проекту «Інші країни, культури» ПАШ ЮНЕСКО.

Київська гімназія східних мов №1 за 85 років своєї історії на різних етапах розвитку вітчизняної освіти вписала багато сторінок у розвиток міжнародного співробітництва України з різними державами світу.

Дослідженням окремих аспектів міжнародної діяльності закладу освіти (Київська середня школа-інтернат №1 з поглибленим вивченням китайської мови, Київська гімназія-інтернат східних мов №1, Київська гімназія східних мов №1) присвячені наукові, методичні публікації П.П. Антонюка, О.Р. Ахмад, З.М. Карпенко, Г.Б. Кондратьєвої, Г.Г. Костюкової, В.М. Пащенко, Г.В. Подгорного, Г.О. Покиданова, О.І. Проскури, М.П. Савченка, Салеха Салеха Абда, Ж.П. Сегеди, Л.Г. Сократової, О.В. Соломонюк, О.В. Стаховської, Н.М. Ухіної та інших.

На Сході і Заході суттєво розрізняється безпосередній життєвий досвід. Якщо Захід робить акцент на новизну, то Схід – на традиції. Традиції жорстко регламентують дії людини в різних життєвих ситуаціях. Для Сходу ніколи не був притаманний конфлікт поколінь, пов'язаний з протиставленням нових культурних цінностей старим. Техніцизму Заходу завжди протистояла органіка Сходу. Схід поєднує людину і природу в гармонійне ціле. За західної людини природа – це майстерня, східна ж людина лише прагне стати органічною частиною природи. Схід приймає світ таким, яким він є. Тут сповідують принцип ненанесення шкоди всьому живому («ахімса» у індійців). На Сході традиціоналізм свідомості зумовлений циклічним сприйняттям часу. Сформувалася доктрина «азіатських цінностей», яка піддається активній критиці. У суспільствах, де міцно закріплені традиційні релігійні принципи (передусім, це країни, де сповідується іслам), існує негативне ставлення до ліберальної демократії. Такі країни мають власну стабільну модель соціального розвитку, засновану на традиціях, релігії, менталітеті (ісламські, індійські, конфуціанські інтерпретації суспільства, цінностей демократії). Сьогодні говорять не лише про «вестернізацію» Сходу, але і про «орієнтацію» Заходу, а також про «взаємопроникнення» (Є. Леонт'єв, Г. Чхартішвілі та інші) [10, с. 88].

Мета статті – схарактеризувати діяльність клубу юних дипломатів Київської гімназії східних мов №1 (1992 – 2017 роки) як складову відкритої педагогічної системи на формування змісту полікультурної освіти та полікультурного виховання учнів, розвитку дружніх відносин з народами країн Сходу в освітній та культурній сферах, які знаходяться в динаміці на певних рівнях і виходять з об'єктивних потреб українського суспільства, завдань Київської гімназії східних мов № 1.

Виклад основного матеріалу. «Важливим фактором сучасного освітнього процесу є завдання не протиставляти універсальне (глобальне) і національне. Навчання повинно бути спрямоване на те, щоб концентровано пов'язувати все близьке для нас: сімейне, регіональне, національне, європейське. Також воно має інтегрувати всі ці сфери у конкретний універсум нашої цивілізації», - зазначає академік В.Г. Кремень [5, с. 83].

Київська гімназія східних мов №1 як інноваційна відкрита соціально-педагогічна система на всіх етапах становлення та розвитку української системи освіти працює за індивідуальним навчальним планом та навчальними програмами зі східних мов, сходознавства, які розробляли вчителі гімназії.

З січня 1975 року по липень 2000 року заклад освіти очолював П.П. Антонюк, кандидат педагогічних наук, кавалер медалей А.С. Макаренка, Н.К. Крупської, багатьох державних нагород, ветеран Другої світової війни, відмінник освіти України. Під керівництвом П.П. Антонюка у 1986 р. Київська середня школа-інтернат №1 з поглибленим вивченням китайської мови стала об'єктом показу для іноземних делегацій в СРСР. Найголовніші події цього періоду: відновлення відносин закладу освіти у сфері українсько-китайських культурно-освітніх зв'язків.

У 1993 році відбувся візит до Київської гімназії-інтернату східних мов №1 дружини Голови КНР Цзян Цземіня пані Wang Yering у ході офіційних українсько-китайських переговорів у м. Києві.

З липня 2000 року по серпень 2005 року гімназію очолював А.О. Фур'яка, магістр управління закладом освіти, відмінник освіти України.

З серпня 2005 року по серпень 2011 року заклад освіти очолювала С.В. Ткаченко, фахівець з французької та російської мов, відмінник освіти України, кавалер медалі В.О. Сухомлинського. В серпні 2011 року – серпні 2012 року гімназію очолював Ю.П. Кіт. З серпня 2012 року по серпень 2014 року та в липні 2015 року обов'язки директора гімназії виконувала О.В. Вербицька, вчитель-методист біології, заслужений вчитель України.

З серпня 2015 року гімназію очолює О.І. Проскура, магістр з управління закладом освіти, вчитель-методист математики, відмінник освіти України, якій у січні 2021 року присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України».

З 1956-1957 навчального року й донині, протягом 65 років, учні закладу загальної середньої освіти навчаються китайської мови за програмою поглибленого вивчення в 1-11 (10) класах.

В 1990 році Київська середня школа-інтернат №1 з поглибленим вивчення китайської мови була реорганізована в Київську гімназію-інтернат східних мов №1 за рішення Головного управління освіти м. Києва. З лютого 2003 року – Київська гімназія східних мов №1. Вчителі китайської, інших східних мов розробили цілі покоління авторських навчальних програм, посібників, підручників, навчально-методичних комплексів зі східних мов відповідно до завдань, які вирішувала українська школа на тому чи іншому етапі. Китайської мови навчали вчителі Н.О. Орчинська, В.О. Минко, А.М. Бровченко (Соболь), М.Л. Литвиненко, В.І. Ваулін, В.А. Чжен., С.В. Геранін, І.С. Плотнікова, К.С. Мілюк, Т.В. Павленок, Л.Г. Сократова, Т.С. Костюкова, С.В. Коробкіна та інші. Творчі зв'язки з

гімназією підтримував І.К. Чирко (Інститут українознавства при КНУ імені Тараса Шевченка) – один з перших вчителів китайської мови в Київській середній школі-інтернаті №1 з поглибленим вивченням китайської мови.

1991р. – початок навчання японської мови учнів (перші вчителі М.Б. Ісаєва, О.А. Городецька, Ю.К. Шевченко, Л.М. Чегель, Н.В. Шильцова, Г.Б. Кондратьєва, О.М. Беліков).

1992р. – початок навчання перської мови (перші вчителі Г.В. Подгорний, О.В. Мазєпова), арабської мови (перші вчителі Д.В. Мазєпов, О.Р. Мізюк, Саліх Саліх Абд), мови гінді (перші вчителі К.В. Довбня, С.В. Довбня, Є.А. Реутов) учнів гімназії.

1993р. – початок навчання турецької мови учнів (перші вчителі Н.М. Ухіна).

1996р. – початок навчання корейської мови учнів (перші вчителі Ю.В. Когай, К.Л. Агаркова, І.П. Петришин).

1999р. – початок навчання в'єтнамської мови учнів (перший вчитель Нгуєнь Дин Тхонг).

В 2000 – 2007 роках учні факультативно навчалися індонезійської мови за сприяння дипломатів Посольства Індонезії в Україні.

В 1990 - на початку 2000-х років на базі гімназійної бібліотеки був відкритий зал періодичних, наукових сходознавчих видань КНР, Російської Федерації, Японії, Сирії, Індії та інших.

19 грудня 2005 року Київській гімназії східних мов №1 був виданий ЮНЕСКО Сертифікат асоційованої школи ЮНЕСКО, підписаний Генеральним директором ЮНЕСКО Коїтіро Мацуура.

З перших років Київської гімназії-інтернату східних мов №1 відбувається становлення не тільки освітнього процесу, а й педагогічної системи позаурочної, позашкільної діяльності нового змісту.

В 1990-і роки на базі закладу освіти були утворені первинні організації Товариств дружби «Україна – Китай», «Україна – Індія», «Україна – Іран», «Україна – Лівія», «Україна – Японія», «Україна – Туреччина», «Україна – Корея».

В 1992 році рішенням педагогічної ради на підтримку ініціативи учнів було засновано клуб юних дипломатів та розроблено Положення про клуб юних дипломатів (КЮД) Київської гімназії східних мов №1. КЮД очолили О.В. Соломонюк, вчитель початкових класів і вчитель сходознавства та зарубіжної літератури Ж.П. Сєгада, член Національної спілки журналістів України, головний редактор гімназійної газети учнів «Орієнталія», яка посіла 2 місце у міжнародному конкурсі журналістики «Золоте покоління» (2003 р.).

У 1997-2003 роках було організовано роботу Центру сходознавчої освіти в гімназії (керівники в різні роки О.В. Соломонюк, П.П. Антонюк).

Положення про Клуб юних дипломатів Київської гімназії східних мов №1 (розробники М.П. Савченко, О.В. Соломонюк; нова редакція М.П. Савченка).

Розвиток партнерських зв'язків з народами країн Сходу – справа не тільки державних установ, професійних дипломатів. Становлення КЮДу -пріоритетний напрямок у позаурочній, позашкільній діяльності в Київській гімназії східних мов №1 на розвиток дружби зі школярами країн Сходу, здійснення народної дипломатії.

Мета КЮДу:

- вивчення основ народної дипломатії, дипломатичного етикету та протоколу;
- поширення знань про країни Сходу, про англомовний світ;
- вивчення культурних надбань народів держав світу;

- встановлення та розвиток дружніх стосунків із Посольствами країн Сходу в Україні, з міжнародними та регіональними молодіжними організаціями, дитячими установами, з культурно-просвітницькими, освітянськими інституціями з метою культурно-освітнього співробітництва в галузі охорони довкілля, в ім'я сприяння миру, безпеки народів, поваги та справедливості, правових норм, прав і основних свобод для всього людства;

- налагодження співпраці з асоційованими школами ЮНЕСКО в країнах, мов яких навчаються учні гімназії;

- популяризація за кордоном через заклади освіти-побратими гімназії пам'яток Всесвітньої культурної та природної спадщини ЮНЕСКО в Україні, досягнень українського народу в сфері економіки, науки, культурних трансформацій, етнодержавного розвитку різних періодів;

- відзначення пам'ятних дат, декад ООН, ЮНЕСКО в гімназії;

- поширення знань про міжнародні стандарти з прав людини, дитини, демографічних стосунків та форм спілкування, теорії дитячої дипломатії та засад зовнішньополітичної діяльності України, країн Сходу, англomовних держав;

- вивчення культурних кодів народів Сходу, засад вербального та невербального вираження національних особливостей народів, міжкультурних стилів комунікації народів;

- формування пошани до національних культурних цінностей українського та інших народів, до основних морально-громадянських цінностей;

- розвиток культурно-мовних та морально-громадянських цінностей особистості;

- сприяння становленню «Я – концепції» учнів гімназії;

- формування культури соціальних та політичних стосунків, поваги до соціального та політичного вибору народів, країн;

- розвиток етнонаціональних, полікультурних знань, толерантності особистості, культури миру як важливих чинників життєтворчості особистості;

- співпраця з Українським рухом «Педагоги за мир та співробітництво», Федерацією всесвітнього миру, з товариствами дружби України з країнами Сходу, іншими громадськими інституціями у сфері популяризації ідей культури миру, злагоди, толерантності, прав людини, діалогу мов та культур;

- здійснення професійної орієнтації учнів на професію дипломата, перекладача, правознавця-міжнародника, історика-сходознавця, економіста-міжнародника, викладача іноземних мов;

- розробка та презентація учнівських дослідницьких проєктів про народи країн Сходу;

- ознайомлення з науковими виданнями Дипломатичної академії України імені Г.Й. Удовенка при МЗС України.

- Клуб Юних Дипломатів складався з 10 секторів: японського «Гомодаті», індійського «Аппу», китайського, перського, арабського, турецького, корейського, в'єтнамського, індонезійського, англійського.

Клуб Юних Дипломатів здійснює просвітницьку діяльність, виконує культуротворчу, духовно-стверджуючу функції ціннісної орієнтації; сприяє світогляду самовизначення молоді, формує любов до рідної культури, мови, повагу до національних традицій народів світу; формує особистісну потребу в необхідності оволодіння двома-трьома іноземними мовами - мостами дружби народів та вдосконалення знань східних мов.

У планах роботи КЮДу передбачалися такі форми діяльності:

1. Організація культурних заходів до пам'ятних дат східного та європейського календарів, державних свят у країнах, мов яких вивчають гімназисти.

2. Проведення інформаційних заходів із метою поширення знань про життя народів світу.
3. Зміцнення партнерських стосунків із школярами навчальних закладів міст-побратимів Києва (Кіото, Ухань, Пекін та інші).
4. Розвиток співробітництва з освітніми установами країн Сходу.
5. Співпраця з Посольствами країн Сходу в галузі розвитку навчально- матеріальної бази навчання східних мов, вивчення історії, географії, культури та системи освіти в країнах Сходу.
6. Сприяння міжнародному обміну школярами.
7. Обмін навчальною, художньою та мистецькою літературою України та країн Сходу.
8. Проведення учнівських конференцій з актуальних проблем дитячої дипломатії, діалогу мов, культур та цивілізацій.
9. Організація декад, тижнів знань східних культур.
10. Створення банку ідей з визначеної тематики для проведення диспутів, дискусій, вікторин народознавчого характеру.
11. Навчання гармонії міжнаціональних стосунків, миру та злагоди між народами, пошани до духовних та культурних надбань народів.
12. Удосконалення співробітництва з центрами української діаспори в країнах Сходу, США, Великої Британії, Канади, Австралії та інших.
13. Апробація в КЮДі демократичних форм управління міжособистісного спілкування (дебати, олімпіади, дискусії, диспути, турніри, «круглі столи», вікторини, ділові ігри, брифінги, колоквиуми, конференції).
14. Створення спільних проєктів у галузі охорони природи, пам'яток історії та культури.
15. Взаємне ознайомлення з історико-культурними пам'ятками, які знаходяться під охороною ЮНЕСКО.
16. Організація моделювання проєктів навчання іноземних мов у XXI столітті.
17. Підтримка міжнародних та всеукраїнських акцій «Діти-миротворці», «Народна дипломатія», «Захист прав людини і прав дитини», «Залучення молоді до прийняття рішень».
18. Здійснення заходів в рамках Міжнародних років, проголошених ООН на початку XXI століття.

Діяльність Клубу юних дипломатів сприяє підвищенню інтересу до навчання іноземних мов учнів, зацікавленості у встановленні індивідуальних та колективних стосунків зі своїми ровесниками за кордоном. Знання мов, культури народів, їх прав, повага до історичного вибору держав - конкретний шлях до взаєморозуміння та стабільного забезпечення миру на землі.

Управління діяльністю КЮДу: на демократичній основі обиралися Президент, Віце-президент КЮДу, голови секторів КЮДу (входили до Президії КЮДу). Склад секторів працює під керівництвом педагогічних працівників гімназії.

У 2006-2013 рр. гімназія - постійна учасниця Міжнародних виставок «Освіта України. Інноваційні технології навчання», Міжнародних виставок навчальних закладів та була нагороджена бронзовою (2008 р.), двома срібними (2009-2011 рр.), трьома золотими медалями (2010, 2013 рр.), численними Почесними грамотами та відзнаками.

У листопаді 2011 р. відбулося урочисте відзначення 75-річчя закладу освіти. Колектив гімназії привітали Голова Верховної Ради України В.М. Литвин, Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки НАПН

України, заклади вищої освіти м. Києва, українські та зарубіжні школи - партнери, Посольства країн Сходу в Україні, Федерація Всесвітнього Миру, Український рух «Педагоги за мир та взаєморозуміння» та інші організації.

На міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2013» (28.02 – 02.03. 2013 р.) Київська гімназія східних мов №1 була нагороджена Золотою медаллю у номінації «Міжнародна співпраця в галузі освіти» та Дипломом за вагомий внесок у розвиток національної освіти.

В основі міжнародних освітніх українсько-східних зв'язків - міжнародне правове поле (наявність дипломатичних відносин та договорів України з конкретними країнами, що регулюють культурно-освітнє співробітництво). На становлення та розвиток відносин впливають політична воля керівників дипломатичних місій, посольств країн Сходу в Україні, що відповідає спільним інтересам, наявність наукових та освітніх установ, які зацікавлені у розвитку культурно-освітніх зв'язків з Україною, готовність педагогічних та учнівських колективів до діалогу, професіоналізм, управлінська компетентність керівників гімназії-інтернату східних мов та зарубіжних навчальних закладів, державницький підхід педагогів, стійка мотивація особистісних потреб вчителів до самовдосконалення, яка збігається з суспільними інтересами та інтересами колег за кордоном.

Вагому роль у розвитку міжнародних українсько-східних культурно-освітніх зв'язків, становленні народної дипломатії педагогічного колективу та клубу юних дипломатів відігравали заступники директора з іноземних мов Н.О. Орчинська (1977-1990 рр.), К.С. Мілюк (1990-1992 рр.), С.В. Геранін (1992-1993 рр.), Г.В. Подгорний (1993 р.), В.А. Чжен (1993-2012 рр.), Л.Г. Сократова (2013 р.), О.Р. Ахмад (2013 р.), Н.О. Джигора (2013-2018 рр.).

З відновленням радянсько-китайських відносин під час перебудови в СРСР, союзне міністерство освіти, у віданні якого перебувала Київська середня школа-інтернат №1 з поглибленим вивченням китайської мови, рекомендувало її для встановлення творчих зв'язків із закладами освіти КНР.

3 грудня 1987 року були започатковані побратимські зв'язки з Харбінською середньою школою вищого розряду № 6 (провінція Хейлунцзян, КНР). У 1989 році директор Київської середньої школи-інтернату №1 П.П. Антонюк з вчителем китайської мови Г.М. Минка, як делегація Міністерства освіти СРСР, відвідали Харбінську середню школу вищого розряду № 6 (провінція Хейлунцзян, КНР). У жовтні 1991 року педагогічні працівники Київської гімназії-інтернату східних мов №1 П.П. Антонюк – директор, М.П. Савченко – заступник директора з науково-методичної роботи та З.Ф. Донець – вчитель українознавства у складі делегації Міністерства освіти УРСР відвідали з офіційним візитом КНР (міста Харбін, Пекін).

На договірній основі будувалися зв'язки з такими закладами освіти в Російській Федерації (до 2014 р.): школою-інтернатом № 11 з поглибленим вивченням китайської мови м. Москви, школою-інтернатом № 19 з поглибленим вивченням мови гінді м. Москви, гімназією № 652 з поглибленим вивченням китайської мови м. Санкт-Петербурга, лицеем № 644 „Міжнародний лицей" з поглибленим вивченням турецької мов м. Санкт-Петербурга, із Московським міським педагогічним університетом.

У 1990-2000-х роках розвивалися партнерські відносини із закордонними школами:

- у Китайській Народній Республіці – школа ХХІ століття м. Пекіна, Дзяодинська школа вищого розряду № 2 м. Шанхая;
- у Турецькій Республіці – Анатолійський торгово-економічний лицей м. Стамбула, Анатолійський лицей Левент Айдин м. Анталії;

- у Республіці Корея – Південнокорейська початкова школа Чун Чон м. Чун Чона, Міжнародна корейська асоціація волонтерів;
- у Республіці Індія – Англійська школа Паблік скул м. Фарідабада;
- в Японії – початкові школи м. Нагоя, м. Нагано, м. Токіо, Міжнародна асоціація обмінів м. Ісікаві;
- у Королівстві Марокко – початкова школа м. Касабланки;
- у Соціалістичній Республіці В'єтнам – Ханойський університет м. Ханоя;
- в Ісламській Республіці Іран – Міжнародний центр вивчення перської мови.

Вагомий внесок у формування комунікативної компетентності школярів, популяризації знань про свою країну здійснювали китайські вчителі Цзян І, Цзян Чунбін, Сун Лянюй (1990 – 1991 рр.), Ван Суся, Сунь Лінзюнь (1991 – 1992 рр.), Мяо Шучжі (1992 – 1993 рр.), Сю Вей, Фу Чжаося (1993 – 1994 рр.), Лі Вей, Ху Цуньянь (1994 – 1995 рр.), викладач університету з Чунціна Ден Цзінчжуан (1992– 1993 рр.), викладач-художниця з Пекіна Мяо Мяо, випускниця Пекінського педагогічного університету іноземних мов, спеціаліст китайської – каліграфії та живопису (школа Гуо – Хуа), кандидат педагогічних арт-наук. Мистецтву китайської кухні навчали в 1993 – 1994 рр. харбінські повари-кулінари. Великих зусиль доклали для розвитку взаємовигідних відносин та формування іміджу Києва, України, гімназії в КНР директори Харбінської школи вищого розряду №6 Хан Шаочи, Дун Чжицзюнь, керівники середньої освіти м. Харбіна провінції Хейлунзян.

Серед педагогів гімназії – турецькі вчителі Косіт Кубіляй (1996–1998 рр.), Ульві Топчу (1998–2001 рр.), іранська вчителька перської мови Азіта Каруні (1995–1998 рр.), яка опанувала в Києві українську мову й продовжує творчі зв'язки зі своїми вихованцями. Арабській мові навчав гімназистів Саліх Саліх Абд з Кувейту (1997–1999 рр.), японській мові навчав киян вчитель Норікі Торіумі з далекого Токіо (1998–1999 рр.) та інші.

Відбувався обмін науково-педагогічною інформацією з Центром українознавства Уханьського державного університету (провінція Хубей, КНР), з дослідниками історії українсько-китайських зв'язків, української діаспори ХХ століття в Китаї, перекладачами та популяризаторами творчості українських педагогів К.Д. Ушинського, В.О. Сухомлинського професорами Чжу Хун і Хе Жунчаном – співавторами китайсько-українського словника, створеного ними у співробітництві з канадськими вченими.

Вчителі китайської мови в числі перших спеціалістів у 80-і роки пройшли мовне стажування в КНР: Л.О. Федотова (1985–1986рр.), Л.Г.Сократова (1986–1987 рр.), В.А. Чжен, В.О. Минко (1987–1988 рр.), І.С. Плотнікова (1988–1989 рр.). На базі закладів освіти м. Харбіна (КНР) знання китайської мови удосконалювали вчителі В.А. Чжен, С.В. Геранін (1991–1992 рр.), Л.Г. Сократова (1992–1993 рр.), В.О. Минко (1993–1994 рр.), Т.В. Павленок, В.І. Ваулін (1994–1995 рр.). В Ірані пройшов стажування Г.В. Подгорний (1998–1999 рр.), в Туреччині – Н.М. Ухіна, в Японії – М.Б. Ісасва, Ю.К. Шевченко, Л.М. Чегель, Г.Б. Кондратьєва, в Республіці Корея К.Л. Агаркова, І.І. Петришин та інші.

У 2005–2008 роках гімназія – пілотна школа Міжнародного проекту «Громадянська освіта – Україна» Європейського Союзу. У 2007–2012 роках в гімназії успішно здійснена дослідно-експериментальна робота за темою академічного рівня «Дидактико-методичні засади використання новітніх технологій у навчанні та вихованні учнів гімназії» (керівник експерименту В.Г. Редько – завідувач тодішньої лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук). Була розроблена перша в Україні Концепція навчання східних мов Київської гімназії східних мов №1 [4]. У 2012–2019 роках проведено дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських

цінностей учнів» (керівник експерименту В.І. Кизенко – провідний науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник) [2, 3].

Як цілісна педагогічна система гімназія у своїй діяльності керується стратегічними цілями української державної системи освіти та виховання підростаючого покоління.

Місія гімназії відповідно до комплексної програми «Стратегічні напрямки інноваційного розвитку Київської гімназії східних мов №1 на 2012–2017 роки» визначала: становлення компетентної особистості, розвиток здібностей, обдарувань учнів для забезпечення інтелектуального, культурного потенціалу України [10, с.90].

Наш досвід свідчить, що реалізація завдань навчального закладу як цілісної педагогічної системи з формування у гімназистів потреби у глибоких і міцних знаннях з української та іноземних мов, формування інтересу до вивчення східних мов, основ наук, до культури народів Сходу неможлива без розширення творчих контактів із закордонними закладами освіти з проблеми навчання учнів східних мов іноземців.

Виходячи з програми «Освіта для єдиної Європи», розробленої в 1990-ті роки Радою Європи, гімназія прагне допомогти молодим людям як європейцям сприйняти спільну культурну спадщину та просякнути відповідальністю за неї, формує глобальне мислення у гімназистів, потребу у неперервній освіті протягом всього життя. Українець повинен творити власне життя, працювати й пересуватися в полікультурній, багатомовній демократичній Європі, відчувати себе відповідальним за все, що відбувається на Землі, здатним розв'язувати проблеми, що стоять перед Україною, Європою, людством.

Багато випускників закладу освіти здобували вищу освіту в КНР, Японії, В'єтнамі, Туреччині, Ірані, Ізраїлі, Монголії, Польщі, Нідерландах, Німеччині, Бельгії, США, Канаді.

В 1990 – 1995 роках педагоги гімназії пропагували слов'янські мови, навчаючи російської, української мов школярів м. Харбіна (КНР), а вчителі Харбінської середньої школи вищого розряду №6 навчали китайської мови гімназистів у Києві. Учні проходили мовне стажування в КНР, Японії, Туреччині, Республіці Корея, Індії, Ірані, АНДР. Вони як творчі особистості, патріоти України, знавці мов, українознавства, сходознавства репрезентували українську систему освіти в цих країнах. Гімназисти традиційно стажувалися у КНР. На базі Харбінської середньої школи вищого розряду №6 (м. Харбін, провінція Хейлунцзян), Цзяодинської школи вищого розряду №2 (м. Шанхай), Тяньцзінського державного університету. З 2012 року функціонує щорічна закордонна чартерна школа мовного стажування учнів та вчителів на базі Куньмінського державного університету [13; 14].

Китайські, японські, індійські, турецькі, іранські школярі, перебуваючи в Києві, в гімназії, відкривали для себе Україну, ідентичність українців, їх етнонаціональні цінності, багатогранну культуру, державну систему освіти, прагнули започаткувати в своїх школах вивчення української мови, культури. Це має велике значення для формування позитивного іміджу України у світі, її миролюбного зовнішньополітичного курсу. Українські школярі йдуть від цілісного вивчення України, країн Сходу до цілісного сприйняття єдності та взаємозалежності глобального світу.

Для формування стійких мовленнєвих умінь, створення іншомовного комунікативного середовища у постійній педагогічній практиці – спілкування вчителів, учнів зі стажистами, студентами країн Сходу, які навчаються в київських ВНЗ: участь у проведенні уроків, спільні екскурсії по м. Києву, в музеї, участь у проведенні предметних декад, тижнів знавців мов, відзначення державних, народних свят, презентацій списку Всесвітньої культурної та природної спадщини ЮНЕСКО в країнах Сходу, в Україні, східної та української кухні.

Відбувалася творча співпраця з Інститутом сходознавства імені А.Ю Кримського НАН України, з Інститутом Конфуція при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, з відділами Інституту педагогіки НАПН України, Інститутом філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київським Національним лінгвістичним університетом, Київським міжнародним університетом, Київським університетом «Східний світ» [9;12].

У традиційному календарі гімназії – зустрічі Нового року за східними календарями. У нас звучить Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, В. Сосюра китайською, японською, арабською, перською мовами в Шевченківські дні, під час літературних вечорів тощо. Листи українських школярів отримують ровесники в багатьох куточках країн світу, в клубі любителів східної музики звучить мелодійний малюнок української пісні та пісень народів Сходу; на засіданнях секцій української та зарубіжної літератур наукового товариства гімназистів – колективного члена київської малої академії наук учнівської молоді звучать власні вірші учнів українською та мовами народів Сходів; під час фестивалів народів України та Сходу музика, танці народів сприяють культурному збагаченню випускників навчального закладу; на уроках східних мов, світової художньої культури, літератури країн Сходу формуються знання про східні культури та цивілізації. Відбувається діалог мов, культур, цивілізацій, діалог педагогічних систем [13, с. 66–70].

З 2001 року учні гімназії беруть участь у щорічних київських міських відкритих учнівських олімпіадах зі східних мов, які були рекомендовані Міністерством освіти і науки України в якості експерименту й продовжуються донині. У науковому товаристві гімназистів – колективному членові Київської МАН учнівської молоді з 2000 року учні здійснюють науково-дослідницьку діяльність у секціях «китайська мова», «сходознавство» у відділенні іноземної філології та зарубіжної літератури.

Гімназисти – майбутні дипломати – активні учасники, переможці Українського відбіркового та міжнародного етапів міжнародної учнівської олімпіади закладів середньої освіти «Китайський міст» (КНР). Українські педагоги, школярі завдяки контактам у сфері освіти, культури з народами Сходу мають доступ до досягнень різних цивілізацій далекогосхідного, мусульманського, південноазійського світу.

Київській гімназії східних мов №1 по праву належить провідне місце в популяризації ідей Декларації принципів толерантності, Декларації про культуру миру та програми дій в області культури миру, у творчому збагаченні педагогіки миру, педагогіки толерантності, в сфері розвитку українсько–східних міжнародних освітніх зв'язків, у визначенні їх ролі у формуванні етнонаціональних цінностей та полікультурної компетентності особистості.

Важливе значення в поширенні сходознавчих знань належить гімназії, яка спільно з Інститутом педагогіки НАПН України провела дванадцять Всеукраїнських науково-практичних конференцій «Україна – країни Сходу в XXI сторіччі: діалог мов, культур, педагогічних систем» (1999–2012). Так, під час одинадцятої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна – країни Сходу в XXI столітті в діалозі мов, культур, педагогічних систем: ціннісні виміри особистості» (27.10.2016 року) відбулася презентація учнівських дослідницьких проектів під час роботи учнівської студії «Діалог і взаємодія етнонаціональних цінностей українського, східних та англomовних народів: основоположні принципи толерантної особистості XXI століття». У рамках відзначення у 2017 році року Японії в Україні гімназія організувала міську учнівську конференцію «Україна – Японія XXI століття в діалозі мов, культур: ціннісні виміри особистості» для асоційованих шкіл ЮНЕСКО в м. Києві (27.11.2017 року), яка проходила у пленарному режимі, в роботі трьох секцій «Політична та економічна системи Японії», «Населення Японії. Цінності японців», «Розвиток культури. Японська мова. Освіта в Японії», у трьох майстер-класах «Пишемо

японськими ієрогліфами», «Оригамі», «Японська чайна церемонія». Учасники конференції ознайомилися з підготовленою вчителями та учнями тематичною виставкою «Пам'ятки Всесвітньої культурної та природної спадщини ЮНЕСКО в Японії». Юні дипломати гімназії розробили проєкт, який був прийнятий конференцією як Звернення до японської молоді учасників міської учнівської конференції «Україна – Японія XXI століття в діалозі мов, культур: ціннісні виміри особистості» для асоційованих шкіл ЮНЕСКО в м. Києві, у якому зазначалося:

«У 2017 році – Році Японії в Україні, з нагоди 25-річчя дипломатичних відносин між Україною та Японією, ми – учні закладів освіти м. Києва – столиці України, учасники міської учнівської конференції «Україна – Японія XXI століття в діалозі мов, культур: ціннісні виміри особистості», яка відбулася 23 листопада 2017 року у Київській гімназії східних мов №1 – асоційованій школі ЮНЕСКО, у якій учні 1–11-го класів навчаються японської мови – зазначаємо, що проведення Року Японії в Україні відкрило для нас «Країну Вранішнього Сонця», познайомило з досягненнями дружнього японського народу в багатьох сферах життєдіяльності японського суспільства: в одній з найбільших економік світу й художній культурі, у науці й освоєнні природних багатств, в освіті й охороні культурної спадщини, у спорті й збереженні багатьох культурно-історичних традицій, в етиці, філософії й сфері міжкультурної комунікації, в досягненнях науково-технічного прогресу й медицині.

Нам відомо що, Японія – один із великих фінансових центрів, масштабних експортерів продуктів науково-технічних галузей, країна високошвидкісних залізниць і найбільшого тунелю світу, великого торгового флоту й сучасних аеропортів, побудованих на наливних ґрунтах.

Це – країна високорозвиненої туристичної галузі, яка славиться високим рівнем сервісу, живописною унікальною природою, пам'ятками архітектури, занесеними до Списку Всесвітньої культурної та природної спадщини ЮНЕСКО.

У відносинах між Україною та Японією немає тягаря минулого. Яскравим прикладом культурно-освітніх відносин наших народів в історичній ретроспективі є діяльність Василя Єрошенка (з Харківщини) – незрячого з дитинства письменника, класика японської дитячої літератури початку ХХ століття, викладача університету в Токіо, поліглота, поширювача мови есперанто в Азії та Європі.

Широка й багатогранна палітра відносин України та Японії на сучасному етапі: політичне, економічне співробітництво, розвиток торгівлі, міжкультурні контакти, розвиток співпраці в галузі медицини, освіти, охорони довкілля, в популяризації цінностей дружнього японського народу.

Ми також відзначаємо вагомий міжнародний внесок Японії на підтримку національного суверенітету й територіальної цілісності України в сприянні розвитку інфраструктури в Україні, поширенню географії вивчення японської мови в нашій країні.

Вітаємо дружній японський народ у його масштабному соціально-економічному поступі.

Сфери освіти, культури – це вічні береги, які відкривають нові горизонти для взаємопізнання, взаємозбагачення культур, цивілізацій, пізнанні багатоманітного світу й широкі відкриті горизонти для утвердження на Землі культури миру, взаємовигідного співробітництва й збереження природної, культурної спадщини, торжества ідеалів Добра, Толерантності, Дружби, Співпраці народів.

Моріхей Уесіба (1883–1969) – засновник сучасного айкідо наголошував: «Споглядай будову цього світу, слухай слова мудрих та сприймай все краще та добре як своє.

Спираючись на це, відкрий свої сласні двері до істини. Не прогав істину, яка прямо перед тобою. Усе навколо... повинно стати твоїм учителем».

Констатуємо, що молодь кожної країни – рушій сучасного прогресу. Від нас, українців і японців, від молоді двох наших країн, активної життєвої позиції, відповідальної громадської дії, від єдності в різноманітті, в об'єднанні зусиль у боротьбі за Мир, залежить майбутнє нашої планети Земля!

Ми закликаємо японську молодь до тісної співпраці, комунікації з юними громадянами України. Бажаємо підростаючому поколінню Японії щастя, миру, радості буття та благополуччя, успіхів у навчанні, нових досягнень на благо народу!»

Юні дипломати взяли участь у суспільній акції школярів України „Громадянин - 2006" та реалізували проєкт „Алея миру єднає світи" (жовтень - листопад 2005р.). Консультанти проєкту М.П. Савченко – вчитель історії, Л.М. Фузік – класний керівник, вчитель мистецтва. Виокремимо етапи проєкту.

Під час першого етапу здійснювалося вивчення громадської думки в гімназії щодо відзначення пам'ятних дат - 60-річчя Організації Об'єднаних Націй, 10-річчя Декларації принципів толерантності, Європейського Року громадянської освіти та підготовки до 15-ої річниці незалежності України та проведення суспільно корисної діяльності в гімназії на честь випускників 2006 року - року 70-річчя закладу освіти.

У ході другого етапу вивчалися матеріали ювілейної, 60-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, зміст Декларації принципів толерантності. Учні ознайомилися з міськими заходами по відзначенню в столиці України 60-річчя ООН. Було проведено моніторинг щодо можливості акції озеленення подвір'я гімназії.

Під час третього етапу учасники проєкту ознайомилися з програмою громадських акцій Партії зелених України, оформили куточок, присвячений проєкту. Вивчалось питання стану озеленення в мікрорайоні „Святошин" (прилегла територія до гімназії) Святошинського району міста Києва.

У ході реалізації завдань четвертого етапу учні підготували звернення до дирекції гімназії, громадської організації Український рух „Педагоги за мир та взаєморозуміння" - лауреата Премії миру ЮНЕСКО - 1998, до управління освіти Святошинської районної в м. Києві державної адміністрації. Вивчалось питання отримання саджанців дерев для висадки на Алеї миру „Алея миру єднає світи".

У ході п'ятого етапу гімназисти висадили на території гімназії дерева лип на Алеї миру на честь ООН, ЮНЕСКО, Українського Руху „Педагоги за мир та взаєморозуміння", України, Київської гімназії східних мов №1, 11- В класу, КНР, Японії, Турецької Республіки, Ісламської Республіки Іран, Індонезії, Республіки Індія, Великої Британії, арабських країн, Соціалістичної Республіки В'єтнам - країн, мов яких навчаються гімназисти, спільно з учасниками XI-ої сесії Університету культури миру Українського руху «Педагоги за мир та взаєморозуміння» (11-13. 11. 2005р., гімназія східних мов №1) за участю вчених, громадських діячів, педагогів.

Під час шостого етапу відбулася презентація результатів реалізації проєкту „Алея миру єднає світи" Суспільної акції школярів України для громадськості, гімназистів, для ЗМІ.

У 2010 році юні дипломати, які навчалися корейської мови, розробили та реалізували історичний проєкт «Корейці на Київщині» в рамках участі у 8-му Всеукраїнському конкурсі учнівських історичних проєктів «СЛІДАМИ ІСТОРІЇ» на тему: «Історія посеред нас. Знаходимо, досліджуємо, оберігаємо! УКРАЇНА - новий берег життя, МІГРАЦІЇ в історії України» (листопад - грудень 2010 року). Консультанти проєкту: М.П. Савченко - вчитель історії, заступник директора з науково-методичної роботи та Л.В. Темченко - класний

керівник 10 класу, вчитель української мови та літератури Київської гімназії східних мов № 1. Учасники проекту встановили, що перші корейці на Україні з'явилися внаслідок їх переселення на терени Російської імперії (Приморський край - Забайкалля - Західний Сибір - Нечорноземна зона Росії - Малоросія (Україна) в другій половині XIX століття). Учні виокремили 5 хвиль переселення корейців в Україну, у т.ч. до Київської губернії (1-а: кінець XIX століття, 2-а: після російської - японської війни 1904-1905 років та в результаті переселенської політики П.А. Столипіна в 1906 - 1909 роках; 3-я хвиля: участь корейської бідноти у подіях 1917-1920 рр. в Росії, в Україні (боротьба більшовиків за владу Рад, громадянська війна (за встановлення більшовицького панування - загони корейських добровольців у складі бойових формувань РСЧА (Червоної армії)). В часи УРСР, в складі СРСР, відбулася наступна хвиля переселень корейців (період масових репресій в УРСР - СРСР у 1937 -1939 рр.).

У 1945 - 1958 рр. - переселення на Київщину, в Україну з територій Узбекистану та Казахстану. В 1959-1960-х роках поселення корейських переселенців у центрально - південних областях УРСР.

1968 - 1970 рр.. - навчання корейців у ВНЗ м. Києва та їх поселення на постійне помешкання у м. Києві, на Київщині.

Розпад СРСР в 1991р., падіння комуністичних режимів на теренах бывшего СРСР: переселення корейців в Україну (в м. Київ, на Київщину у т.ч.) через нестабільність ситуацій в державах Середньої Азії (Казахстан, Узбекистан).

Корейці - основне населення Республіки Корея (43 млн. осіб) і КНДР (23 млн. осіб). Загальна чисельність - близько 70 млн. осіб. Належать до східноазійської раси. Розмовляють ізольованою корейською мовою. За переписом населення 2001 року, в Україні налічувалося 12 тис. 711 корейців (1989 р. - 8669 осіб), з яких вважають рідною мову своєї національності 17% (1989р. - 34,1%), українську - 5% (1989р.), російську - 76% (1989 р. - 64%).

Встановлено, що корейці станом на початок 2000 років проживали переважно у південних регіонах України: в АР Крим - 2877 осіб (22%), Херсонській області - 1253 (9%), Донецькій - 1124 (9%). (Див.: Національні меншини України: історія та сучасність. Науково-довідкове видання. Київ: МАУП, 2006.С.42-43).

У Києві працює 2 великі громадські організації - Асоціація «Корейці Києва» та «Асоціація корейців України».

З 2008 р. гімназія підтримує творчі зв'язки з південнокорейською початковою школою «Чун Чон» м.Чун Чон (Республіка Корея).

Посольство Республіки Корея в Україні обладнано сучасним технічним устаткуванням навчальний кабінет корейської мови у гімназії.

Гімназія підтримує творчі зв'язки з Харківською спеціалізованою школою з поглибленим вивченням корейської мови та культури «Дьонсурі» №181. У цій школі навчаються етнічні корейці, українці, росіяни - жителі м. Харкова.

Щорічно учні Київської гімназії східних мов №1 проводять заходи до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту. Так, 27 січня 2015 року, учні звернулися до шкільної молоді України, зазначивши:

«Ми - за культуру миру, права людини, толерантність, творчу співпрацю, дружбу народів! ми - проти расизму, антисемітизму, ксенофобії!

Глибокий слід в пам'яті людства планети Земля залишив Голокост - вбивство 6 мільйонів євреїв. Голокост-геноцид - злочин проти людяності. Своім вістрям він був спрямований на планетарне знищення єврейського народу. Вшановуючи пам'ять жертв злочинної політики геноциду нацистської Німеччини у роки Другої світової війни -

Голокосту, ми усвідомлюємо, що це трагедія не лише єврейства, а й спільна трагедія українського народу під час нацистської окупації України в 1939 - 1944 роках, та визначаємо уроки Голокосту як уроки історії, та заявляємо про необхідність об'єднання всього суспільства на збереження, увічнення пам'яті жертв геноциду євреїв. Заявляємо про свої погляди на світ ХХІ століття, як на століття панування культури миру, діалогу культур, цивілізацій, взаєморозуміння, дружби між усіма народами, країнами, як основу безпеки життєдіяльності, дотримання прав людини, толерантності, незважаючи на етнічну та релігійну належність!

Тому закликаємо школярів України:

1. Вивчати історію Голокосту та виносити з неї уроки історичної правди та вшановувати пам'ять жертв геноциду.

2. Не допускати неприязні до будь-яких народів, які проживають в Україні та спільно з українцями розбудовують українську державу, громадянське суспільство, боронять Україну.

3. Засуджувати будь-які прояви расизму, ксенофобії, юдофобії в Україні, у світі, активною громадянською позицією будувати мир, формувати морально- громадянські цінності особистості, гармонію відносин між народами в Україні, Європі, світі, яким немає альтернативи.

4. Тому закликаємо учнів усіх загальноосвітніх навчальних закладів України поставити надійний заслін ворожості між народами, силовому вирішенню конфліктів, які відкидають народи від суспільного прогресу.

5. Створимо ж разом надійний світ, сприятливий для усіх дітей, молоді, для всіх народів в Україні, для всіх народів Європи, світу!

Люди, будьте пильними! не дамо нікому сповзти до ворожечі, до расизму, порушення прав людини!

Збережемо гармонію між усіма народами!

Пам'ятаймо про всі геноциди ХХ століття та їх катастрофічні наслідки!».

За роки функціонування КЮДу з діяльністю гімназії ознайомилися чисельні делегації. Від комітету у справах освіти Всекитайських Зборів Народних представників та Міністерства освіти КНР, Міністерства освіти Ісламської Республіки Іран до делегації лікарів з Японії, які вивчали медичні наслідки чорнобильської катастрофи, від освітян Тайваню до артистів з Туреччини, Індії та Японії, від підприємців з Республіки Корея до науковців з В'єтнаму та Єгипту, від представників громадських організацій з Китаю до керівників Асоціації державних шкіл Індії та освітян Монголії. Досвід українсько-східних міжнародних зв'язків гімназії, діяльність КЮДу вивчали педагоги, учні шкіл-побратимів з Москви, Санкт-Петербурга (Російська Федерація, до 2014 року).

Київська гімназія східних мов №1 пишається своїми випускниками – вчителями іноземних мов, викладачами східних мов в закладах вищої освіти, перекладачами, журналістами, правознавцями, економістами, бізнесменами. У сфері міжнародних відносин працює багато випускників закладу освіти. Відомими дипломатами стали В. Собко (випускник 1986 року), який працював третім та першим секретарем Постійного представництва України в ООН, в інших українських дипломатичних представництвах, О.Павлишин (випускник 1994 року), який теж працював третім, потім першим секретарем Постійного представництва України в ООН, в інших українських дипломатичних представництвах. На дипломатичній роботі перебувають (перебували) випускники гімназії О. Барилова, Н. Бондар, С. Бур'ян, І. Величко, Є. Дражан, Я. Болтівець, К. Ігнат'єв,

С. Капузо, Р. Кондратюк, С. Кузьмічов, Ж. Ліщинська, Л. Куліш, О. Луцкевич, О. Музика, О. Протченко, Н. Сасін, І. Сегеда, О. Сухомлин, С. Чернишов, О. Федічев та інші.

Педагогічну діяльність на дипломатичну у різні періоди змінили А. Плюшко, П.О. Султанський, Л.О. Федотова. Ряд бувших керівників секторів КЮДу працюють у закладах вищої освіти О.А. Борділовська, доктор політичних наук (КНУ імені Тараса Шевченка), О.В. Мазепова, доктор філологічних наук (КНУ імені Тараса Шевченка), К.В. Довбня, кандидат педагогічних наук (КНУ імені Тараса Шевченка), М.М. Прокопчук, кандидат педагогічних наук (КНЛУ) та інші.

Серед випускників гімназії-членів КЮДу відзначаємо С.С. Бичкову, доктора юридичних наук, професора, М.О. Сіданіча, кандидата політичних наук, П.І. Драгана, кандидата політичних наук, І.С. Сегеду, кандидата юридичних наук та інших.

Ідеї культури миру пропагували серед учнів педагогічні працівники-Посли миру (звання присвоєно Федерацією Всесвітнього миру) М.П. Савченко (з 2006 р.), В.М. Пашенко, Н.О. Джигора, Г.В. Подгорний, К.С. Мілюк, Л.Г. Сократова, Саліх Саліх Абд, М.Б. Ісаєва, Т.В. Павленок, М.О. Дудник (з 2011 р.).

У 2005 році президією Українського руху «Педагоги за мир та взаєморозуміння» Савченку М.П., заступнику директора з науково-методичної роботи, вчителю історії було присвоєно звання «Почесний миротворець».

Висновки. Діяльність клубу юних дипломатів Київської гімназії східних мов №1 як інноваційна форма культурно-освітніх взаємин, як тип міжнародних відносин будуються на основі компетентнісного підходу, рівноправного партнерства, товариськості, дружби, поваги до історичного вибору народів. Вони виходять з об'єктивних потреб взаємовигідного співробітництва з народами, молоддю країн Сходу та носять системний характер, відповідають змісту державної освітньої політики в Україні, цільовим комплексним міським програмам «Освіта Києва» (різні роки). Формування толерантності, культури миру членів КЮДу здійснювалося через зміст освіти та виховання учнів засобами позашкільної педагогіки у співпраці із родинами учнів, через соціальні фактори на особистісному рівні, через соціальні умови (сім'я, заклад освіти, мала референтна група, середовище ровесників, ЗМІ тощо), через вплив на особистість соціальних обставин (особливості регіону, м. Києва, стан українсько-східних міжнародних відносин, умови глобалізації тощо).

Розвиток культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів здійснювався в умовах реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів (когнітивний, емоційно-ціннісний, практичний, особистісно творчий компоненти структурно-функціональної моделі розвитку зазначених цінностей) [3, С. 77-87].

Ефективність діяльності КЮДу очевидна. Зростає зацікавленість учнів у навчанні східних мов, культур, у пізнанні східних цивілізацій, які добилися значного прогресу у своєму розвитку наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Важлива роль належить людському фактору. Зростає духовний рівень особистості учнів-носіїв етнонаціональних, культурно-мовних, морально-громадянських цінностей, полікультурних, правових компетентностей. Цьому сприяє інформаційна, загальнокультурна та професійна підготовка педагогічних працівників, глибина розуміння ними національних, спільних та міжнародних інтересів народів, їх взаємозалежності в сучасному світі. Діалог у народній дипломатії учнів – визначальний чинник у міжнародних відносинах.

У педагогічному колективі переконані, що різниця в рівнях культурного розвитку, стані освіти, в самотності народів не може бути виправданням для культурного ізоляціонізму. Широкомасштабна участь Київської гімназії східних мов № 1 у міжнародній культурній та освітній співпраці, загальнолюдські контакти є надійним засобом зміцнення світового співтовариства, чинником довіри між народами планети.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» (офіційний текст). Київ: Паливода А.В., 2018. –128 с. (див.: С. 75-76).
2. Кизенко В., Савченко М. Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи. *Український педагогічний журнал*. 2019. №3. С. 72-84.
3. Кизенко В.І., Савченко М.П., Новицька Н.І. Феномен культурно-мовних та морально-громадянських цінностей у контексті гімназійного експерименту. *Advances of sciens: Proceedings of articles the international scientific conference*. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 23 august 2019 [Electronic resurce] / Editors prof. L.N.Katjuhin, I.A. Salov, I.S.Danilova, N.S. Burine. – Electron, txt.d. – Czech Republic, Karlovy Vary: Skleneny Mustek – Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2019.P.77-87.
4. Концепція навчання східних мов у Київській гімназії східних мов № 1. Експериментальний проект. Київ: Енергія плюс, 2007. 112 с.
5. Кремень В.Г. Світ знання: людина, наука, освіта. Київ: Знання України, 2016. 87 с.
6. Крочак О., Сегеда Ж. Доброго ранку, сенсей! Або організація Клубу юних дипломатів у навчальному закладі. *Заступник директора школи*. 2016. №09 (вересень). С. 52–56.
7. Лісовець О.В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 256 с.
8. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ: Вид. центр «Академія», 2012. 288 с.
9. Савченко М.П. Гімназія в українсько-східних міжнародних освітніх зв'язках, у діалозі культур. *Дидактика: теорія і практика*: зб. наук. праць [за ред. Г.О. Васьківської, упоряд. С.В. Косянчука]. Київ: Ін-т пед. НАПН України, 2013. С. 90-91.
10. Савченко М. Організація досліджень етнонаціональних і культурно-мовних цінностей народів Сходу: наукове товариство гімназистів у контексті дослідно-експериментальної роботи. *Дидактика: теорія і практика*: зб. наук. праць [за наук. ред. д-ра пед. наук Г.О. Васьківської]. Київ: Педагогічна думка, 2018. 164 с. (див.: с. 107-121)
11. Савченко М. Проблема педагогічного проектування професійної орієнтації старшокласників гімназії на сходознавчі професії. *Теоретико-методичні засади системи професійного самовизначення особистості в умовах регіону*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції; 8 квіт. 2016 р. [за заг. ред. І.М. Бобер, наук. ред. А.П. Самодрин]. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2016. С. 34-36.
12. Савченко М.П. Проблема формування інтересу школярів щодо вивчення східних мов /культурологічний аспект. *Україна – країни Сходу: від діалогу педагогічних систем до діалогу культур та цивілізацій*: матеріали наук.-практ. конф. 14-16 трав. 1999 р., 11-13 трав. 2000 р. Випуск 2. Київ: Фенікс, 2001. С. 66–70.
13. Савченко М. Чартерна мовна школа як форма реалізації профільного навчання в гімназії східних мов № 1. *Дидактика: теорія і практика*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. С. 144-148.

**ЗВІТ ДИРЕКТОРА НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ ЗА 2019-2020 Н Р.**

У 2019-2020 н.р. діяльність ліцею була спрямована на виконання законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», плану роботи на поточний навчальний рік. Заклад працював над реалізацією системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти, розпочав роботу над науково-методичною темою ліцею «Соціалізація ліцеїстів в умовах профільної середньої освіти», продовжив роботу над формуванням системи життєвих компетентностей учнів. Основним завданням педагогічного колективу було забезпечення якісної освіти, створення необхідних умов для всебічного розвитку учнів.

У ліцеї працювало 47 педагогічних працівників, із них: 4 – «спеціаліст вищої категорії», 8 – «спеціаліст першої категорії», 2 – «спеціаліст другої категорії», 12 – «спеціаліст», 3 - доктори наук, професори НДУ імені Миколи Гоголя, 14 – кандидати наук, доценти НДУ імені Миколи Гоголя, 2 – відмінники освіти України, 9 – вчителі-методисти; 9 – старші вчителі, 4 – лауреати Премії Софії Русової і 9 непедагогічних працівників.

За період із 01.09.2019 по 01.06.2020 було підготовлено 410 наказів, опрацьовано 387 вхідних та 330 вихідних документів, 19 звернень громадян. Згідно з планом роботи на 2019-2020 н.р. проведено 4 спільні засідання ПР і РЛ, 6 засідань ПР, 11 нарад при директорові. Під час карантинних обмежень в управлінській діяльності використовувались методи і засоби дистанційного спілкування.

Згідно із затвердженим графіком у 1 семестрі вивчався рівень навчальних досягнень учнів шляхом проведення директорських контрольних робіт у формі ЗНО: з української мови та літератури в усіх класах; у математичних класах – із математики (алгебра та геометрія); з історії України – у класах української філології; з англійської мови – у класах іноземної філології. Вивчався стан викладання та рівень навчальних досягнень з фізичної культури та хімії. Результати узагальнені у наказах по ліцею та розглядалися на оперативних нарадах при заступнику директора, засіданнях педагогічної ради.

Ключовими питаннями адміністративної діяльності стали: система забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти; безпека життєдіяльності учасників освітнього процесу; медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням учнів; атестація педагогічних працівників; підвищення кваліфікації педагогів; науково-методичний та психологічний супровід освітнього процесу; співпраця з Інститутом соціальної та політичної психології НАПНУ у межах реалізації плану V етапу Всеукраїнського експерименту «Формування позитивної громадської думки щодо освітніх інновацій»; проведення педагогічних читань у ліцеї та участь у Чотирнадцятих Всеукраїнських Читаннях з Гуманної Педагогіки «Добра воля – найдорожча перемога» в м. Києві; планування роботи над науково-методичною темою ліцею; коригування та узагальнення науково-методичної роботи з педагогами; робота з обдарованими учнями; діяльність учнівського самоврядування та Ради профілактики; співпраця з батьківською радою та благодійним фондом «Ніжен». Значна увага приділялась питанню поширення досвіду роботи педагогів: видрукувано Науково-методичний Вісник ліцею №2 (16), №1 (17), XV збірку учнівських поезій «Стежка до Шевченка».

Найбільша увага приділялась питанню організації освітнього процесу під час дистанційного навчання та створення умов для дотримання карантинних обмежень у закладі.

Активно використовувалися можливості сайту ліцею, були створені групи для оперативного обміну інформацією в Viber тощо.

Протягом року діяли чотири предметні кафедри, основним завданням яких було удосконалення методики проведення освітніх заходів та фахової майстерності педагогів. Упродовж року педагоги та учні були учасниками науково-практичних конференцій, семінарів, вебінарів, марафонів, фестивалів, конкурсів, творчих проєктів різних рівнів. Протягом навчального року педагоги ліцею мають 96 публікацій, 11 навчально-методичних посібників та 12 публікацій учнів під керівництвом учителів.

У межах роботи над науково-методичною темою психолог ліцею С. Борисюк провела тренінг «Елементи консультативної бесіди як засобу соціалізації учнів ліцею», педагоги відвідали Міжнародний фестиваль арт-терапії «ART-PRAKTIK», взяли участь у Антикризовому національному онлайн-EdCampі (13-17.04.2020), Онлайн-толоціEdCampUkraine: для розуму і серця! (01.06.2020), у Онлайн-толоціEdCampUkraine #2 «Перезавантаження: зміст і форми»(01. 07.2020), адміністрація ліцею взяла участь у Освітній програмі позитивного розвитку LionsQuest та успішно пройшли навчання за курсом «Соціальні та емоційні компетенції XXI століття».

Педагоги Л.Павлюк, Т.Шмаглій, М.Палаєва, О.Єрмоленко діляться досвідом роботи на власних блогах.

Поширенню педагогічного досвіду роботи сприяє участь працівників у фахових заходах. Учителі ліцею були тьюторами, адміністраторами, членами журі різних конкурсів та предметних олімпіад обласного етапу: Ю. Бондаренко – конкурс-захист науково-дослідницьких робіт МАНУ, В. Харченко – олімпіада з інформатики, тьютор Чернігівської Інтернет-школи «Юний програміст», адміністратор Cisco Academy Nizhyn Regional Pedagogical Lyceum of Chernihiv Regional; Н. Фесенко – олімпіада з німецької мови; Т. Шмаглій – математика, Л. Павлюк, Л. Петренко – англійська мова, А. Кайдаш – українська мова та література. Т. Шмаглій стала переможцем канадсько-українського конкурсу педагогічних інновацій та нагороджена Дипломом Фонду Президента УВАН у Канаді, професора Манітобського університету Ореста Цапа, Л.Павлюк як тренер спільного проєкту Британської Ради в Україні та МОНУ «Вчителі англійської мови – агенти змін» провела II цикли тренінгів для вчителів англійської мови, які навчають учнів 3-х класів Чернігівщини за новим Державним стандартом початкової освіти. Вчитель географії О.Афоніна брала участь у підготовці команд-учасників IV етапу всеукраїнської предметної олімпіади.

У грудні 2019р. відбулась III Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми розвитку держави і права: історико-правовий дискурс», співorganizатором якої став історико-юридичний факультет НДУ імені Миколи Гоголя. Метою конференції було обговорення історико-правових закономірностей виникнення та тенденцій розвитку держави і права. Учасниками конференції були здобувачі освіти, вчителі і науковці з Києва, Кривого Рогу, Полтави, Львова, Запоріжжя, Чернігова, Херсона, Ніжина.

Продовжило свою роботу ліцейське наукове товариство «Інтелектуал» (керівник С.Сліпак), до складу якого входять 36 членів. У цьому році за результатами ліцейського етапу конкурсу для участі у II етапі конкурсу-захисту направлено 13 учасників, переможцями стали 9: диплом I ступеня – 3 учнів, II ступеня – 4, III ступеня – 2, направлено на III етап, який відбудеться у листопаді 2020 року – 3 учні (вчитель С. Борисюк, Ю. Давиденко).

Відповідно до плану роботи ліцею проведено ліцейський етап Всеукраїнських олімпіад із навчальних дисциплін, результати узагальнені наказом ліцею, цього року в обласному етапі брали участь 33 учні із 15-ти предметних олімпіад і вибороли 11 дипломів із

них: II ступеня – 3, дипломи III ступеня – 8, учні стали учасниками Всеукраїнської дистанційної олімпіади «Всеосвіта Весна-2020» та VI Всеукраїнської Інтернет олімпіади «На урок» (Весна-2020) й отримали дипломи I, II та III ступеня.

Успішно працювало наукове товариство «Юних філологів» (керівник А.Кайдаш). Дистанційно було проведено XV Регіональний конкурс учнівської творчості «Стежка до Шевченка». П'ятдесят учасників представили свою творчість у трьох номінаціях: поезії довільної тематики, прозові твори та вірші про Тараса Шевченка.

У лютому 2020 року творча група педагогів у складі Т. Вантух, О. Міщенко, С. Мухінської, Л. Павлюк, Л. Петренко, С. Сліпак, Т. Шевчук підготувала конкурсну роботу на тему: «Компетентнісний підхід – основа якості змісту освіти в ліцеї» для XI Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2020», дату проведення якої відтерміновано.

Під час вступної кампанії було розіслано запрошення на День відкритих дверей учням 9 класів Чернігівщини – учасникам обласного етапу предметних олімпіад. Захід було скасовано через карантинні обмеження. Вичерпна інформація для вступників та їх батьків оперативно розміщувалась на сайті.

За планом Всеукраїнської дослідно-експериментальної роботи команда «Вундеркіндери» у складі учнів, педагогів і батьків пройшла 5 етапів конкурсу-квесту «Реформа – шлях до школи моєї мрії», який присвячений питанню реформування загальної середньої освіти в Україні, та отримала Подяку Інституту соціальної та політичної психології НАПНУ.

Із метою розвитку інтересу до вивчення навчальних предметів упродовж року в ліцеї проведено 11 предметних тижнів, із них два — дистанційно. Учні відвідували: спецкурси – «Практикум із синтаксису української мови 10-11 клас», «Англійська мова для ділового спілкування», «Креслення», «Розв'язування задач з параметрами»; факультативи – «Дебати (англійська мова)», «Німецькомовні країни», «Завітайте до України (Welcome to Ukraine)» «Українознавство»; гуртки за інтересами – «Основи учнівського самоврядування», «Плетіння бісером», «Моя майбутня професія», «Електронна фотографія», «Що? Де? Коли?», «Юний захисник Вітчизни», «Юні екскурсоводи», «Педагогіка», «Психологія», «Театральний», «Хореографія», вивчали грецьку мову з її носіями.

Протягом 2019-2020 н.р. у ліцеї навчалось 179 учнів, учениця 11 класу української філології вибула у зв'язку із зарахуванням до іншого закладу освіти. Навчальні заняття відбувались згідно з затвердженим розкладом (очно: I сем.– 15 р/т, II сем. – 8 р/т. і 3 р/д. й дистанційно: 10 робочих тижнів і 2 робочі дні). Під час призупинення занять в ліцеї освітній процес було організовано із використанням платформ Zoom, Wizer, SvitPpt, Googleclassroom, sites.google.com, Google диск, УНІКОМ; онлайн тести «На урок», testzno.com.ua; власних блогів, Viber, Skype, електронної пошти та ін.

Проаналізовано показники навчальної діяльності: 154 учні, що складає 86 %, закінчили навчальний рік на високому та достатньому рівнях, 25 учнів – 14% - на середньому. За результатами річної атестації 9 учнів нагороджено **золотою медаллю** «За високі досягнення у навчанні» Гнатову Вікторію, Колош Сніжану, Камку Карину, Кузьменко Володимира, Насилівську Ольгу, Бойко Анну, Малій Юлію, Мельник Вікторію, Чаленко Маргариту; 11 учнів - **срібною медаллю** «За досягнення у навчанні» – Авраменко Яну, Попову Анастасію, Миколаєнко Поліну, Яловську Юлію, Бурч Анастасію, Журбіна Олега, Клименко Анну, Лук'янову Анастасю, Марченко Богдану, Фесенко Маргариту, Хмарук Ольгу; 14 - **похвальними листами** «За високі досягнення у навчанні» таких учнів ліцею: Басисту Яну, Бордакову Марію, Бородавко Марію, Борщ Дар'ю, Бутенко Вікторію, Гриб Анну, Костюченка Назара, Купу Дарину, Полянського Богдана, Рожок Катерину, Сидорчук Ольгу, Силенко Зою, Стрижак Вероніку, Труша Макара; 16 - **дипломами переможців**

конкурсу «Ліцейський Олімп» в номінаціях: «Гордість року ліцею» – Журбін Олег, «Надія року ліцею» – Гриб Анна, «Актор року» – Северин Єгор, «Співачка року» – Марченко Богдана, «Співак року» – Згода Олександр, «Ведучий року» – Чередник Максим, «Режисер року» – Бабіч Анна, «Легкоатлет року» – Троєцький Олександр, «Фотограф року» – Бойко Анна, «Хореограф» – Дітковська Тетяна, «Організатор року» – Насилівська Ольга, «Талант року» – Кузьменко Володимир, «Волейболіст року» – Ляховченко Єгор, «Майстер поетичного слова» – Пантелієнко Тетяна, «Майстер художнього слова» – Попова Анастасія, «Лінгвіст (англійська мова) року» – Бачковський Ілля.

Виховна робота в класних колективах проводилася з урахуванням індивідуальних здібностей, інтересів, потреб учнів. Відбувалися години спілкування, велася профілактична робота, здійснювався контроль за чистотою й порядком у ліцеї. Із метою посилення контролю за збереженням життя і здоров'я учасників освітнього процесу напередодні канікул проводились інструктажі про дотримання правил пожежної безпеки, техногенної безпеки та безпеки дорожнього руху під час канікул, поведження в громадських місцях із незнайомими людьми та підозрілими предметами, при користуванні громадським транспортом, безпечне перебування біля річок та водоймищ і на льоду. Проведено з учнями цільові інструктажі з безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності: про дотримання правил пожежної безпеки, електробезпеки, безпеки дорожнього руху, поведінки в громадських місцях, поведження з незнайомими людьми та предметами, користування громадським транспортом, поведження на річках і водоймах, поведінки в умовах підвищення температури, попередження випадків перегрівання на сонці, профілактики кишкових захворювань, норм виробничої санітарії, порядку дій у випадку надзвичайних ситуацій тощо.

Протягом року організовано загальноліцейські виховні заходи очно та дистанційно (Свято Першого дзвоника, Покровський легкоатлетичний пробіг, Осінній зорепад, День самоврядування, Свято Останнього дзвоника (дистанційно), вшанування Дня пам'яті та примирення (дистанційно) та ін.), спортивні змагання. Значна увага приділялась організації, проведенню та участі учнів у заходах національно-патріотичного спрямування, була організована профорієнтаційна робота, що включала зустрічі з випускниками ліцею - студентами, представниками закладів вищої освіти.

В урочистій атмосфері на святі Останнього дзвоника (дистанційно) учням було вручено 14 Похвальних листів, 16 дипломів переможців Ліцейського олімпу, 163 дипломи та сертифікати, нагороджено Подяками закладу 14 працівники ліцею та 9 представників громадськості Ніжина.

Методична та виховна робота, виконання планів, ведення документації узагальнено наказами по ліцею.

Протягом року покращено матеріально-технічну базу закладу, придбано предмети, матеріали, обладнання та інвентар на суму 43,1 тис. грн.: (миючі засоби, канцтовари, періодичні видання, журнали, грамоти, плакати, свідоцтва, спортивний інвентар, тактильні шини, джгути, фізичні прилади, конверти марковані, фліпчарт, медикаменти; отримано благодійної допомоги - 43,6 тис. грн., в т.ч. в натуральній формі - 11,1 тис. грн.: Благодійний фонд «Ніжен» - акустична система – 1 шт. на суму 2,6 тис. грн., видання Науково-методичного вісника в кількості 50 шт. – 2,6 тис. грн., оплата участі в Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти» - 5,7 тис. грн.; благодійний рахунок у казначействі – тубус 1 шт. 0,2 тис. грн.).

Результати аналізу роботи ліцею свідчать про сплановану, системну та потенційну роботу педагогічного колективу. Разом із тим, слід відмітити, деякі аспекти потребують доопрацювання. Так, особливу увагу потрібно приділити освоєнню технологій змішаного навчання, сприяти активності учнівського самоврядування, забезпечити проведення заходів, які не відбулися.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Pavliuk L.M., a teacher of English, specialist of the highest category, teacher methodologist Nizhyn regional pedagogical lyceum;

Боровик В.В., старший викладач кафедри фізичного виховання і валеології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Вантух Т.М., заступник директора з виховної роботи Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Дерід Ю.Ю., учитель фізики та астрономії Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Диченко В.В., учитель історії Ніжинського ліцею Ніжинської міської ради при НДУ ім. М. Гоголя, учитель вищої категорії, старший учитель;

Дяконенко Т.В., викладач першої категорії Ніжинської дитячої хореографічної школи;

Журба Т.А., учитель математики Прилуцької гімназії №1 імені Георгія Вороного;

Заплішний І.І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії, туризму і спорту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, вчитель фізичної культури Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради;

Івахно Н.О., аспірантка кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учитель української мови, української та зарубіжної літератури Ніжинського обласного педагогічного ліцею;

Капленко О.М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики ННІ філології, перекладу та журналістики НДУ імені Миколи Гоголя;

Масловська Л.Г., вчитель-методист Київської гімназії східних мов №1 – Асоційованої школи ЮНЕСКО, Відмінник освіти України;

Мусієнко В. А., студент IV курсу ННІ філології, перекладу та журналістики НДУ імені Миколи Гоголя. **Науковий керівник – Капленко О.М.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики ННІ філології, перекладу та журналістики НДУ імені Миколи Гоголя;

Мухінська С. О., вчитель англійської мови, Ніжинський обласний педагогічний ліцей Чернігівської обласної ради;

Нерослик О.В., вчитель вищої категорії Прилуцької гімназії №1 ім. Георгія Вороного, магістр педагогічної освіти;

Оленченко С.О., викладач кафедри географії, туризму і спорту НДУ імені Миколи Гоголя;

Петренко Л.І., вчитель англійської мови, Ніжинський обласний педагогічний ліцей Чернігівської обласної ради;

Позній Г.І., вчитель трудового навчання Сираївської ЗОШ I-III ст. Козелецької районної ради Чернігівської області;

Проценко В.П., вчитель математики Сираївської ЗОШ I-III ст. Козелецької районної ради Чернігівської області;

Савченко М.П., заступник директора з навчально-методичної роботи, вчитель історії, громадянської освіти Київської гімназії східних мов, заслужений вчитель України;

Шевчук Т.М., директор Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради, вчитель-методист.

**ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ ДО
«НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ВІСНИКА
НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 17 вересня 2012 р. (серія ЧГ № 526-175 Р)

До друку приймаються наукові статті, методичні розробки уроків науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів та вчителів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, професійно-технічних училищ тощо.

Збірник буде формуватися з наступних **секцій**: гуманітарні науки; природничо-математичні науки; соціально-психологічна та виховна робота.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ:

Редакційна колегія приймає до збірника наукові статті, які містять необхідні елементи:

постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;

формулювання цілей статті (постановка завдання);

виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Редакційна колегія приймає до збірника методичні розробки уроків, виховних годин, які містять усі вимоги, необхідні для відповідних матеріалів.

1. Матеріали подаються українською, англійською, німецькою або російською мовами в друкованому та електронному варіантах від 6 сторінок.

2. Формат аркуша А 4 (29 см x 21 см), орієнтація – книжна, **тільки версії Word 2003**, шрифт Times New Roman 14 пт, абзац – 1,25 см, міжрядковий інтервал 1,5 з розмірами полів: верхнє – 20 мм, ліве – 20 мм, праве – 20 мм, нижнє – 20 мм.

3. Назва статті друкується великими літерами по центру.

4. Під заголовком статті малими літерами – прізвище, ініціали автора, посада та місце роботи.

5. **Нумерація сторінок не виставляється.**

6. **Статті публікуються в авторській редакції.**

Стаття до друку подається на флешці (або на електронну адресу kobzars@meta.ua, oksanadud@ukr.net) та надрукованою українською, англійською, німецькою або російською мовою на папері формату А4 через 1,5 інтервал, шрифт – 14-й кегель (обсяг статті – 6–15 сторінок) на адресу: вул. Богуна 1/1, м. Ніжин, Чернігівська область.

*Додаткова інформація: гонорар за публікацію не сплачується; матеріали підлягають внутрішньому рецензуванню, яке здійснюється членами редакційної колегії та фахівцями відповідної галузі; редакція залишає за собою право на редагування і відхилення статей; автор статті відповідає за правильність і достовірність викладеного матеріалу, належність останнього йому особисто, точність викладених у роботі фактів (даних) та якість перекладу цитат з іномовних джерел (за наявності). Передрук опублікованих матеріалів збірника здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Науково-популярне видання

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ВІСНИК
НІЖИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

Видано в авторській редакції

Укладачі: О.С. Дудченко, Т.М. Шмаглій

Науково-методичний збірник. – 2021. – Випуск 1 (19).

Верстка, макет: *С.М. Сліпак, Т.М. Шмаглій*
Літературне редагування – *Н.О. Івахно*

Дизайн обкладинки: *Л.І. Лисенко*

Підписано до друку
Гарнітура Times.

р. Формат 60x84/16.
Ум. др. арк. 14,89.
Тираж 300 прим.Зам.№

Папір офсет.
Обл.-вид. арк. 7,56.

Видавець ПП Лисенко М.М.
16600, м. Ніжин Чернігівської області,
вул. Шевченка, 26 В.
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.